

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Το ισοζύγιο πληρωμών στην Ελλάδα μετά την ένταξη της Ο.Ν.Ε και η σημασία του
για την ελληνική οικονομία.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Παρασκευή Κοτανίδου

Αθήνα, 2017

Τριμελής Επιτροπή

Σαράντης-Ευάγγελος Λώλος, καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Ματθαίος Λαμπρινίδης, καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Γρηγόριος Σιουρούνης, Επίκουρος καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Παρασκευή Κοτανίδου, 2017

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	3
Abstract.....	5
Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο 1: Ισοζύγιο πληρωμών	12
1.1 Ορισμός.....	12
1.2 Ανάλυση των συστατικών στοιχείων του ισοζυγίου πληρωμών	13
1.3 Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.....	17
1.3.1 Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών	21
1.3.2 Ισοζύγιο κεφαλαίων	25
1.3.3 Ισοζύγιο χρηματιστηριακών συναλλαγών	27
Κεφάλαιο 2: Ελληνική Οικονομία και Δομικά Προβλήματα.....	29
2.1 Διαθροτικά Προβλήματα Ελληνικής Οικονομίας.....	29
2.2 Η σχέση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών με το δημοσιονομικό έλλειμμα (η θεωρία των δίδυμων ελλειμμάτων)	35
2.3 Μακροοικονομική Προσέγγιση Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών	41
Κεφάλαιο 3: Η πορεία των εισαγωγών/ εξαγωγών της Ελλάδας στην 15ετία 2001-2015	46
Κεφάλαιο 4: Ανταγωνιστικότητα και Εξαγωγές	65
4.1 Επίτευξη ανταγωνιστικότητας μέσω της διαμόρφωσης της εγχώριας ζήτησης.	66
4.2 Οι λόγοι που οδήγησαν τον ιδιωτικό τομέα να αυξήσει τον δανεισμό και την δαπάνη του.....	67
4.3 Η εξαγωγική επίδοση στην Ελλάδα.....	68
Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα-Προοπτικές.....	83
5.1 Συμπεράσματα	83
5.2 Προοπτικές.....	85
Βιβλιογραφία	88

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά τη διαχρονική εξέλιξη του ισοζυγίου πληρωμών στην Ελλάδα την περίοδο 2001-2015 δίνοντας έμφαση στο ζήτημα των χρόνιων ελλειμμάτων του και των εγγενών προβλημάτων μειωμένης ανταγωνιστικότητας και υπερκατανάλωσης που αυτά αντανακλούν.

Μελετώντας σε βάθος την κατάσταση του εξωτερικού ισοζυγίου μιας χώρας, μπορούν να γίνουν φανερές οι δυνατότητες και οι αδυναμίες της, καθώς και οι μελλοντικές προοπτικές της. Το ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών αντανακλά τη δομή της χώρας, την κλαδική της διάρθρωση, το θεσμικό της πλαίσιο, τον εκσυγχρονισμό ή την οπισθοδρόμησή της, την νοοτροπία των πολιτών της και τις αναπτυξιακές της δυνατότητες.

Διαχρονικά, η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από μόνιμα ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών, καθώς οι εισαγωγές σε χρόνια βάση υπερτερούν σε σχέση με τις πραγματοποιούμενες εξαγωγές. Η τάση αυτή ενισχύεται ακόμα περισσότερο μετά την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), αλλά και περαιτέρω με την ένταξή μας στην Ο.Ν.Ε, το 2001. Η μεγάλη αύξηση στον όγκο των εισαγωγών οφείλεται στο γεγονός ότι τα προϊόντα/υπηρεσίες καθίστανται περισσότερο προσβάσιμα, υπάρχει μεγαλύτερη ποικιλία αγαθών σε τιμές περισσότερο συγκρίσιμες, καθώς επίσης δεν υπάρχουν συναλλαγματικοί κίνδυνοι από τη μετατροπή του νομίσματος για τις 19 χώρες που αποτελούν την Ευρωζώνη. Ο τομέας των αποκλειστικών αρμοδιοτήτων της Ένωσης περιορίζει περαιτέρω τη δράση των κρατών-μελών που άλλοτε εφάρμοζαν ως συνήθεις πρακτικές για την αναχαίτιση των ελλειμμάτων του εξωτερικού ισοζυγίου (π.χ. υποτίμηση νομίσματος, προστατευτικοί δασμοί κλπ.), στο βαθμό που τα κράτη μέλη έχουν παραχωρήσει στην Ένωση τις αρμοδιότητές τους σε ορισμένους τομείς.

Μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, η οποία εξελίχθηκε σε κρίση χρέους για ορισμένες χώρες όπως και η Ελλάδα, αλλά ειδικότερα από το 2010 και εντεύθεν με τους μηχανισμούς στήριξης που δημιουργήθηκαν εκ των υστέρων, τα Προγράμματα Οικονομικής Προσαρμογής που εφαρμόζονται αλλά και οι ποικίλες μεταρρυθμίσεις που έλαβαν χώρα, παρατηρείται τα 2 τελευταία χρόνια αντιστροφή της τάσης ελλειμματικού ισοζυγίου πληρωμών αλλά και για πρώτη φορά καταγράφεται θετικό ισοζύγιο για τα έτη 2014,2015.

Η περαιτέρω προσπάθεια να επανακτήσει μέρος της χαμένης ανταγωνιστικότητας της πρέπει να εστιαστεί σε τρεις παράγοντες. Πρώτον, στη μείωση του κόστους παραγωγής σε σχέση με τους εμπορικούς της εταίρους μέσω της συγκράτησης των μισθών και των περιθωρίων κέρδους. Δεύτερον, στην αύξηση της παραγωγικότητας και στη στροφή προς κλάδους υψηλότερης προστιθέμενης αξίας και εξωστρέφειας. Αυτό προϋποθέτει επενδύσεις σε παραγωγικό εξοπλισμό και νέες τεχνολογίες. Τρίτον, στη μείωση των σχετικών τιμών (και μισθών) του τομέα μη εμπορεύσιμων σε σχέση με τον τομέα εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, έτσι ώστε να δημιουργηθούν κίνητρα στις εταιρείες και στους εργαζόμενους να μετατοπιστούν στον τομέα των εμπορεύσιμων.

Συνοψίζοντας, η συνεχής επιδείνωση του ελληνικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μέχρι το 2009 και η αλματώδης αύξηση του εξωτερικού χρέους της χώρας κατά την τελευταία δεκαετία οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στην απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Για να καταφέρει η Ελλάδα να διατηρήσει το εξωτερικό της χρέος σε ένα μακροχρόνια βιώσιμο επίπεδο, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η δημιουργία εμπορικών πλεονασμάτων. Η σταδιακή προσαρμογή της οικονομίας από δραστηριότητες που τροφοδοτούνται από τη συνεχή αύξηση της εγχώριας ζήτησης σε δράσεις που θα στηρίζονται στη διεθνώς ανταγωνιστική εγχώρια παραγωγή απαιτεί πράγματι σημαντικό χρόνο αλλά συνιστά ταυτόχρονα αναγκαία συνθήκη για την επανεκκίνηση της οικονομίας και την επίτευξη υψηλών ρυθμών ανάπτυξης.

Λέξεις-κλειδιά: ισοζύγιο πληρωμών, εισαγωγές, εξαγωγές, ελλείμματα, ανταγωνιστικότητα.

Abstract

The existing paper investigates the evolution of the current account balance of Greece during the period 2001-2015 by emphasizing the issue of its large and chronic deficits and the inherent problems of low competitiveness and overconsumption that they reflect.

Studying in depth the Balance of Payments situation of a country can be made obvious the possibilities and weaknesses as well as its future prospects. The external balance reflects the country's structure, its institution framework, the modernization or its backwardness, the mentality of its citizens and its development potential.

Over time, the Greek economy is characterized by permanent deficits in the Balance of Payments as imports chronically outweigh the actual exports. Since the accession of Greece to the European Union (EU), but also further our participation in the Economic and Monetary Union (EMU) has increased the volume of imports since the products / services become more accessible, there is a greater variety of goods at prices more comparable, as there are also no foreign exchange risks from currency conversion for the 19 countries that now form the euro area. The field of the Union's exclusive competences reduce the activity of states that once applied as standard practice to curb the deficit in the external balance (e.g. currency devaluation, protective tariffs, etc.) to the extent that the Member States have transferred to the Union their responsibilities in some areas .

After the financial crisis of 2008 manifested in the US to become a sovereign debt crisis in some countries, including Greece, and especially from 2010 onwards the support mechanisms created retrospectively, the implementation of the Economic Adjustment Programs and various reforms that have taken place, the last 2 years there is a reversing trend of the deficit balance of payments and for the first time recorded a positive balance for the years 2014, 2015.

The additional effort of Greece to regain part of its lost competitiveness should mainly focus on three factors. Firstly, on reducing its production costs compared to those of its trading partners through restrains on wages and profit margins. Secondly, on increasing its productivity and turning to higher value-added and extroverted industries. This requires investments in production equipment and new technology. Thirdly, on reducing the relative prices (and wages) of the non-

tradable sector compared to the sector of tradable goods and services in order to create incentives for enterprises and workers to move to the tradable sector.

To sum up with, the continuous deterioration of the Greek current account balance by 2009 and the rapid growth of the debt of the country during the last decade are largely due to the loss of the competitiveness of the Greek economy. In order for Greece to be able to maintain its debt at a long-term sustainable level, it is necessary to create future trade surpluses. The gradual adjustment of the economy to actions based on the internationally competitive domestic production, instead of actions based on the continuous increase in domestic demand, actually requires time but simultaneously, it constitutes a necessary condition for restarting the economy and achieving high growth rates.

Keywords: balance of payments, imports, exports, deficits, competitiveness.

Εισαγωγή

Στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, ο δημόσιος διάλογος επικεντρώνεται πρωτίστως στις σοβαρές δημοσιονομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα. Ωστόσο πέραν από το δημοσιονομικό έλλειμμα, υπάρχει και η επίμονη εξωτερική ανισορροπία που εδώ και χρόνια λάμβανε τη μορφή ενός μεγάλου και διογκούμενου ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Οι δύο αυτές προκλήσεις είναι αλληλένδετες στο βαθμό που το υψηλό δημοσιονομικό έλλειμμα αποτελεί μια βασική αιτία που προκαλεί το υψηλό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Την ίδια στιγμή, όμως, το μέγεθος και η επιμονή της εξωτερικής ανισορροπίας είναι δυνατόν να υποδηλώνουν επίσης την ύπαρξη σημαντικών διαρθρωτικών προβλημάτων.

Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990, το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών στην Ελλάδα διαμορφωνόταν, σύμφωνα με τα εθνικολογιστικά στοιχεία, μεταξύ 0% και 5% ως ποσοστό του ΑΕΠ. Αντίθετα, από το 2000 και έπειτα, η κατάσταση επιδεινώθηκε και το έλλειμμα κορυφώθηκε προσεγγίζοντας περίπου το 15% ως ποσοστό του Α.Ε.Π το 2008, πράγμα το οποίο υποδηλώνει αδύναμη ανταγωνιστικότητα.

Έχει υποστηριχθεί ότι τα ελλείμματα ή τα πλεονάσματα που καταγράφονται σε επιμέρους χώρες ή περιοχές μιας νομισματικής ένωσης οφείλονται στη διαδικασία σύγκλισης, κυρίως αναφερόμενοι στην πραγματική σύγκλιση με τις υπόλοιπες χώρες της ευρωζώνης, στο πλαίσιο της οποίας πραγματοποιούνται ροές κεφαλαίων από τις πιο προηγμένες προς τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Αυτές οι ροές κεφαλαίων έχουν ως αντανάκλαση αντίστοιχες ανισορροπίες του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Καθώς προχωρεί η διαδικασία της πραγματικής σύγκλισης, οι ροές αυτές τείνουν να μειώνονται και οι επενδύσεις που στηρίζουν τη διαδικασία πραγματικής σύγκλισης αρχίζουν να ευδοκιμούν.

Τα στατιστικά στοιχεία ωστόσο της Ελλάδας, όπως και άλλων χωρών της Νότιας Ευρώπης έχουν δείξει ότι η άποψη αυτή είναι υπερβολικά αισιόδοξη. Τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών συνοδεύονταν συνήθως στις χώρες αυτές από ταυτόχρονη συσσώρευση εξωτερικού χρέους.

Δομή εργασίας:

Αναλύοντας τη δομή της εν λόγω διπλωματικής εργασίας, το **πρώτο κεφάλαιο** εισάγει τον αναγνώστη στην έννοια του ισοζυγίου πληρωμών, ενώ προβαίνει στην διάρθρωση των συστατικών του στοιχείων.

Το **δεύτερο κεφάλαιο** εξετάζει τους παράγοντες που προκαλούν τις ανισοροπίες του ισοζυγίου πληρωμών, ενώ συνάμα δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στη σχέση των ελλειμμάτων που παρουσιάζουν τόσο το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών όσο και ο κρατικός προϋπολογισμός, στο πλαίσιο της ανάλυσης του θεωρητικού πλαισίου των δίδυμων ελλειμμάτων. Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται επίσης η αποσαφήνιση και καταγραφή της πορείας των εισαγωγών και εξαγωγών της Ελλάδας κατά την τελευταία 15ετία (2001-2015) από την οποία θα προκύψουν χρήσιμα συμπεράσματα.

Το **τρίτο κεφάλαιο** περιγράφει εκτενέστερα το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας το οποίο χαρακτηρίζει την ελληνική οικονομία. Πραγματοποιείται ανάλυση των παραγόντων που οδήγησαν τη χώρα στο διττό έλλειμμα ανταγωνιστικότητας και στη χρόνια εμμονή σε πολιτικές που χαρακτηρίζονται ως αντιαναπτυξιακές, ενώ παράλληλα παρουσιάζονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις, οι οποίες συνδέουν το εξωτερικό έλλειμμα με τη διαδικασία της πραγματικής σύγκλισης, τη στάση των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων για τις οικονομικές τους προοπτικές, την πιστωτική επέκταση, τις ακαμψίες στην αγορά εργασίας και την επεκτατική δημοσιονομική πολιτική. Η περαιτέρω ανάλυση που ακολουθεί συνδέει τις προαναφερθείσες θεωρητικές προσεγγίσεις με τα ιδιοσυγκρασιακά γνωρίσματα της χώρας μας.

Στο **τέταρτο** και τελευταίο **κεφάλαιο** επιχειρείται η εξεύρεση και η ανάλυση των προοπτικών ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, ενόψει των σημαντικών πρόσφατων δημοσιονομικών εξελίξεων και του πλεονάσματος που παρουσίασε για πρώτη φορά μετά από αρκετά χρόνια το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας μας, τονίζοντας την ανάγκη αλλαγής υποδείγματος ανάπτυξης με μεταστροφή από την εγχώρια ζήτηση στην ανταγωνιστικότητα, στο πλαίσιο της ευρύτερης συζήτησης αναφορικά με τη διατηρησιμότητα των πλεονασμάτων στον εξωτερικό τομέα της οικονομίας.

Αξίζει να σημειωθεί πως η πλήρης αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας είναι αναγκαία συνθήκη για την ανάπτυξη της οικονομίας, η οποία βέβαια προϋποθέτει την άμεση υλοποίηση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Τα οφέλη

των μεταρρυθμίσεων αυτών θα διαχυθούν γενικότερα στην ελληνική οικονομία αλλά και ειδικότερα σε επίπεδο παραγωγής, με την παραγωγή προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας που θα ευνοήσουν τις εξαγωγές, καθώς επίσης οι μεταρρυθμίσεις αυτές θα επιβοηθήσουν τη μετατόπιση πόρων προς τους εξωστρεφείς τομείς.

Σημασία του θέματος- συνεισφορά της έρευνας:

Τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας θα ενισχύσουν την ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία που σχετίζεται με την εξέταση της ανταγωνιστικότητας των εγχώριων προϊόντων κατά την περίοδο της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, όπως επίσης τους παράγοντες που επηρεάζουν την εγχώρια ζήτηση. Παράλληλα, αναμένεται να βοηθήσουν τους ενδιαφερόμενους να αποκτήσουν μια σαφή εικόνα σχετικά με την εξέλιξη του ισοζυγίου πληρωμών από το 2000 και μετά, καθώς και να δουν αν οι τρόποι αντιμετώπισης του προβλήματος που παραθέτονται στην βιβλιογραφία είναι εφικτό να εφαρμοστούν.

Τέλος, η κριτική ανάλυση των πολιτικών που μέχρι σήμερα έχουν ασκηθεί για την αντιμετώπιση του ελλειμματικού ισοζυγίου πληρωμών πιθανώς να βοηθήσει στην εύρεση νέων τρόπων επίλυσης του ζητήματος. Σε αυτό το πλαίσιο τα ευρήματα της διπλωματικής θα είναι χρήσιμα στα στελέχη που εργάζονται σε φορείς άσκησης οικονομικής πολιτικής, καθώς και σε όλους τους πολίτες που θέλουν να αποκτήσουν μια κριτική άποψη σχετικά με μακροοικονομικά ζητήματα σε περιόδους κρίσης. Χαρακτηριστικό είναι ότι το δημόσιο χρέος σημείωσε σημαντική άνοδο μετά το 2009 προκαλώντας πιθανότατα την άνοδο της ανεργίας και την μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Από την άλλη πλευρά, η προσπάθεια αντιμετώπισης του προβλήματος μέσω της λιτότητας και της δημιουργίας πλεονασμάτων που δεν συνδέονται άμεσα με την ανάπτυξη φαίνεται να μην είναι αποτελεσματική, καλώντας τους ιθύνοντες να βρουν εναλλακτικούς τρόπους διαχείρισης της δημόσιας οικονομίας.

Ερευνητική μεθοδολογία

Η έρευνα βασίστηκε αποκλειστικά σε ανάλυση δευτερογενών στοιχείων, δηλαδή, σε στοιχεία επισήμων οργανισμών που αφορούν το ζήτημα του ισοζυγίου πληρωμών και της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Η έρευνα στο πλαίσιο των οικονομικών και διοικητικών επιστημών μπορεί να βασιστεί είτε σε πρωτογενή στοιχεία, δηλαδή, στοιχεία που συλλέγει ο ίδιος ο ερευνητής, με δική του ευθύνη και προσπάθεια, είτε δευτερογενή, δηλαδή, στοιχεία που έχουν συλλεχθεί και δημοσιευτεί από τρίτους συνήθως οργανισμούς, κέντρα ερευνών κτλ. Ένας απλός και καίριος ορισμός σχετικά με τα δευτερογενή στοιχεία υποδεικνύει τα που έχουν συλλεχθεί παλιότερα για κάποιον άλλον σκοπό.

Οι Saunders, Lewis και Thornhill (2007) ταξινομούν τα δευτερογενή στοιχεία σε τρεις κατηγορίες: 1) προϊόντα τεκμηρίωσης (γραπτά ή μη), 2) στοιχεία πολλαπλών πηγών (που χωρίζονται σε αυτά που γίνονται με βάση την περιοχή και σε αυτά που γίνονται με βάση τη χρονολογική περίοδο) και 3) στοιχεία που προκύπτουν μέσα από έρευνες.¹

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκαν οι δύο πρώτες κατηγορίες δεδομένων και ειδικότερα έγινε χρήση στοιχείων που αφορούν τα διεθνή οικονομικά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Τράπεζα της Ελλάδας, την Eurostat, την ΕΛΣΤΑΤ κ.λπ. Παράλληλα, χρησιμοποιήθηκαν ακαδημαϊκά άρθρα σχετικά με το ζήτημα από πηγές όπως οι βάσεις Science direct, EBSCO, Emerald, SSRN κ.λπ.

Πλεονεκτήματα των δευτερογενών στοιχείων.

Οι Malhotra και Birks (2007) έχουν καταγράψει οκτώ σημαντικά χαρακτηριστικά των δευτερογενών δεδομένων που αποδεικνύουν τη χρησιμότητά τους σε έρευνες σαν την παρούσα.² Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι: η δομή, η διαθεσιμότητα, οι πηγές, το είδος των δεδομένων, η αξιοπιστία της πηγής, οι όροι αναφοράς, η ανάλυση και η δεοντολογία. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τη δομή: οι ειδικεύσεις και ο σχεδιασμός της έρευνας είναι ξεκάθαρα. Η διαθεσιμότητα της

---

¹ Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2007). *Research Methods for Business Students* (fourth edition). Harlow uk : Financial Times Prentice Hall.

² Malhotra N., & Birks D. (2007). *Marketing Research: an applied approach* (3rd edition). Harlow: Financial Times Prentice Hall.

δευτερογενούς πληροφορίες συνδέεται και με το ότι ανανεώνεται τακτικά. Οι πηγές προέρχονται από οργανισμούς που έχουν την ικανότητα, την τεχνογνωσία και τους πόρους προκειμένου να καταγράψουν, να επεξεργαστούν και να παρουσιάσουν τις απαραίτητες πληροφορίες χωρίς επηρεασμό από τρίτους. Το είδος των δεδομένων έχει να κάνει με την δυνατότητα ποσοτικοποίησης τους, πράγμα που σε έρευνες σαν τη παρούσα κρίνεται απαραίτητο. Η αξιοπιστία της πηγής σχετίζεται με το γεγονός πως οι οργανισμοί που διεξάγουν τις έρευνες αυτές χαίρουν καθολικής εκτίμησης και αναγνώρισης. Οι όροι αναφοράς στις δευτερογενείς πληροφορίες είναι πάντα ξεκάθαροι σχετικά με το αντικείμενο της έρευνας και τα επιμέρους ζητήματα στα οποία αναφέρεται κάθε μέτρηση. Το θετικό σχετικά με την ανάλυση των συγκεκριμένων πληροφοριών σχετίζεται και πάλι με το ότι διεξάγεται με βάση συμβατικές ποσοτικές τεχνικές. Όσον αφορά τη δεοντολογία, τα δεδομένα που δημοσιεύουν οι εν λόγω οργανισμοί εμπίπτουν και καλύπτονται από τους διεθνείς κώδικες ερευνητικής δεοντολογίας.

Περαιτέρω, τα δευτερογενή στοιχεία χαρακτηρίζονται από το χαμηλό κόστος σχεδιασμού και απόκτησής τους, αλλά και την εξαιρετική ταχύτητα με την οποία μπορούν να αποκτηθούν.

Τρόποι αξιολόγησης δευτερογενών στοιχείων. Προτού να προχωρήσει στη χρήση των δευτερογενών στοιχείων, ο ερευνητής οφείλει να προβεί σε μια αποτίμηση και αξιολόγησή τους. Για τους Malhotra και Birks (2007), τα δευτερογενή στοιχεία πρέπει να ελεγχθούν για: την αξιοπιστία τους, την ακρίβειά τους, το κατά πόσον η έρευνα μέσα από την οποία προέκυψαν είναι κοντινή χρονικά στη συγγραφή της δικής του μελέτης, καθώς και με τη σχετικότητά τους με το αντικείμενο της μελέτης αυτής.³ Δεδομένου του ότι τα δευτερογενή στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για την παρούσα έρευνα προέρχονται ως επί το πλείστον από διεθνείς και εθνικούς οργανισμούς, μπορεί να ειπωθεί πως πληρούν όλα τα προαπαιτούμενα καταλληλότητας.

---

³ Malhotra N., & Birks D. (2007). *Marketing Research: an applied approach* (3rd edition). Harlow: Financial Times Prentice Hall.

Κεφάλαιο 1: Ισοζύγιο πληρωμών

1.1 Ορισμός

Το ισοζύγιο πληρωμών είναι ένας στατιστικός πίνακας στον οποίο καταγράφονται οι συναλλαγές μεταξύ κατοίκων και μη κατοίκων, ανεξαρτήτως νομίσματος συναλλαγής, κατά τη διάρκεια ορισμένης χρονικής περιόδου.⁴ Η έννοια του κατοίκου και μη κατοίκου βασίζεται στον ορισμό του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Εγχειρίδιο για το Ισοζύγιο Πληρωμών, 6η έκδοση) και χρησιμοποιείται αποκλειστικά για στατιστικούς σκοπούς.

Σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο το ισοζύγιο πληρωμών είναι μια στατιστική δήλωση που συνοψίζει με συστηματικό τρόπο, και αναφορικά με μια συγκεκριμένη περίοδο τις οικονομικές συναλλαγές της οικονομίας μιας χώρας με τον υπόλοιπο κόσμο.⁵ Οι συναλλαγές, ως επί το πλείστον μεταξύ κατοίκων και μη κατοίκων, συνίστανται σε αυτές που περιλαμβάνουν αγαθά, υπηρεσίες και εισοδήματα, σε αυτές που περιλαμβάνουν οικονομικές απαιτήσεις και συμφωνίες περί ευθύνης, καθώς και μονόπλευρες μεταφορές και συναλλαγές. Οι ισολογισμοί για την συνολική οικονομία απεικονίζουν το επίπεδο και τη σύνθεση των περιουσιακών στοιχείων και των απωλειών στην αρχή και το τέλος των περιόδων αναφοράς⁶. Το ισοζύγιο πληρωμών απεικονίζει την αξία και τη σύνθεση των περιουσιακών στοιχείων μιας χώρας ή τις απαιτήσεις που η χώρα αυτή έχει επί άλλων, αλλά και την αξία των χρεών της προς άλλες χώρες του κόσμου.

---

⁴ ΤτΕ (2016), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2016*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

⁵ <http://www.imf.org>-Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

⁶ Αγαπητός, Γ. (1993). *Εξελίξεις και Διαρθρωτικά Προβλήματα της Ελληνικής Οικονομίας*, εκδόσεις Σμίλια.

1.2 Ανάλυση των συστατικών στοιχείων του ισοζυγίου πληρωμών

Το ισοζύγιο πληρωμών μιας χώρας αποτελεί λοιπόν τη λογιστική κατάσταση που αποτυπώνει της δοσοληψίες της με άλλες χώρες, οι οποίες καλούνται εμπορικοί της εταίροι. Η ανάγκη για διεθνές και γενικότερα εμπόριο πηγάζει από την έλλειψη αυτάρκειας που χαρακτηρίζει όλες τις χώρες, αλλά και τα διάφορα κόστη παραγωγής που υπάρχουν από χώρα σε χώρα.⁷

Μελετώντας σε βάθος την κατάσταση του εξωτερικού ισοζυγίου μιας χώρας μπορούν να γίνουν αντιληπτές οι δυνατότητες και οι αδυναμίες της, καθώς και οι μελλοντικές προοπτικές της. Το ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών αντανακλά τη δομή της χώρας, την κλαδική της διάρθρωση, το θεσμικό της πλαίσιο, τον εκσυγχρονισμό ή την οπισθοδρόμησή της, την νοοτροπία των πολιτών της και τις αναπτυξιακές της δυνατότητες. Στη διεθνή βιβλιογραφία το εξωτερικό ισοζύγιο ή ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών αποτελείται από δύο βασικά ισοζύγια: από το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και το ισοζύγιο κεφαλαιακής κίνησης. Ισχύει δηλαδή η παρακάτω σχέση:

$$BP=CA+KA$$

Όπου :

BP (Balance of Payments): Ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών

CA Current Account: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

KA Capital Account: Ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών

1) Με τη σειρά του το ελληνικό **Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών** περιέχει ⁸:

α) το **εμπορικό ισοζύγιο, (trade balance)**, το οποίο αποτελεί το σημαντικότερο λογαριασμό του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, απεικονίζει τη διαφορά της χρηματική αξίας μεταξύ των εισαγωγών και εξαγωγών εμπορευμάτων. Οι εξαγωγές καταχωρούνται ως πιστώσεις καθώς απεικονίζουν έσοδα (εισροή) από τις χώρες στις οποίες εξήχθησαν τα προϊόντα και καταγράφονται με θετικό πρόσημο. Αντιθέτως, οι εισαγωγές καταγράφονται ως χρεώσεις λόγω του γεγονότος ότι η χώρα καταβάλλει χρήματα ή συνάλλαγμα στις χώρες που συναλλάσσεται διεθνώς και

⁷ Δημέλη, Σ. (2010). *Μακροοικονομικά Μεγέθη και Ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας*

⁸ΤτΕ (2015). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2015*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

απεικονίζονται στο ισοζύγιο πληρωμών με αρνητικό πρόσημο. Στην περίπτωση που οι εξαγωγές είναι μεγαλύτερες από τις εισαγωγές, το εμπορικό ισοζύγιο έχει θετικό πρόσημο και καλείται πλεονασματικό. Στην αντίθετη περίπτωση, όπου οι εισαγωγές υπερτερούν των εξαγωγών, το εμπορικό ισοζύγιο αποκτά αρνητικό πρόσημο και καταγράφεται ως ελλειμματικό. Ενώ στην περίπτωση που οι εισαγωγές ισούνται με το σύνολο των εξαγωγών, τότε το εμπορικό ισοζύγιο θεωρείται ισοσκελισμένο.

β) το **ισοζύγιο υπηρεσιών, (balance on services)**, που περιλαμβάνει τη χρηματική αξία των εισαγωγών και εξαγωγών τουριστικών και μεταφορικών (π.χ. ναυτιλία) υπηρεσιών.

γ) το **ισοζύγιο εισοδημάτων, (balance on income)**, όπου σε αυτό περιλαμβάνονται οι τόκοι, οι αμοιβές, τα μερίσματα και τα κέρδη που εισρέουν ή εκρέουν από τη χώρα.

δ) το **ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων, (balance on current transfers)**, στο οποίο περιλαμβάνονται οι πόροι που καταβάλλονται από την Ελλάδα με τη μορφή μεταβιβάσεων προς την Ε.Ε, αλλά και οι πόροι που λαμβάνει η Ελλάδα με τη μορφή επιδοτήσεων από την Ε.Ε. Περιλαμβάνει επίσης και τα μεταναστευτικά εμβάσματα από και προς τη χώρα.

2) Σχετικό με το ισοζύγιο τρεχουσών μεταβιβάσεων αν και σε κάποιες περιπτώσεις προσμετρείται ως ξεχωριστό ισοζύγιο, είναι το **Ισοζύγιο κεφαλαιακών μεταβιβάσεων**. Πρόκειται για τους πόρους που δίνονται μέσω των διαρθρωτικών ταμείων σε φτωχότερες χώρες της Ε.Ε, για την αναδιάρθρωση της οικονομίας τους και τη σύγκλισή τους με τον μέσο κοινοτικό όρο.

3) Το τρίτο ισοζύγιο που περιλαμβάνει το ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών, είναι το **Ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών ή κεφαλαιακής κίνησης**. Αυτό το ισοζύγιο περιλαμβάνει καταρχάς :

α) το **ισοζύγιο χαρτοφυλακίου**. Πρόκειται για τις συναλλαγές που πραγματοποιούν οι πολίτες μιας χώρας σε άλλες χώρες για την αγορά αξιογράφων όπως μετοχές, ομόλογα και αμοιβαία κεφάλαια, καθώς και οι καταθέσεις σε άλλες χώρες. Αυτό το ισοζύγιο συνδέεται με το ισοζύγιο εισοδημάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, αφού στο ισοζύγιο χαρτοφυλακίου περιλαμβάνεται η αγοραπωλησία τίτλων, ενώ στο ισοζύγιο εισοδημάτων περιλαμβάνεται η απόδοση και η δημιουργία εισοδημάτων από αυτούς τους τίτλους.

β) το **ισοζύγιο Ξένων Άμεσων Επενδύσεων (Ξ.Α.Ε)**. Πρόκειται για την καταγραφή των επενδύσεων που πραγματοποιούν οι ξένοι επιχειρηματίες σε μια χώρα, αλλά και τις επενδύσεις που πραγματοποιούν οι εγχώριοι επιχειρηματίες στο εξωτερικό. Αυτό το ισοζύγιο είναι σημαντικό γιατί μετρά μια σημαντική παράμετρο ενός οικονομικού συστήματος που είναι οι ξένες επενδύσεις, οι οποίες έχουν την ικανότητα να αυξάνουν τις παραγωγικές δυνατότητες, τις θέσεις απασχόλησης, να αναδιαρθρώνουν τη δομή της και να την εκσυγχρονίζουν, μεταφέροντας τεχνογνωσία.

γ) Περιλαμβάνεται και επίσης μια σημαντική κατηγορία οι **«Λοιπές επενδύσεις»** στις οποίες καταγράφεται μια σημαντική μεταβλητή που είναι τα δάνεια της κυβέρνησης, γενικότερα τα εισερχόμενα και εκρεόμενα κεφάλαια που αφορούν το δημόσιο δανεισμό, τις καταθέσεις σε κάποιο τραπεζικό ίδρυμα κλπ.

Τέλος, μέρος του ισοζυγίου χρηματοοικονομικών συναλλαγών αποτελεί η μεταβολή των συναλλαγματικών διαθεσίμων. Σε αυτό το ισοζύγιο καταγράφονται οι διεθνείς συναλλαγές που πραγματοποιούν οι Κεντρικές Τράπεζες των χωρών και αφορούν μεταβολές των αποθεμάτων τους σε βραχυχρόνιες απαιτήσεις σε σκληρό νόμισμα. Οι συναλλαγές αυτές καλούνται «επίσημες» ή «εξισωτικές» με την έννοια ότι είναι αποτέλεσμα πολιτικής σκοπιμότητας. Επομένως, τα συναλλαγματικά διαθέσιμα αποτελούν κρίσιμο μέγεθος, ιδιαίτερα σε χώρες με σταθερή ισοτιμία, δεδομένου ότι αντανακλούν την δυνατότητα παρέμβασης και αντοχής της Κεντρικής Τράπεζας κυρίως σε περιόδους έντονης νομισματικής αστάθειας.

Από την ένταξη της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε) και συνεπώς στην ζώνη του ευρώ τον Ιανουάριο του 2001, τα συναλλαγματικά διαθέσιμα σύμφωνα με τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (Ε.Κ.Τ), περιλαμβάνουν μόνο το νομισματικό χρυσό, τη συναλλαγματική θέση στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, τα ειδικά τραβηκτικά δικαιώματα και τις απαιτήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος σε ξένο νόμισμα έναντι κατοίκων χωρών εκτός της ζώνης του ευρώ. Αντίθετα, δεν περιλαμβάνουν τις απαιτήσεις σε ευρώ έναντι κατοίκων χωρών εκτός της ζώνης του ευρώ, τις απαιτήσεις σε συνάλλαγμα και σε ευρώ έναντι των κατοίκων χωρών της ευρωζώνης και τη συμμετοχή της Τράπεζας της Ελλάδος στο κεφάλαιο και τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της Ε.Κ.Τ, αφού

πρόκειται για μια «κλειδωμένη» θα λέγαμε ισοτιμία για τις 19 χώρες που συμμετέχουν στο ευρώ μέχρι σήμερα.⁹

Από λογιστικής άποψης το ισοζύγιο πληρωμών παρουσιάζεται πάντα ισοσκελισμένο. Ήτοι $CA+KFA=0$, όπου $CA=$ το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και $KFA=$ τα ισοζύγια κεφαλαιακών μεταβιβάσεων και χρηματοοικονομικών συναλλαγών. Στην πράξη, όμως, το άθροισμα των τριών ισοζυγίων δεν είναι ίσο με μηδέν, κυρίως λόγω χρονικών υστερήσεων και προβλημάτων καταγραφής. Η διαφορά που προκύπτει καταχωρίζεται σε ξεχωριστό λογαριασμό που ονομάζεται τακτοποιημένα στοιχεία, έτσι ώστε όπως απαιτείται θεωρητικά να παρουσιάζεται το ισοζύγιο πληρωμών πάντα ισοσκελισμένο. Αν ορίσουμε επομένως TS τα τακτοποιητέα στοιχεία, τότε στην πράξη $CA+KFA+TS=0$.

Ένα έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών συνεπάγεται προβλήματα για μια οικονομία. Όσον αφορά την περίπτωση της Ελλάδας που τα ελλείμματα του ισοζυγίου πληρωμών είναι χρόνια (με εξαίρεση τα έτη 2014, 2015), αυτά αποτελούν διαρθρωτικό πρόβλημα και μάλιστα αν συνδυαστεί με τα μόνιμα ελλείμματα του κρατικού προϋπολογισμού (δημοσιονομικά ελλείμματα) γίνεται λόγος για τα δίδυμα ή διττά ελλείμματα.

Η χρηματοπιστωτική κρίση το 2008 στην Αμερική, που προέκυψε μετά το «σκάσιμο της φούσκας» των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων, επηρέασε δυσμενώς τις οικονομίες σε παγκόσμια κλίμακα στο βαθμό που όλες οι οικονομίες είναι αλληλένδετα εξαρτημένες, για να μετεξελιχθεί σε κρίση δημοσίου χρέους για κάποιες χώρες όπως η Ελλάδα. Ένα έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών δυναμιτίζει την πορεία των δημοσίων οικονομικών, καθώς προϋποθέτει το δημόσιο δανεισμό για τη χρηματοδότηση των εισαγωγών και για μια χώρα με δημόσιο χρέος αυτό καθίσταται ακόμα δυσκολότερο στο βαθμό που εξαρτάται από τους πιστωτές, έχει χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα, δηλαδή δανείζεται με πολύ υψηλό επιτόκιο λόγω της έλλειψης εμπιστοσύνης για την αποπληρωμή του ή γενικότερα δανείζεται με επαχθέστερους όρους η ακόμα και καθόλου.¹⁰

---

⁹ <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/externalsector/funds.aspx>

¹⁰ Αναστασάτος, Τ., & Χαρδούβελης Γ. (2014). *Η μακροοικονομική ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, Ενότητα Α: Ανταγωνιστικότητα, εξαγωγές και νέο αναπτυξιακό πρότυπο στο συλλογικό τόμο: Ανταγωνιστικότητα για Ανάπτυξη: Προτάσεις Πολιτικής*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Επιμέλεια: Μ. Μασουράκης & Χ. Γκόρτσος

Αναγκαία είναι η αναστροφή αυτής της τάσης και η εξεύρεση τρόπων αντιμετώπισης της ανισορροπίας του ισοζυγίου, αφού πρώτα εντοπιστούν τα βασικότερα αίτια.

1.3 Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

Το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών αποτελεί έναν σημαντικό δείκτη για την πορεία της οικονομίας, δεδομένου ότι παρέχει πληροφορίες τόσο για το διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, αλλά και το πρωτογενές και δευτερογενές εισόδημα.

Στο ισοζύγιο πρωτογενών εισοδημάτων περιλαμβάνονται οι χρηματικές ροές από συναλλαγές μεταξύ κατοίκων και μη κατοίκων της χώρας για εισοδήματα από εργασία, άμεσες επενδύσεις χαρτοφυλακίου και λοιπές επενδύσεις. Στο ισοζύγιο δευτερογενών εισοδημάτων απεικονίζεται κυρίως η είσπραξη κοινοτικών πόρων και τα μεταναστευτικά εμβάσματα. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών επηρεάζει την διαμόρφωση του ΑΕΠ αλλά και την εξέλιξη των συναλλαγματικών διαθεσίμων μιας χώρας. Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζονται στοιχεία για την εξέλιξη του δείκτη, καθώς των σημαντικότερων στοιχείων του για τα έτη 2002-2015¹¹.

Καταρχάς, το διάγραμμα 1 δείχνει την εξέλιξη του συνολικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας, το οποίο προκύπτει από το άθροισμα του ισοζυγίου αγαθών, του ισοζυγίου υπηρεσιών, του ισοζυγίου πρωτογενών εισοδημάτων και του ισοζυγίου δευτερογενών εισοδημάτων.

---

¹¹ ΤτΕ (2016), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2016*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

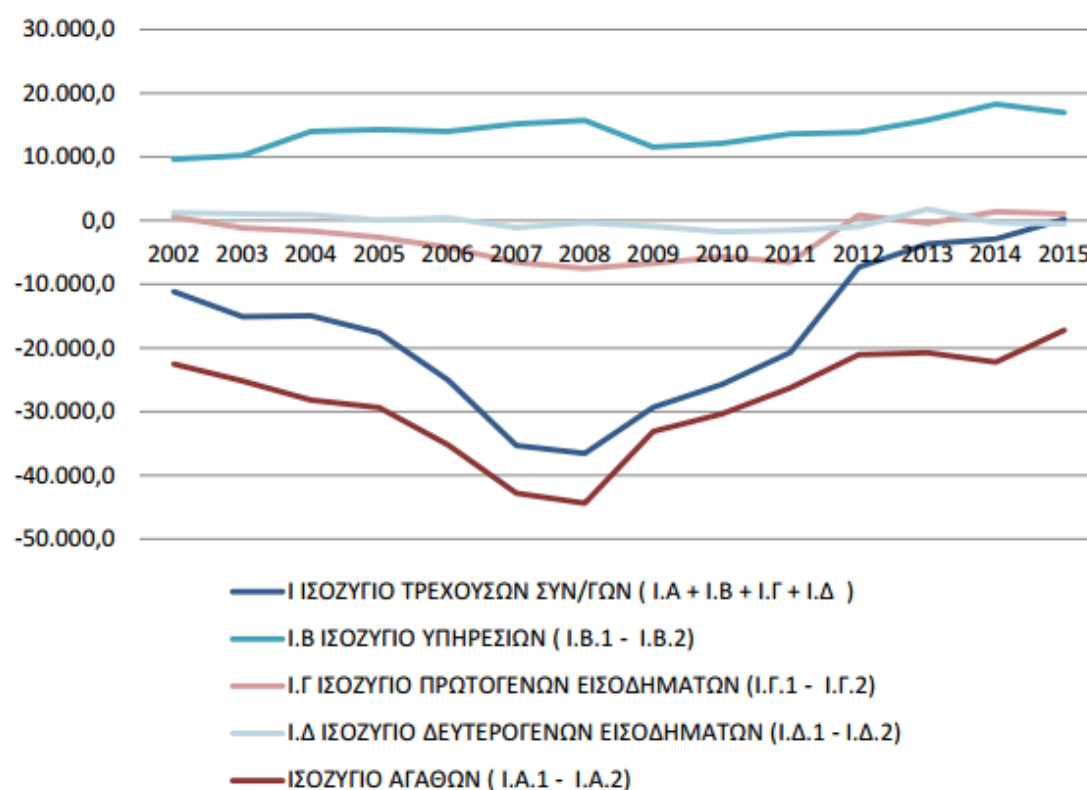
Πίνακας 1: Εξέλιξη Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών (ποσά σε εκατ. €)

		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
I	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΛΙΓΩΝ (I.A + I.B + I.Γ + I.Δ)	-11.168,0	-15.117,3	-14.935,9	-17.673,1	-25.024,4	-35.342,5	-36.566,2	-29.322,9	-25.732,2	-20.715,3	-7.325,5	-3.687,6	-2.912,6	205,8
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (I.A + I.B)	-12.916,6	-14.990,2	-14.187,5	-15.097,4	-21.215,0	-27.647,9	-28.681,8	-21.631,3	-18.257,2	-12.681,3	-7.190,6	-5.026,6	-3.979,0	-298,8
I.A	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ (I.A.1 - I.A.2)	-22.525,7	-25.185,1	-28.181,7	-29.364,9	-35.205,1	-42.787,7	-44.363,4	-33.136,0	-30.379,0	-26.290,7	-21.030,7	-20.776,0	-22.252,2	-17.231,2
I.A.1	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ χωρίς καύσιμα και πλοία	-19.336,5	-21.237,6	-24.046,5	-22.358,8	-24.764,7	-30.506,5	-29.868,0	-24.185,5	-19.598,3	-14.801,1	-11.730,2	-12.383,6	-13.830,9	-12.591,9
	Εξαγωγές αγαθών	11.184,6	11.719,9	13.566,0	15.160,6	17.705,9	20.624,2	21.921,4	17.721,0	21.031,1	23.840,2	27.147,3	26.895,6	26.788,0	24.787,2
	Καύσιμα	734,4	695,9	842,7	1.280,3	2.018,2	2.607,2	3.358,0	2.771,3	4.438,1	5.903,3	9.177,7	9.485,1	9.049,8	6.713,7
	Πλοία (πωλήσεις)	531,0	260,5	1.291,4	1.602,2	1.631,8	2.275,4	1.582,0	771,7	798,6	754,7	737,8	443,0	626,0	175,5
	Αγαθά χωρίς καύσιμα και πλοία	9.919,2	10.763,5	11.431,8	12.278,2	14.055,9	15.741,7	16.981,5	14.178,0	15.794,4	17.182,2	17.231,8	16.967,6	17.112,1	17.898,0
I.A.2	Εισαγωγές αγαθών	33.710,3	36.905,1	41.747,6	44.525,5	52.911,0	63.412,0	66.284,7	50.857,0	51.410,1	50.130,9	48.177,9	47.671,6	49.040,2	42.018,4
	Καύσιμα	4.367,0	4.827,3	5.159,5	7.577,7	9.306,3	9.459,9	13.179,2	8.416,3	11.713,2	14.132,8	17.439,7	16.398,5	15.325,2	10.921,8
	Πλοία (αγορές)	87,7	76,6	1.109,8	2.310,9	4.784,0	7.703,9	6.256,1	4.077,2	4.304,2	4.014,8	1.776,2	1.921,9	2.771,9	606,7
	Αγαθά χωρίς καύσιμα και πλοία	29.255,6	32.001,2	35.478,4	34.637,0	38.820,6	46.248,2	46.849,4	38.363,5	35.392,7	31.983,3	28.962,0	29.351,1	30.943,0	30.489,9
I.B	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (I.B.1 - I.B.2)	9.609,1	10.195,0	13.994,1	14.267,5	13.990,1	15.139,9	15.681,5	11.504,7	12.121,8	13.609,4	13.840,1	15.749,4	18.273,2	16.932,4
I.B.1	Εισπράξεις	21.180,5	21.468,4	26.799,9	27.322,3	28.419,3	31.417,7	34.150,2	27.099,0	28.541,7	28.636,1	27.559,4	28.045,8	31.051,3	27.919,2
	Ταξιδιωτικό	10.284,7	9.495,3	10.347,8	10.729,5	11.356,7	11.319,2	11.635,9	10.400,3	9.611,3	10.504,7	10.442,5	12.152,2	13.393,1	14.125,8
	Μεταφορές	8.532,5	9.580,3	13.313,3	13.879,3	14.321,4	16.920,7	19.131,4	13.517,6	15.362,0	14.043,8	13.230,3	12.060,9	13.130,8	9.968,3
	Λοιπές υπηρεσίες	2.363,3	2.392,8	3.138,8	2.713,5	2.741,2	3.177,7	3.382,9	3.181,1	3.568,5	4.087,6	3.886,7	3.832,7	4.527,4	3.825,0
I.B.2	Πληρωμές	11.571,4	11.273,5	12.805,8	13.054,9	14.429,2	16.277,8	18.468,7	15.594,3	16.419,9	15.026,7	13.719,3	12.296,4	12.778,1	10.986,8
	Ταξιδιωτικό	2.548,7	2.136,0	2.310,4	2.445,7	2.382,8	2.485,7	2.679,1	2.424,6	2.156,0	2.266,5	1.843,9	1.835,2	2.076,4	2.037,4
	Μεταφορές	5.941,8	5.942,7	6.884,1	7.102,7	7.888,6	8.826,0	10.353,6	7.962,2	9.017,5	7.996,2	7.312,8	6.492,2	6.258,6	5.430,0
	Λοιπές υπηρεσίες	3.080,9	3.194,8	3.611,2	3.506,5	4.157,8	4.966,1	5.435,9	5.207,5	5.246,4	4.764,0	4.562,6	3.969,1	4.443,1	3.519,4
I.Γ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ (I.Γ.1 - I.Γ.2)	533,6	-1.188,2	-1.649,7	-2.652,7	-4.233,5	-6.588,7	-7.541,6	-6.740,2	-5.711,5	-6.526,4	819,7	-457,0	1.401,2	1.026,2

		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
I.Γ.1	Εισπράξεις	4.483,0	5.691,5	5.870,8	6.735,1	6.875,7	7.829,4	9.082,3	6.928,9	6.400,7	5.763,3	6.615,5	6.458,1	8.458,3	7.519,2
I.Γ.2	Πληρωμές	3.949,5	6.879,7	7.520,5	9.387,8	11.109,2	14.418,1	16.623,9	13.669,1	12.112,1	12.289,7	5.795,8	6.915,1	7.057,1	6.493,0
I.Δ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ (I.Δ.1 - I.Δ.2)	1.215,0	1.061,1	901,3	77,0	424,0	-1.106,0	-342,8	-951,4	-1.763,5	-1.507,6	-954,6	1.796,1	-334,7	-521,5
I.Δ.1	Εισπράξεις	3.121,5	3.314,2	3.295,8	3.414,8	3.500,6	3.337,2	3.373,6	2.734,8	2.262,9	1.993,8	2.342,3	4.652,8	2.550,7	1.909,7
I.Δ.2	Πληρωμές	1.906,5	2.253,1	2.394,5	3.337,8	3.076,6	4.443,2	3.716,4	3.686,2	4.026,4	3.501,4	3.296,9	2.856,7	2.885,5	2.431,2

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, 2016

Διάγραμμα 1: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών στην Ελλάδα σε εκ. €

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Από τη μελέτη του ανωτέρω πίνακα, προκύπτουν τα ακόλουθα^{12 13}:

- Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρουσιάζει για το σύνολο των ετών, με εξαίρεση το 2015, ελλείμματα. Ιδιαίτερα το 2008 παρουσιάζει αύξηση 227,4% σε σχέση με το 2002 και διαμορφώνεται στα -35.566,5 εκατ. από -11.168,0 εκατ. Από το 2009 ακολουθεί περιορισμός του ελλείμματος και για πρώτη φορά το 2015 παρουσιάζει θετικό αποτέλεσμα.

- Η βασική συνισταμένη της διαμόρφωσης του, είναι το ισοζύγιο αγαθών που παρουσιάζει για το σύνολο των ετών αρνητικό αποτέλεσμα. Βασικό λόγος της βελτίωσης του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μετά το 2009, αποτελεί η μείωση των εισαγωγών, ως αποτέλεσμα του περιορισμού της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών. Χαρακτηριστικά από τα στοιχεία του πίνακα προκύπτει ότι οι εισαγωγές αγαθών το 2015, χωρίς καύσιμα και πλοία, ανήλθαν στα 30.489,9 εκατ. λίγο υψηλότερα από το έτος 2002 (29.255,6 εκατ.). Οι εξαγωγές αγαθών

¹² Τράπεζα της Ελλάδος (2016), Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2015. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδας.

¹³ Τράπεζα της Ελλάδος (2015), Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2014. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδας.

παρουσιάζουν άνοδο και αποτελούν το 2015 το 59,0% των εισαγωγών, ενώ το 2002 ήταν μόνο το 33,2%.

- Το ισοζύγιο υπηρεσιών είναι θετικό στο σύνολο των ετών, λόγω της ιδιαίτερης συμμετοχής των εισπράξεων από τον τουρισμό. Ειδικά τα έτη 2013-2015 η αύξηση των εισπράξεων από την αύξηση της τουριστικής είναι ιδιαίτερα σημαντική (12.152,2 εκατ. το 2013, 13.393,1 το 2014 και 14.125,8 εκατ. το 2015, έναντι 10.442,5 εκατ. το 2012).

- Το ισοζύγιο πρωτογενών εισοδημάτων παρουσιάζει σημαντικά ελλείμματα μέχρι το 2011 που οφείλονται κυρίως στις καθαρές πληρωμές για τόκους, μερίσματα και κέρδη.

1.3.1 Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών

Παράλληλα, ο πίνακας δείχνει την εξέλιξη του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών για την Ελλάδα από την εμφάνιση της κρίσης και μετά. Το ισοζύγιο αγαθών ακολούθησε την ίδια πορεία με τον δείκτη των τρεχουσών συναλλαγών και ειδικότερα μειώθηκε το έλλειμμα από -32.187 εκ. € το 2009 σε -17.247 εκ. € το 2015.

Η μείωση του ελλείματος ήταν μεγαλύτερη στο ισοζύγιο των αγαθών χωρίς τα καύσιμα και τα πλοία. Οι εξαγωγές αγαθών αυξήθηκαν σημαντικά φτάνοντας από τα 17.721 εκ. € που ήταν το 2009 στα 23.787 εκ. € το 2015, ενώ αντίθετα το ύψος των εισαγωγών έπεσε από τα 50.908 εκ. € στα 42.035 εκ. €. Όσον αφορά το ισοζύγιο των υπηρεσιών το πλεόνασμα τους από το 2009 και μετά αυξήθηκε φτάνοντας από τα 11.504 εκ. € το 2009 στα 16.932,α εκ. € το 2015. Τα στοιχεία αυτά έρχονται σε συμφωνία με τα στοιχεία που παρατέθηκαν νωρίτερα από τον ΟΟΣΑ και έδειξαν την σημαντική μείωση της ψαλίδας του λόγου των εισαγωγών προς τις εξαγωγές στην Ελλάδα από την εμφάνιση της κρίσης και μετά.

Διάγραμμα 2: Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών 2002 - 2016

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, 2016

Πίνακας 1: Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών Ελλάδα

	1. Current account												
	Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρπος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος	Total
2002	-847,5	-1.261,4	-988,4	-1.600,4	-863,5	-544,3	-173,8	492,9	-462,5	-1.259,4	-1.760,1	-1.899,4	-11.167,8
2003	-1.301,1	-1.463,8	-1.402,8	-1.547,9	-1.276,0	-1.035,6	-382,5	432,9	-1.403,0	-1.404,2	-2.214,9	-2.118,3	-15.117,2
2004	-1.469,3	-1.235,3	-1.642,9	-1.681,6	-1.579,8	-1.499,7	-431,2	1.056,0	-978,6	-1.151,3	-2.246,3	-2.075,9	-14.935,9
2005	-2.069,2	-1.412,1	-2.151,1	-1.887,2	-978,3	-1.152,8	-475,2	86,4	-1.085,6	-1.530,9	-2.642,0	-2.375,0	-17.673,0
2006	-2.304,0	-2.507,2	-2.968,8	-2.278,2	-2.526,0	-2.229,5	-703,7	-87,8	-1.628,6	-2.284,8	-3.044,7	-2.461,1	-25.024,4
2007	-3.177,7	-3.666,4	-4.276,3	-3.086,6	-2.634,2	-2.518,6	-2.191,6	-260,0	-1.675,8	-3.448,1	-3.677,0	-4.730,3	-35.342,6
2008	-3.601,5	-2.245,2	-4.173,6	-3.619,8	-2.987,5	-3.224,6	-2.570,7	-604,0	-2.786,1	-3.889,7	-3.692,3	-3.171,4	-36.566,4
2009	-3.274,9	-1.292,6	-3.053,5	-2.898,2	-1.924,6	-2.731,7	-1.951,7	-638,5	-1.903,6	-2.774,9	-3.599,4	-3.279,3	-29.322,9
2010	-3.352,6	-3.224,8	-3.846,8	-2.742,3	33,9	-2.045,3	-1.170,6	-92,2	-1.651,4	-2.784,6	-2.247,6	-2.607,7	-25.732,0
2011	-2.079,4	-1.811,1	-2.780,4	-2.178,4	-1.823,2	-2.021,9	-639,8	-375,9	-1.283,5	-1.350,8	-2.211,8	-2.159,1	-20.715,3
2012	-1.186,9	-984,4	-3.001,2	-1.184,7	-705,4	-43,8	766,3	1.290,3	940,8	-1.116,6	-1.116,5	-983,2	-7.325,3
2013	-913,9	-1.164,9	-1.672,8	-1.219,9	-449,8	287,8	2.601,4	1.074,3	554,5	-1.008,4	-1.119,5	-656,5	-3.687,7
2014	-334,7	-1.036,6	-406,5	-1.558,5	-628,0	675,1	1.377,8	1.927,3	678,7	-386,8	-1.426,7	-1.793,8	-2.912,7
2015	-257,4	-1.430,6	-1.454,6	-1.014,3	-116,0	532,8	2.530,7	2.199,7	904,1	264,8	-1.169,7	-783,8	205,7
2016	-771,4	-828,1	-772,4	-872,2	-457,3	909,8	1.356,1	1.726,8	927,6	-205,1	-1.187,1	-945,3	-1.118,6

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2017

Πίνακας 3: Εισαγωγές-εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ													
ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ-ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ													
I. Τρέχουσες τιμές	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2012*	2013*
Αγαθά	39.510	40.163	44.512	46.865	49.146	58.037	68.990	72.636	56.091	55.988	54.826	52.566	50.457
Υπηρεσίες	11.248	9.261	8.525	9.682	9.807	10.974	12.463	14.403	12.228	13.465	12.064	10.787	9.458
Εισαγωγές <i>εκ των οποίων</i> <i>Δαπάνες μόνιμων κατοίκων στην αλλοδαπή</i>	50.759	49.424	53.037	56.546	58.953	69.010	81.453	87.039	68.319	69.452	66.889	63.353	59.915
	4.651	2.549	2.136	2.310	2.446	2.383	2.486	2.679	2.425	2.156	2.267	1.844	1.835
Αγαθά	15.222	14.388	14.067	15.907	17.721	20.450	23.384	24.680	20.227	23.433	26.833	29.932	29.828
Υπηρεσίες	19.461	18.489	19.110	24.208	24.742	25.680	29.020	31.853	24.862	26.525	26.033	24.913	25.007
Εξαγωγές <i>εκ των οποίων</i> <i>Δαπάνες μη μόνιμων κατοίκων στην οικονομική</i> <i>επικράτεια</i>	34.683	32.877	33.177	40.115	42.463	46.130	52.403	56.533	45.089	49.958	52.866	54.845	54.835
	10.580	10.285	9.495	10.348	10.729	11.357	11.319	11.636	10.400	9.611	10.505	10.442	12.152
Ισοζύγιο εξαγωγών - εισαγωγών	-16.075	-16.548	-19.860	-16.431	-16.490	-22.880	-29.049	-30.507	-23.230	-19.495	-14.024	-8.508	-5.081

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, 2017

Σημείωση: Τα στοιχεία με * αναφέρονται ως προσωρινά

1.3.2 Ισοζύγιο κεφαλαίων

Ο παρακάτω πίνακας δείχνει το ισοζύγιο κεφαλαίων της Ελλάδας από το 2002 μέχρι το 2016¹⁴.

Το ισοζύγιο κεφαλαίων λοιπόν μειώθηκε από την εμφάνιση της κρίσης και μετά, παραμένοντας όμως σταθερά σε επίπεδα πλεονάσματος. Από της εισαγωγή του ευρώ και μέχρι το έτος 2007, παρατηρείται μια συνεχή αύξηση των εισροών κεφαλαίων η οποία δικαιολογείται από την μείωση των επιτοκίων σε συνδυασμό με τις θετικές προσδοκίες που είχαν δημιουργηθεί από την ανάληψη της τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων από την Ελλάδα το 2004. Στην συνέχεια και από το 2007 που ουσιαστικά άρχισε να παρουσιάζεται πρόβλημα στην Ελληνική οικονομία η εισροή των κεφαλαίων άρχισε να μειώνεται. Ειδικότερα, από 2.017 εκ € που ήταν το 2009 έπεσε στα 1.988 εκ € το 2015, γεγονός που οφείλεται κατά κύριο λόγο στην μείωση των εισπράξεων. Επίσης, χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ο δείκτης παρουσίασε διακυμάνσεις κατά την τελευταία επταετία.

Διάγραμμα 3: Ισοζύγιο κεφαλαίων στην Ελλάδα (2002-2016)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2016

¹⁴ Τράπεζα της Ελλάδος (2016). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2016*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδας Ευρωσύστημα.

Πίνακας 4: Ισοζύγιο Κεφαλαίων, Ελλάδα

2. Capital account													
	Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρπος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος	Total
2002	92,4	238,9	116,1	583,1	111,0	30,7	31,3	34,2	83,3	63,2	174,5	74,8	1.633,5
2003	30,8	181,8	40,0	114,9	8,7	79,2	130,8	196,2	14,8	7,0	261,2	174,1	1.239,5
2004	76,9	816,9	97,9	7,6	63,5	8,7	267,1	104,9	284,3	-3,7	387,4	274,5	2.386,0
2005	2,2	684,9	124,3	110,4	103,2	22,3	-21,9	57,2	263,6	41,7	298,8	361,9	2.048,6
2006	35,5	72,8	629,4	434,1	279,0	57,4	494,6	1,9	60,2	70,1	451,8	454,3	3.041,1
2007	74,2	766,8	1.076,2	355,4	3,5	61,0	153,1	12,6	8,2	12,3	459,8	1.349,2	4.332,3
2008	309,2	886,9	220,4	377,7	314,0	75,9	401,5	387,4	69,8	-18,1	923,2	143,1	4.091,0
2009	68,5	162,2	248,8	334,9	12,8	74,4	354,6	278,0	-13,1	14,1	428,7	53,6	2.017,5
2010	31,8	94,6	21,9	10,7	-11,6	-11,0	664,2	-13,2	-18,3	-18,3	129,9	1.190,9	2.071,6
2011	-12,5	338,2	-13,6	-6,9	15,6	-10,5	254,1	579,9	7,9	-8,7	733,7	794,7	2.671,9
2012	-24,4	1.045,7	32,0	25,5	2,7	-14,0	151,3	371,9	-8,1	-5,7	252,9	497,7	2.327,5
2013	-9,2	640,6	461,0	40,6	-13,9	-10,9	1.690,6	-9,1	-7,5	-7,7	231,0	35,3	3.040,8
2014	-13,2	1.467,7	6,7	-14,2	-12,4	407,2	10,1	-6,0	-56,7	-9,7	485,7	245,3	2.510,5
2015	50,4	108,7	321,2	-18,8	11,6	133,3	2,4	5,6	-61,2	1.108,6	190,2	136,7	1.988,7
2016	388,1	243,8	57,0	-13,4	-5,6	-24,4	-3,1	-4,4	-25,3	26,8	116,8	279,5	1.035,8

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, 2016

1.3.3 Ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών

Το ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών από την εισαγωγή του ευρώ το 2002 ήταν ελλειμματικό. Από το έτος 2004-2008 παρουσιάστηκε η μεγαλύτερη επιδείνωση. Συγκεκριμένα από έλλειμμα 14.935 το 2004 το 2008 έγινε 36.566 Το ισοζύγιο χρηματιστηριακών συναλλαγών από ελλειμματικό έγινε πλεονασματικό από την εμφάνιση της οικονομική κρίσης και μετά και ειδικότερα από -25.943 εκ. € που ήταν το 2009 έφτασε στα 2.143 εκ. € το 2015. Σε αυτό το διάστημα, τόσο οι άμεσες επενδύσεις όσο και οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου σημείωσαν άνοδο – και ειδικά οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου - ενώ οι λοιπές επενδύσεις είχαν πτωτική πορεία. Τέλος, η μεταβολή στα συναλλαγματικά διαθέσιμα της χώρας παρουσίασε διακυμάνσεις¹⁵.

Διάγραμμα 4: Ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών στην Ελλάδα (2002-2016) σε εκ. €

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2016

¹⁵ Τράπεζα της Ελλάδος (2016). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2016*, Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

Πίνακας 5: Ισοζύγιο Κεφαλαίων, Ελλάδα

3. Financial account												
	Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρπος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
2002	-860,8	-870,8	-765,5	-798,6	-1.042,9	-690,6	-464,3	8,3	-654,0	-844,2	-1.394,4	-1.932,6
2003	-1.188,8	-987,9	-1.539,2	-1.074,1	-1.260,2	-431,1	45,6	657,5	-977,6	-808,7	-1.729,8	-2.008,4
2004	-1.056,4	-16,3	-1.319,9	-1.486,7	-1.042,5	-1.226,5	78,7	1.238,6	-363,3	-1.110,3	-1.982,4	-1.724,1
2005	-1.666,6	-332,4	-2.107,9	-1.762,5	-664,9	-981,7	-145,3	340,8	-505,8	-1.149,1	-2.099,3	-2.065,7
2006	-2.081,1	-2.465,4	-3.172,5	-1.698,2	-1.862,1	-2.104,7	674,4	329,8	-1.377,5	-1.555,8	-2.578,4	-2.242,7
2007	-2.404,5	-2.226,2	-2.985,4	-3.355,5	-2.226,2	-2.195,9	-1.718,4	-248,4	-2.160,8	-2.893,9	-2.712,2	-3.535,9
2008	-3.854,2	-1.298,7	-3.413,4	-3.153,4	-3.080,8	-2.269,7	-1.554,4	-667,3	-2.396,2	-3.687,3	-2.597,9	-2.855,9
2009	-3.546,6	-472,6	-2.891,0	-3.021,5	-1.875,0	-2.299,4	-1.876,9	-374,9	-1.284,7	-2.489,6	-2.929,8	-2.881,4
2010	-4.118,4	-2.242,0	-3.039,3	-3.240,9	152,8	-1.579,6	-1.135,0	-618,6	-534,0	-2.502,6	-2.296,8	-856,5
2011	-2.192,3	-1.509,8	-2.883,5	-2.436,6	-2.222,6	-1.302,8	-1.046,4	105,0	-1.340,5	-1.135,5	-1.147,9	-899,3
2012	-1.842,9	-678,8	-2.220,7	-154,2	-1.588,3	212,8	1.159,0	1.687,4	903,5	-553,2	-1.059,8	461,1
2013	-415,0	138,3	-702,3	-1.791,4	349,1	939,1	4.247,0	689,8	303,5	-616,2	-220,4	-359,3
2014	343,7	493,4	300,5	-1.748,2	-170,3	1.272,5	1.349,4	1.425,6	1.060,5	27,0	-792,3	-2.100,1
2015	-1.004,9	-623,1	-521,7	-862,9	220,1	320,6	2.100,0	2.225,6	375,4	1.927,6	-398,8	-327,5
2016	-179,1	-340,0	-673,9	-610,2	-462,7	736,2	947,3	1.505,5	411,3	-293,4	-649,9	-529,7

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, 2016

Κεφάλαιο 2: Ελληνική Οικονομία και Δομικά Προβλήματα

2.1 Διαθρωπτικά Προβλήματα Ελληνικής Οικονομίας

Ορίζοντας την ανταγωνιστικότητα¹⁶ σαν το σύνολο των παραμέτρων οι οποίες επηρεάζουν τη δυνατότητα της οικονομίας να εξάγει αγαθά και υπηρεσίες μεγαλύτερης προστιθέμενης αξίας από όσα εισάγει και άρα να αυξάνει το προϊόν της, μπορούμε να αναλύσουμε τα αίτια του ελλείμματος ανταγωνιστικότητας που παρουσιάζει η Ελλάδα. Βασικό χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας τα χρόνια μετά την εισαγωγή του κοινού νομίσματος που σημειώθηκε πολύ μεγάλη ανάπτυξη, ήταν η συσσώρευση μεγάλων εξωτερικών ελλειμμάτων. Το γεγονός ότι η ελληνική οικονομία βρισκόταν σε εξωτερική ανισορροπία δεν οφείλεται αποκλειστικά και μόνο στην απώλεια της ανταγωνιστικότητας. Μέρος των ελλειμμάτων συσχετίζονται με κυκλικούς και όχι διαθρωπικούς παράγοντες και συνιστώσες. Η ελληνική οικονομία παρουσιάζει προβλήματα εξαιτίας της πολύ μεγάλης εξάρτησης που έχει από το πετρέλαιο όπως επίσης και από το ισοζύγιο εισοδημάτων και μεταβιβάσεων.

Η Ελλάδα από τα πρώτα χρόνια της εισαγωγής του ευρώ έως και το 2008, παρουσίασε αύξηση των επενδύσεων, μείωση της ιδιωτικής αποταμίευσης και σταθερά αρνητική δημόσια αποταμίευση, πράγμα το οποίο σημαίνει δημιουργία ελλειμμάτων. Ειδικότερα η εγχώρια ζήτηση στην Ελλάδα ως ποσοστό του ΑΕΠ μεταξύ 2001-2009 ήταν κατά μέσο όρο στο 112,8%, η ιδιωτική κατανάλωση το 2010 ήταν μεγαλύτερη από 74% του ΑΕΠ με την αντίστοιχη στην Ευρωζώνη να βρίσκεται στο 58%. Άρα οι Έλληνες καταναλώναν ένα ποσοστό 22% μεγαλύτερο από το εισόδημά τους. Από την άλλη η άνοδος των επενδύσεων αν και πάρα πολύ σημαντική δεν ήταν ικανή να αυξήσει τις παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας μια και πάνω από το 40% αφορά την κατασκευή κατοικιών. Η στροφή στον κατασκευαστικό κλάδο και στην κατασκευή κατοικιών οδήγησε σε πολύ μεγάλη αύξηση της τιμής των ακινήτων στην χώρα, δημιουργώντας πλασματικές αξίες. Παραγωγικές επενδύσεις έγιναν μετά το 2006. Αυτό είναι άλλο ένα δομικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας. Σε κάθε περίπτωση η στροφή από την αποταμίευση στην κατανάλωση

---

¹⁶ IMF , Greece: *Request for Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility*, IMF Country Report No.12/57, March, 2012.

δεν πρέπει να συνδέεται με την εισαγωγή του νομίσματος αλλά με ένα ευρύτερο μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας που είχε ξεκινήσει αρκετά χρόνια πριν. Κομβικό έτος για την ελληνική οικονομία είναι το 1994. Το 1994 απελευθερώθηκε το χρηματοπιστωτικό σύστημα, έτσι οι τράπεζες μπορούσαν να χορηγούν πολύ περισσότερα δάνεια. Επίσης οι τράπεζες και γενικότερα η οικονομία είχε πρόσβαση σε πολύ περισσότερα κεφάλαια από τις χρηματαγορές. Τα δύο παραπάνω ουσιαστικά σήμαιναν μια τεράστια πιστωτική επέκταση στην ελληνική οικονομία. Τέλος, η προετοιμασία για την είσοδο στο κοινό νόμισμα είχε δρομολογηθεί και η κυβέρνηση ακλούθησε συγκεκριμένη συναλλαγματική πολιτική. Ο συνδυασμός υψηλών επιτοκίων και την ίδια στιγμή οι περιορισμένες υποτιμήσεις της ονομαστικής ισοτιμίας της δραχμής είχαν σαν στόχο να μην έχει πρόβλημα η οικονομία από τον εισαγόμενο πληθωρισμό. Η πολιτική είχε αποτέλεσμα, αλλά το τίμημα ήταν η δραχμή τη στιγμή της εισόδου στο κοινό νόμισμα να είναι υπερτιμημένη. Σε αυτό βοήθησαν τα υψηλά επιτόκια και η εισροή κεφαλαίων που αυτά προσέλκυσαν. Η υποτίμηση το 1998, δεν ήταν ικανή για να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Άρα το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήδη από το 2001 ήταν ελλειμματικό. Σε αυτή την περίοδο η ελληνική οικονομία δεν έκανε τις απαραίτητες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα την βοηθούσαν να διατηρήσει τον πληθωρισμό σε χαμηλά επίπεδα, ενώ την ίδια στιγμή υπήρχαν αυξήσεις στους ονομαστικούς μισθούς. Με δεδομένες τις διαφορές στον πληθωρισμό και την αδυναμία υποτίμησης του νομίσματος η απώλεια ανταγωνιστικότητας ήταν γεγονός. Άλλο τεράστιο πρόβλημα για την ελληνική οικονομία ήταν ότι την πρόσβαση σε πλεονάζοντα κεφάλαια την εκμεταλλεύτηκαν τόσο ο ιδιωτικός τομέας όσο και ο δημόσιος με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν «δίδυμα ελλείμματα».

Δείκτης ανταγωνιστικότητας είναι η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία. Συνήθως χρησιμοποιούνται είτε το μοναδιαίο κόστος εργασίας είτε ο δείκτης τιμών καταναλωτή. Ανάλογα με το τι χρησιμοποιείται παρατηρούνται διαφορές ως προς την απώλεια της ανταγωνιστικότητας. Κοινός τόπος είναι ότι για την ελληνική οικονομία είχαμε πραγματική ανατίμηση. Γνωρίζοντας ότι μπορούμε να διαχωρίσουμε τα αγαθά σε εμπορεύσιμα και μη εμπορεύσιμα, γνώρισμα της ελληνικής οικονομίας ήταν η αύξηση των μισθών και των τιμών των αγαθών στους μη εμπορεύσιμους τομείς. Άλλο χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας ήταν ότι μέρος της απώλειας της ανταγωνιστικότητας είχε σαν αίτιο την αύξηση των περιθωρίων κέρδους, ειδικότερα αν γίνει κλαδική ανάλυση της οικονομίας. Βασικό αίτιο για αυτό, πέρα από τις

κρατικές παρεμβάσεις, ήταν και είναι οι ολιγοπωλιακές στρεβλώσεις στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών.

Η μακροοικονομική επιστήμη μας προσφέρει τα εργαλεία να αναλύσουμε περαιτέρω τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. Σύμφωνα με την υπόθεση Balassa–Samuelson (1964)¹⁷¹⁸ ξέρουμε ότι στις χώρες όπου αυξάνει το κ.κ.ΑΕΠ αυξάνονται και οι τιμές. Η αύξηση των τιμών είναι αποτέλεσμα της αύξησης των επενδύσεων και άρα της παραγωγικότητας στους κλάδους των εμπορεύσιμων αγαθών και στην κατ'επέκταση αύξηση των μισθών στους κλάδους αυτούς. Παρόλα αυτά, οι μισθοί αυξάνων και στους τομείς των μη εμπορεύσιμων αγαθών. Άρα έχουμε μια συνολική αύξηση των μισθών και των τιμών της οικονομίας. Γνωρίζοντας ότι η συναλλαγματική ισοτιμία προσαρμόζεται στις διαφορές της παραγωγικότητας στους τομείς των εμπορεύσιμων αγαθών και όχι των μη εμπορεύσιμων και όχι στη μέση παραγωγικότητα, θα έχουμε πραγματική ανατίμηση. Στην περίπτωση της Ελλάδας, αν και ο ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας την περίοδο 2001 – 2008 ήταν μεγαλύτερος του μέσου όρου στην ευρωζώνη, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αύξανε επίσης. Βασική αιτία ήταν ότι στην ελληνική περίπτωση ο τομέας των εμπορεύσιμων αγαθών είναι πάρα πολύ μικρός και άρα δεν επηρεάζει επαρκώς τον καθορισμό των μισθών, όπου εκεί καθοριστικός ήταν ο ρόλος του δημόσιου τομέα.

Σύμφωνα με τους Blanchard και Ciavazzi (2002)¹⁹ το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών οφείλεται στις προσδοκίες για μελλοντικά υψηλά εισοδήματα από τη συμμετοχή στο ευρώ. Οι θετικές προσδοκίες αύξησαν τόσο την κατανάλωση, αλλά και οδήγησαν σε μείωση της αποταμίευσης. Οι Fagan και Gaspar (2005)²⁰ θεωρούν ότι το αίτιο ήταν τα χαμηλά επιτόκια μετά την είσοδο στο ευρώ και η σταθεροποίηση του πληθωρισμού. Η μείωση των επιτοκίων είχε σαν αποτέλεσμα

---

¹⁷ Balassa, B., (1964), "The purchasing-power parity doctrine: A reappraisal" *The Journal of Political Economy*, Vol.72, pp. 584-596.

¹⁸ Samuelson, P.A. (1964), "Theoretical notes on trade problems", *The Review of Economics and Statistics*, Vol 46, pp.145-154

¹⁹ Blanchard, O. & Giavazzi, F. (2002). *Current Account Deficits in the Euro Area: The End of the Feldstein-Horioka Puzzle?*, Brookings Papers on Economic Activity 2, p.p. 147-209.

²⁰ Fagan, G. & Gaspar, V. (2005). *Adjusting to the Euro Area: Some issues inspired by the Portuguese experience*, mimeo, Banco de Portugal and ECB .

την αύξηση της πιστωτικής επέκτασης με αποτέλεσμα τη δημιουργία υπερβάλλουσας ζήτησης. Ο Blanchard (2006)²¹ εντοπίζει την απώλεια της ανταγωνιστικότητας στην ακαμψία των τιμών και των μισθών. Στην περίπτωση της Ελλάδας η αύξηση των μισθών δεν ακολούθησε την αύξηση της παραγωγικότητας. Ήταν μεγαλύτερη.

Η σημερινή ζοφερή πραγματικότητα της οικονομίας είναι αποτέλεσμα²²:

1) Της κατάρρευσης του αναπτυξιακού και κοινωνικού προτύπου της μεταπολίτευσης η οποία επί σειρά 35 συναπτόν ετών δαπανά ετησίως 5%-10 % πάνω από το παραγόμενο προϊόν της μέσα από την επέκταση ενός αναποτελεσματικού και διαχειριστικά εντόνως ελλειμματικού κράτους. Το διαρκές και μεγάλο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, οφείλεται σχεδόν εξ ολοκλήρου στο επίσης διαρκές και συνήθως μεγάλο έλλειμμα του Δημόσιου τομέα.

2) Στην κοινωνική πολιτική της Ελλάδας. Υψηλές κοινωνικές δαπάνες οι οποίες αγγίζουν το 25 % του ΑΕΠ, συνυπάρχουν παραδόξως με ένα σχετικά υψηλό ποσοστό φτώχειας σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη, περίπου 20%. Τα αίτια συνοπτικά είναι σπατάλη αρκετών δις ευρώ ετησίως για κύριες συντάξεις (π.χ. 30.000 συνταξιοδοτούμενοι από το ΙΚΑ οι οποίοι δεν έχουν απογραφεί), ανεξέλεγκτα και όπως έχει αποδειχθεί πολλές φορές χωρίς δικαίωμα καταβολή αναπηρικών συντάξεων, «ευγενή» ταμεία τα οποία χορηγούν υψηλές συντάξεις χωρίς την είσπραξη των αντίστοιχων εισφορών, αλόγιστη συνταγογράφηση φαρμάκων και κρατικά νοσηλευτικά ιδρύματα χωρίς διπλογραφικά λογιστικά σύστημα και μηχανοργάνωση, υπερτιμολόγηση ιατρικών υλικών και συσκευών, έλλειψη συστημάτων ελέγχου και οργάνωσης, εισφοροδιαφυγή²³.

3) Υψηλή φοροδιαφυγή, φοροαπαλλαγές χωρίς κοινωνικό περιεχόμενο, λαθρεμπόριο καυσίμων, παράλογο σύστημα ΦΠΑ, καθυστέρηση στην εκδίκαση των υποθέσεων φοροδιαφυγής και τελικά έλλειψη πολιτικής βούλησης για πάταξη του φαινομένου.

---

²¹ Blanchard O., (2006).“*Adjustment within the Euro. The difficult case of Portugal*”, MIT Working Paper 06-04.

²² Δημέλη, Σ. (2010). *Μακροοικονομικά Μεγέθη και Ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας*, Εκδόσεις ΟΠΑ.

²³ Πουρναράκης, Ε. (2010). *Διεθνής Οικονομική, Μια Εισαγωγική Προσέγγιση*, 4η Έκδοση.

4) Αδικαιολόγητα και αλόγιστα υψηλές αμυντικές δαπάνες και έλλειψη μεταρρυθμίσεων στο σύστημα οργάνωσης και διοίκησης των Ενόπλων Δυνάμεων.

5) Αναποτελεσματική διαχείριση των Δημοσίων Επιχειρήσεων (ΔΕΚΟ) στις οποίες το κράτος χορηγούσε αφειδώς κρατικές εγγυήσεις οι οποίες συνήθως κατέπιπταν με αποτέλεσμα να αυξάνουν το δημόσιο χρέος.

6) Στην απώλεια της ανταγωνιστικότητας κυρίως λόγω των περιορισμών και της γραφειοκρατίας που επιβάλει το δημόσιο στις επενδύσεις και την επιχειρηματική δραστηριότητα. Στην γενικότερη αποστροφή στις έννοιες: ανταγωνιστικότητα, παραγωγικότητα, αξιοκρατία, επιχειρηματικότητα, δημιουργικότητα και εξωστρέφεια²⁴.

Άλλωστε, σε μία οικονομία όπως η Ελληνική, που στρέφεται κατά βάση στην εσωτερική αγορά, η εισροή κεφαλαίων από εξαγωγές για την αντιμετώπιση των δημοσιονομικών προβλημάτων δεν είναι εφικτή. Σύμφωνα με παλαιότερη μελέτη²⁵ ο συντελεστής συσχέτισης δηλ η σχέση μεταξύ του ρυθμού συνολικής μεγέθυνσης και μεγέθυνσης εξαγωγών αγαθών είναι σχεδόν αμελητέα για την περίπτωση της οικονομίας της Ελλάδας που σημαίνει ότι η συνολική οικονομική μεγέθυνση δεν επηρεάζεται σημαντικά από την εξέλιξη των εξαγωγών όσο και των εισαγωγών, γεγονός που αποκαλύπτει τον εσωστρεφή χαρακτήρα της Ελληνικής οικονομίας.

Στην προκειμένη περίπτωση η ανάγκη για κάλυψη των δημοσιονομικών ελλειμμάτων αντιμετωπίστηκε κυρίως με αύξηση της φορολογίας και με μείωση των μισθών. Όταν το ονομαστικό εισόδημα παραμένει σταθερό και αυξάνεται η φορολογία τότε αυτόματα, μειώνεται το διαθέσιμο εισόδημα με αρνητικές επιπτώσεις στην αποταμίευση και την κατανάλωση. Όταν οι φόροι είναι γενικοί και καλύπτουν όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες π.χ. ΦΠΑ, οι καταναλωτές δεν μπορούν να υποκαταστήσουν τα φορολογούμενα αγαθά και υπηρεσίες με μη φορολογούμενα με αποτέλεσμα να επιβαρύνονται εξολοκλήρου με το φόρο μειώνοντας έτσι το διαθέσιμο εισόδημά τους, για κατανάλωση²⁶.

---

²⁴ Μαλλιάρopoulos, Δ. & Αναστασάτος, Γ. (2011). *Ανταγωνιστικότητα, Εξωτερικό Έλλειμμα και εξωτερικό χρέος της Ελληνικής Οικονομίας*, Eurobank Research, Οικονομία και Αγορές, Τόμος VI, τεύχος 3.

²⁵ Αντζουλάτος, Α. (2011) *Κυβερνήσεις, Χρηματαγορές & Μακροοικονομία*, εκδ. Διπλογραφία, Αθήνα

²⁶ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ (2015). *Η Ελληνική Οικονομία και απασχόληση*. Ετήσια έκθεση, Αθήνα, Αύγουστος ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ

Μείωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας

Η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από μειωμένα επίπεδα διεθνούς ανταγωνιστικότητας εξαιτίας υψηλών μισθών αλλά ταυτόχρονα χαμηλής παραγωγικότητας απόρροια της συρρίκνωσης του τεχνολογικού και καινοτομικού δυναμικού της χώρας.²⁷

Δανειακή μεγέθυνση της δημόσιας και ιδιωτικής κατανάλωσης,

Καταγράφεται ταχεία αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης (2004-2010 αυξήθηκε με ετήσιο ρυθμό 3,8%, ενώ στην ζώνη του ευρώ αυξήθηκε κατά 1,5%), ποσό ανεπαρκές για την χρηματοδότηση ακόμη και των τρεχουσών επενδύσεων (ΤτΕ, 2010).

Στην εμμονή της ελληνικής κυβέρνησης στις νεοφιλελεύθερες συνταγές διαχείρισης της οικονομίας.

Όταν οι χρηματαγορές απέσυραν την εμπιστοσύνη τους προς την ελληνική οικονομία, τα επιτόκια δανεισμού του Δημοσίου εκτινάχθηκαν σε δυσβάσταχτα ύψη. Όπως είναι γνωστό, τον Φεβρουάριο 2010 αποφασίστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η διαμόρφωση ενός πακέτου δανειακής στήριξης του ελληνικού Δημοσίου με την συμμετοχή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), υπό τον όρο ότι η χώρα θα ακολουθούσε ένα αυστηρό πρόγραμμα περιστολής των δημόσιων δαπανών. Η κυβέρνηση προσανατολίστηκε στον περιορισμό των δαπανών για μισθούς και συντάξεις του δημοσίου και στην περιστολή του κοινωνικού κράτους, με παράλληλη αύξηση των εσόδων κυρίως από έμμεσους φόρους (αύξηση ΦΠΑ). Ωστόσο, άφησε αμετάβλητες τις συνθήκες αναφορικά με άλλες πηγές εσόδων ή δαπανών. Στις 23 Απριλίου 2010 η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε την ενεργοποίηση του μηχανισμού δανειακής στήριξης εκ μέρους της ΕΕ και του ΔΝΤ, 25 εγκαινιάζοντας παράλληλα πολιτικές «συρρίκνωσης του κράτους» αναφορικά με το ασφαλιστικό σύστημα, τις συντάξεις, την τοπική αυτοδιοίκηση. Η εμμονή σε νεοφιλελεύθερης έμπνευσης συνταγές για την οικονομία αποτελεί ίσως το σημαντικότερο παράγοντα όχι τόσο της ίδιας της κρίσης, όσο της διάρκειας και του βάθους αυτής²⁸.

---

²⁷ Αναστάτος, Τ. (2008). *Η Επιδείνωση του Ελληνικού Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών: Αίτια, Επιπτώσεις και Σενάρια Προσαρμογής*, Eurobank Research, Οικονομία & Αγορές, Τόμος III, Τεύχος 6.

²⁸ Πουρναράκης, Ε. (2010). *Διεθνής Οικονομική, Μια Εισαγωγική Προσέγγιση*, 4η Έκδοση.

2.2 Η σχέση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών με το δημοσιονομικό έλλειμμα (η θεωρία των δίδυμων ελλειμμάτων)

Η θεωρία των δίδυμων ελλειμμάτων ή διττών ελλειμμάτων (the twin deficit theory) απεικονίζει το οικονομικό φαινόμενο κατά το οποίο τόσο το ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών όσο και ο κρατικός προϋπολογισμός εμφανίζουν ταυτόχρονα και διαχρονικά ελλείμματα. Διάφορα θεωρητικά πλαίσια έχουν αναπτυχθεί για να ερμηνεύσουν τη σχέση μεταξύ των δυο ελλειμμάτων καθώς και αν υπάρχει μεταξύ τους σχέση ανατροφοδότησης, χωρίς όμως απαραίτητα να συγκλίνουν όπως αποδεικνύεται παρακάτω.

Από τη μακροοικονομική θεωρία είναι γνωστή η παρακάτω σχέση:

$$Y = C + I + G + X - M \quad (1.1)$$

Όπου:

Y: το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (Α.Ε.Π)

C: η ιδιωτική κατανάλωση

I: η ιδιωτική επένδυση

G: οι δημόσιες δαπάνες

X: οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών

M: οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών

Η διαφορά μεταξύ των εξαγωγών (X) και των εισαγωγών (M) απεικονίζει την έννοια του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (CA).

Από τη σχέση (1.1) προκύπτει ότι $CA = Y - (C + I + G)$ (1.2)

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών θεωρείται ισοσκελισμένο εάν $X = M$. Σε διαφορετική περίπτωση, όπου $X > M$ ή $M > X$ το ισοζύγιο πληρωμών θεωρείται πλεονασματικό ή ελλειμματικό αντίστοιχα. Η σχέση $C + I + G$ αποτελεί τη συνολική εγχώρια ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες και είναι γνωστή με τον όρο απορρόφηση (absorption).

Στο πλαίσιο του υποδείγματος της κλειστής οικονομίας, ισχύει ότι η ιδιωτική επένδυση ισούται με την πραγματοποιούμενη αποταμίευση, ήτοι $I = S$. Έχοντας υπόψη ότι $S = Y - C$ συνεπάγεται $S = I + CA$ (1.3)

Η παραπάνω σχέση αποτελεί τη συνθήκη ισορροπίας στο πλαίσιο του υποδείγματος της ανοιχτής οικονομίας και δείχνει ότι εάν το ισοζύγιο τρεχουσών

συναλλαγών μιας χώρας είναι πλεονασματικό ($CA > 0$), τότε η χώρα αυτή με τους διαθέσιμους πλεονασματικούς πόρους είναι δυνατόν να χρηματοδοτήσει διάφορα επενδυτικά προγράμματα τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Επιπρόσθετα, ένα πλεόνασμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μπορεί να συμβάλλει στην άνοδο των εγχώριων αποταμιευτικών πόρων.

$$\text{Από τη σχέση (1.3) προκύπτει ότι } CA = S - I \quad (1.4)$$

Η σχέση (1.4) αποτυπώνει ότι η ύπαρξη πλεονάσματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών συμβάλλει ώστε η συνολική αποταμίευση να υπερβαίνει τη συνολική επένδυση. Σε αντίθετη περίπτωση, εάν το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρουσιάζει έλλειμμα, η αποταμίευση θα είναι μικρότερη της επένδυσης με συνέπεια η χώρα με εισροές κεφαλαίων για άμεσες επενδύσεις ή προσφεύγοντας σε διεθνή δανεισμό να επιδιώκει τη χρηματοδότηση του ελλείμματος. Επομένως, εάν ισχύει $CA > 0$, προκύπτει ότι $S > I$, εάν $CA < 0$ προκύπτει ότι $S < I$, ενώ εάν ισχύει $CA = 0$ έπεται ότι $S = I$. Το δεξί μέρος της σχέσης (1.4) απεικονίζει την έννοια της καθαρής εξωτερικής επένδυσης (net foreign investment).

Από το παραπάνω, μπορούμε να συνάγουμε το συμπέρασμα ότι η κατάσταση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών επηρεάζει την καθαρή εξωτερική επένδυση μιας χώρας.

Όπως είναι γνωστό, τη συνολική αποταμίευση (S) αποτελούν η ιδιωτική αποταμίευση (private saving- S^P) και η δημόσια αποταμίευση (public saving- S^g).

$$S = S^P + S^g \quad (1.5)$$

Η δημόσια αποταμίευση ορίζεται ως εξής:

$$S^g = T - G \quad (1.6)$$

όπου T = τα δημόσια έσοδα και G = οι δημόσιες δαπάνες. Η παραπάνω σχέση δείχνει ότι εάν οι δημόσιες δαπάνες υπερβαίνουν τα δημόσια έσοδα ($G > T$), ο κρατικός προϋπολογισμός παρουσιάζει έλλειμμα, ενώ αν οι κρατικές δαπάνες υπολείπονται των δημοσίων εσόδων ($G < T$), ο κρατικός προϋπολογισμός παρουσιάζει πλεόνασμα. Σε διαφορετική περίπτωση, όπου οι κρατικές δαπάνες ισούνται με τα δημόσια έσοδα ($G = T$), ο κρατικός προϋπολογισμός θεωρείται ισοσκελισμένος.

Από τις σχέσεις (1.3) και (1.5) προκύπτει ότι:

$$S^P + S^g = I + CA \quad (1.7)$$

Οι σχέσεις (1.6) και (1.7) οδηγούν στην παρακάτω σχέση :

$$S^P = I + CA + (G - T) \quad (1.8)$$

η οποία μπορεί να γραφεί και ως εξής:

$$CA = S^P - I - (G - T) \quad (1.9)$$

Η τελευταία αυτή σχέση που προκύπτει είναι εμφανώς πολύ σημαντική καθώς αποτελεί το θεωρητικό υπόβαθρο για τη διερεύνηση της σχέσης των δίδυμων ελλειμμάτων, μεταξύ δηλαδή του κρατικού προϋπολογισμού και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.²⁹ Παρατηρούμε από την εξίσωση 1.9 ότι με σταθερές επενδύσεις και αποταμιεύσεις πως μια αύξηση στο δημοσιονομικό έλλειμμα θα προκαλέσει αύξηση στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Ωστόσο, από οικονομική σκοπιά η ιδιωτική αποταμίευση και η επένδυση θα προσαρμοστούν ανάλογα, ανταποκρινόμενες στις αλλαγές στη δημοσιονομική πολιτική.³⁰ Έστω ότι ο κρατικός προϋπολογισμός εμφανίζει έλλειμμα και η ποσότητα ($S^P - I$) διατηρείται σταθερή. Στην περίπτωση που το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρουσιάζει έλλειμμα, το ενδεχόμενο περαιτέρω διεύρυνσης του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού θα προκαλούσε αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Σε διαφορετική περίπτωση, όπου ο κρατικός προϋπολογισμός είναι πλεονασματικός, τότε η διαχρονική άνοδος του δημοσιονομικού πλεονάσματος θα συνέβαλε στην εξάλειψη των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Κατά συνέπεια, η διαχρονική άνοδος του πλεονάσματος του κρατικού προϋπολογισμού θα συντελούσε στην εμφάνιση πλεονασμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Το συμπέρασμα που αντλείται από τη σχέση (1.9) είναι ότι σύμφωνα με τη θεωρία των δίδυμων ελλειμμάτων, η συναρτησιακή σχέση μεταξύ κρατικού ελλείμματος και ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι θετική, καθώς η αυξομείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων προκαλεί την αυξομείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Οι οπαδοί της **κεϋνσιανής σχολής** οικονομικής σκέψης ενστερνίζονται την άποψη ότι τα κρατικά ελλείματα προκαλούν διεύρυνση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και συνεπώς φαίνεται να αποδέχονται πλήρως την αντικειμενική ορθότητα της θεωρίας των δίδυμων ελλειμμάτων. Σύμφωνα με την κεϋνσιανή θεωρία, σε μια ανοικτή οικονομία, μια αύξηση του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού (μέσω διασταλτικής οικονομικής πολιτικής, είτε με

²⁹Kearney, C. & Monadjemi, M. (1990). *Fiscal Policy and Current Account Performance: International Evidence on the Twin Deficits*. Journal of Macroeconomics 12, 197-219

³⁰Corsetti, G. & Muller, G. (2006). *Twin deficits: squaring theory, evidence and common sense*. Economic policy, 597-638.

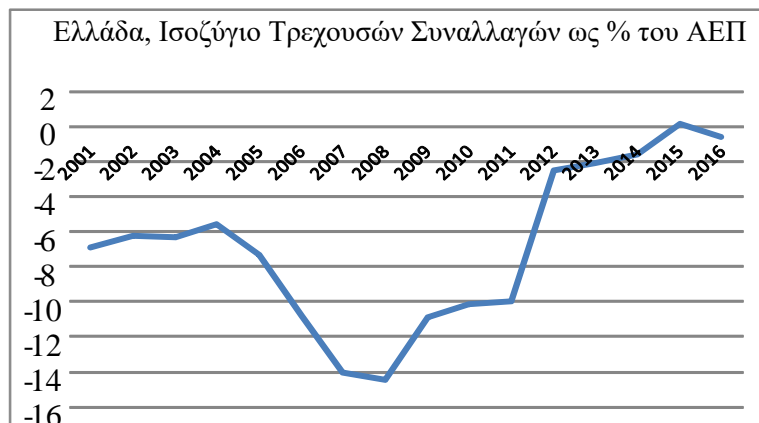
αύξηση δημοσίων δαπανών (G) είτε με μείωση των φόρων (T)) θα οδηγήσει σε αύξηση του συνολικού εισοδήματος και συνεπώς σε αύξηση της συνολικής ζήτησης μιας οικονομίας. Με την αύξηση του εισοδήματος, θα προκληθεί αύξηση της ζήτησης χρήματος που θα οδηγήσει με τη σειρά του σε αύξηση των εγχώριων επιτοκίων. Σε ένα σύστημα ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών, όπως ισχύει από την κατάρρευση του Bretton Woods (1971) έως σήμερα, τα υψηλά εγχώρια επιτόκια σε σχέση με τα διεθνή θα προκαλέσουν εισροή κεφαλαίων με αποτέλεσμα την ανατίμηση του εγχώριου νομίσματος. Η ανατίμηση αυτή του νομίσματος θα αυξήσει τις τιμές των εξαγόμενων προϊόντων, ενώ την ίδια στιγμή τα εισαγόμενα προϊόντα θα καθίστανται πιο φθηνά, με αποτέλεσμα την επιδείνωση του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Αντιθέτως, οι υπέρμαχοι της **ρικαρδιανής υπόθεσης αντιστάθμισης** (Ricardian Equivalence Hypothesis) υποστηρίζουν ότι η μεταβολή των κρατικών ελλειμμάτων δεν επηρεάζει την κατάσταση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Ειδικότερα, σε περίπτωση που ο κρατικός προϋπολογισμός εμφανίζεται ελλειμματικός ($G > T$) και το έλλειμμα αυτό χρηματοδοτηθεί με πλεονάζοντες αποταμιευτικούς πόρους του ιδιωτικού τομέα, τότε τα δημοσιονομικά ελλείμματα δεν επιδρούν στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Εάν και εφόσον το ισοζύγιο συναλλαγών είναι ελλειμματικό ($CA < 0$) και ταυτόχρονα το δημοσιονομικό έλλειμμα παρουσιάζει ανοδική τάση, είναι δυνατόν η διόγκωση των δημοσίων ελλειμμάτων να μην επηρεάσει τη θέση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, εφόσον $S^P > I$. Οι διαθέσιμοι ιδιωτικοί αποταμιευτικοί πόροι θα αποτελέσουν πηγή χρηματοδότησης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και συνεπώς τα κρατικά ελλείμματα να μην προκαλέσουν επίδραση στη θέση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Ένα μέρος των ιδιωτικών αποταμιεύσεων θα χρησιμοποιείται και για την κάλυψη του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Διάφορες οικονομετρικές προσεγγίσεις, επιδιώκουν κυρίως μετά το 1980, τον εμπειρικό έλεγχο της ορθότητας τόσο της κεϋνσιανής άποψης όσο και της ρικαρδιανής υπόθεσης αντιστάθμισης. Επιστημονικές εργασίες που έχουν δημοσιευτεί σε έγκυρα διεθνή επιστημονικά περιοδικά προσφέρουν μια εμπειρική διατύπωση υπέρ της θεωρίας των δίδυμων ελλειμμάτων. Από την άλλη, άλλες επιστημονικές εργασίες υποστηρίζουν τη ρικαρδιανή υπόθεση αντιστάθμισης και

θεωρούν ότι το φαινόμενο των δίδυμων ελλειμμάτων μπορεί να παρατηρείται στην πράξη αλλά δεν υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο ελλειμμάτων³¹.

Διάγραμμα 5: Ελλάδα Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών ως % του ΑΕΠ

Πηγή: World Bank, 2017

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται πως οι εισαγωγές στην Ελλάδα μειώθηκαν αισθητά, ενώ αντίθετα οι εξαγωγές αυξήθηκαν, παραμένοντας όμως σταθερά σε χαμηλότερα επίπεδα έναντι των εισαγωγών. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδας οι ελληνικές εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών παρουσίαζαν σταθερά ανοδική πορεία από το 2000 μέχρι το 2008 παρόλο ότι η Ελλάδα σημείωνε έλλειμμα ανταγωνιστικότητας. Ωστόσο σε σχέση με το σύνολο της ευρωζώνης οι επιδόσεις της Ελλάδας είναι πολύ μικρές.

Η επιδείνωση του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών, ειδικά μετά το 2005, παρά την άνοδο των εισπράξεων από εξαγωγές, οφείλεται κυρίως στην άνοδο της δαπάνης για εισαγωγές εκτός καυσίμων, καθώς επίσης και των καθαρών πληρωμών για αγορές καυσίμων.

³¹ Flegler, E. (2006). *Twin Deficits Revisited: A Cross-Country, Empirical Approach*. Duke University Durham, NC.

Πιο συγκεκριμένα, το 2008 οι εισαγωγές ήταν στο 36 % του ΑΕΠ και το 2015 το αντίστοιχο ποσοστό έπεσε στο 30 %. Από την άλλη πλευρά, οι εξαγωγές από 23,4 % το 2008 ανέβηκαν στο 30,3 % το 2015³².

Current account balance (% of GDP)	
2001	-6,902
2002	-6,22862
2003	-6,34075
2004	-5,60287
2005	-7,35853
2006	-10,8172
2007	-13,9992
2008	-14,4763
2009	-10,8828
2010	-10,1132
2011	-9,93158
2012	-2,51236
2013	-2,06223
2014	-1,5824
2015	0,111695
2016	-0,5812

Πηγή: World Bank, 2017

---

³² ΤτΕ (2016), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2016*, Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

2.3 Μακροοικονομική Προσέγγιση Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών

Η διατηρησιμότητα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μπορεί επίσης να εξεταστεί από μακροοικονομική σκοπιά, σύμφωνα με την οποία οι εξωτερικές ανισορροπίες αντικατοπτρίζουν εσωτερικές ανισορροπίες του δημόσιου ή και του ιδιωτικού τομέα. Ως λογιστική ταυτότητα, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών συμπίπτει με το άθροισμα των ελλειμμάτων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα (το ποσό κατά το οποίο οι επενδύσεις κάθε τομέα υπερβαίνουν την αποταμίευσή του). Μετά την ένταξη στη ζώνη του ευρώ, η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από αυξανόμενα δημοσιονομικά ελλείμματα. Εν μέρει η τάση αυτή δικαιολογείται από τον αυξανόμενο δανεισμό, με τις νέες δυνατότητες που δίνονται στα κράτη-μέλη με την συμμετοχή τους στην Ο.Ν.Ε. Η απάλειψη των συναλλαγματικών κινδύνων, αλλά και η επιπλέον αύξηση των εισαγωγών καθώς οι τιμές των αγαθών καθίστανται περισσότερο συγκρίσιμες αλλά και της νοοτροπίας που κυριαρχεί πως τα ξένα προϊόντα είναι και τα καλύτερα. Ταυτόχρονα, ο ιδιωτικός τομέας (συγκεκριμένα τα νοικοκυριά) επίσης καταγράφει έλλειμμα, κυρίως λόγω της σημαντικής υποχώρησης που σημείωσε η ροπή προς αποταμίευση του τομέα αυτού ήδη στη δεκαετία του 1990, δηλαδή πριν από την ένταξη στη ζώνη του ευρώ. Τα αυξανόμενα ελλείμματα τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα δεν μπορούν να αποδοθούν σε μόνιμη αύξηση της ροπής προς επενδύσεις. Το γεγονός αυτό έχει ουσιώδη σημασία. Σε αντίθεση με τις δαπάνες για κατανάλωση που χρηματοδοτούνται με δανειακούς πόρους, οι πραγματοποιούμενες επενδύσεις αναμένεται να αποφέρουν στο μέλλον αποδόσεις, από τις οποίες ένα τμήμα θα μπορεί να διατεθεί για την αποπληρωμή του αρχικού δανείου. Συνεπώς, όταν επί μακρό χρονικό διάστημα ο εξωτερικός δανεισμός χρηματοδοτεί καταναλωτικές δαπάνες, θα επακολουθήσει αναπόφευκτα στο μέλλον μια περίοδος κατά την οποία η κατανάλωση θα χρειαστεί να υπολείπεται του εισοδήματος, προκειμένου να καταστεί δυνατή η εξυπηρέτηση των τοκοχρεολυσίων του εξωτερικού χρέους.

Σύμφωνα με τη μακροοικονομική προσέγγιση, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός ότι η ανάπτυξη προήλθε κυρίως από την πλευρά της ζήτησης, με αποτέλεσμα η εγχώρια συνολική ζήτηση

αγαθών και υπηρεσιών να υπερβαίνει επί σειράν ετών το δυνητικό συνολικό προϊόν της ελληνικής οικονομίας.³³ Τόσο ο δημόσιος όσο και ο ιδιωτικός τομέας συνέβαλαν στα υψηλά εξωτερικά ελλείμματα και τη σώρευση του εξωτερικού χρέους. Ως εκ τούτου, απαιτείται τώρα και οι δύο τομείς να προσαρμόσουν τις δομές και τη συμπεριφορά τους, με τρόπους που θα καθιστούν εφικτή της αντιστροφή της δυναμικής που έχει λάβει το συνολικό εξωτερικό χρέος της χώρας.

Από την άλλη πλευρά, η μικροοικονομική προσέγγιση δίνει έμφαση στην ανάγκη να βελτιωθούν οι επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας από την πλευρά της προσφοράς και να προωθηθούν η εξωστρέφεια και η ευελιξία στην αντιμετώπιση των εξωτερικών κραδασμών που μπορούν να προκύψουν στη νομισματική ένωση. Για το σκοπό αυτό, απαιτούνται μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας (συμπεριλαμβανομένων των συστημάτων εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης) και στις αγορές προϊόντων, καθώς και αναβάθμιση της ποιότητας των θεσμών. Η μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας πρέπει να ενισχύει τα κίνητρα και τις ευκαιρίες συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, να βελτιώνει διαρκώς την ποιότητα ανθρώπινου κεφαλαίου (π.χ. μέσω αποτελεσματικών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης) και να παρέχει στην αγορά εργασίας την ευελιξία που επιτρέπει ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων από απροσδόκητες διακυμάνσεις του οικονομικού κύκλου. Η αναβάθμιση του ανθρώπινου κεφαλαίου θα οδηγήσει σε υψηλότερη συνολική παραγωγικότητα, ενισχύοντας έτσι σε μόνιμη βάση το δυνητικό ρυθμό ανάπτυξης και απασχόλησης. Παράλληλα με τη βελτίωση της εκπαίδευσης, μεγαλύτερη έμφαση πρέπει να δίνεται γενικότερα στην ενδοεπιχειρησιακή κατάρτιση και ιδιαίτερα στην απόκτηση δεξιοτήτων συμβατών με τις ευκαιρίες και τις νέες θέσεις απασχόλησης που δημιουργεί η πρόοδος της τεχνολογίας.

Παράλληλα με τη μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας, απαιτούνται μεταρρυθμίσεις στις αγορές προϊόντων. Η ύπαρξη ευέλικτων αγορών ενισχύει τον ανταγωνισμό και προσδίδει στα περιθώρια κέρδους την ευελιξία που είναι αναγκαία για να διευκολύνεται η προσαρμογή στο πλαίσιο μιας νομισματικής ένωσης.³⁴

---

³³ΤτΕ (2015), *Εκθεση του Διοικητή για το έτος 2015*, Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

³⁴Αναστασάτος, Α. (2001). *Η εξωτερική ανισορροπία της ελληνικής οικονομίας, Αίτια, Χαρακτηριστικά και Σενάρια Προσαρμογής, Ενότητα Ε: Ανταγωνιστικότητα στο συλλογικό τόμο: Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Επιμ. Γ. Χαρδούβελης & Χ. Γκόρτσος.

Η κατάργηση των χρονοβόρων και δαπανηρών γραφειοκρατικών διαδικασιών που συνδέονται με την ίδρυση και τη λειτουργία των επιχειρήσεων είναι επίσης απαραίτητη για την ενίσχυση του ανταγωνισμού, της πειθαρχίας των αγορών και της αποτελεσματικής κατανομής των διαθέσιμων παραγωγικών πόρων. Με αυτό τον τρόπο, εξάλλου, θα καταστεί πιο αποτελεσματική και η διαδικασία των διαρθρωτικών αλλαγών, δηλαδή ο αναπροσανατολισμός του παραγωγικού δυναμικού της χώρας προς προϊόντα υψηλότερης προστιθέμενης αξίας και σε τομείς στους οποίους οι προοπτικές ανάπτυξης της αγοράς είναι καλύτερες.

Με την εκπλήρωση των κριτηρίων του Μάαστριχτ, στόχος που καθίσταται εφικτός το 2001, η Ελλάδα αποτελεί μέλος της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (Ο.Ν.Ε) και διανύει μια περίοδο σύγκλισης τόσο ονομαστικής όσο και πραγματικής προκειμένου να εναρμονιστεί με το σύνολο της ευρωζώνης για την βέλτιστη υλοποίηση των πολιτικών όσο και των στόχων που έχουν τεθεί.

Το χαμηλό επίπεδο ανταγωνιστικότητας οφείλεται κυρίως στις διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας, οι συνέπειες των οποίων μεγεθύνονται την περίοδο 2002-2003, καθώς συντελούνται μεγάλες διαρθρωτικές αλλαγές στη διεθνή οικονομία, όπως η είσοδος στις διεθνείς αγορές ορισμένων αναδυόμενων οικονομιών της Ασίας και της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που διαθέτουν τεράστια προσφορά εργασίας χαμηλού κόστους.³⁵ Η Ελλάδα δεν έχει μέχρι στιγμής ανταποκριθεί αποτελεσματικά στην πρόκληση αυτή για μετασχηματισμό της σε μια οικονομία που εξάγει προϊόντα εξειδικευμένης εργασίας και υψηλής τεχνολογίας, καθώς η διαρθρωτική της ανταγωνιστικότητα που προσδιορίζεται από το ανθρώπινο κεφάλαιο, το κανονιστικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία της αγοράς προϊόντων και εργασίας, το νομικό και θεσμικό πλαίσιο και το φορολογικό σύστημα –είναι χαμηλή.

---

³⁵ Μαλλιάρη, Δ., (2011). *Η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ*, Ενότητα Ε: Ανταγωνιστικότητα στο συλλογικό τόμο : Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Επιμέλεια: Γ. Χαρδούβελης & Χ.Γκόρτσος.

Επιπλέον διαφαίνεται πως την πενταετία από την εισαγωγή του ευρώ, επιδεινώθηκε σημαντικά η ανταγωνιστικότητα ως προς τις τιμές, καθώς ο πληθωρισμός ήταν υψηλός εξαιτίας των στρογγυλοποιήσεων του νέου νομίσματος. Το «πλήγμα» που κατεγράφη στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν μεγάλο σε συνδυασμό με τη ραγδαία αύξηση των εξαγωγών στις διεθνείς αγορές από ορισμένες χώρες που παράγουν προϊόντα χαμηλής τεχνολογίας, στα οποία εξειδικεύεται η Ελλάδα, σε πολύ χαμηλές τιμές. Η διεύρυνση του ελλείμματος το 2005 οφείλεται κατά ένα μεγάλο βαθμό στην άνοδο της διεθνούς τιμής του αργού πετρελαίου, στην αύξηση του αριθμού για ποντοπόρα πλοία, στην αύξηση των τόκων αποπληρωμής του εξωτερικού χρέους και στον περιορισμό του πλεονάσματος του ισοζυγίου τρεχουσών μεταβιβάσεων (κυρίως έναντι της Ε.Ε.).

Διάγραμμα 6: Εξέλιξη εμπορικού ισοζυγίου Ελλάδας 2001-2016

Πηγή: www.tradingeconomics.com:national statistical service of Greece

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα, το έλλειμμα στο ελληνικό εμπορικό ισοζύγιο μειώθηκε κατά 16,1%, σε 1,74 δις ευρώ τον Οκτώβριο του 2016 από 2,1 δις ευρώ τον ίδιο μήνα του προηγούμενου έτους (2015). Οι εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 4,8% σε 2,3 δις ενώ οι πωλήσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση αυξήθηκαν κατά 9,8% και στις υπόλοιπες χώρες σημείωσαν μείωση κατά 0,6%. Οι εισαγωγές μειώθηκαν κατά 5,3% σε 4,1 δις ευρώ, ως αποτέλεσμα μείωσης κατά 4,1% των εισαγωγών που

προέρχονται από χώρες της Ε.Ε και από τις υπόλοιπες χώρες που συναλλάσσεται κατά 6.5%. Υπολογίζοντας τη δεκάμηνη περίοδο από τον Ιανουάριο του 2016 μέχρι τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, το έλλειμμα το εμπορικού ισοζυγίου φαίνεται να άγγιξε τα 15,3 δις σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά με έφτανε τα 14.7 δις ευρώ, καθώς οι εξαγωγές μειώθηκαν κατά 2,8%, ενώ οι εισαγωγές παρέμειναν αμετάβλητες. Το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας το 2016 σε σχέση με τα δεδομένα του 2001 είναι ελλειμματικό κατά -2352.77 εκ. ευρώ, σημειώνοντας το μικρότερο συγκριτικά έλλειμμα, όλης της περιόδου 2001-2016, τον Ιούλιο του 2015 που εκφράζεται σε -2352.77 εκ. ευρώ, ενώ το υψηλότερο εμπορικό έλλειμμα καταγράφεται το Μάρτιο του 2007 με -4328.89 εκ. ευρώ.

Πιο συγκεκριμένα για την Ελλάδα, το εξωτερικό έλλειμμα, από το 2008, όπου ήταν στο 14,8% του ΑΕΠ, διατηρήθηκε σε υψηλά επίπεδα και τα επόμενα έτη, εν μέσω σημαντικής ύφεσης. Το αποτέλεσμα της συσσώρευσης ελλειμμάτων ήταν η χρηματοδότησή τους να επιφέρει σημαντική αύξηση του εξωτερικού χρέους. Συνεπώς, η Ελλάδα, για πολλά έτη χρεωνόταν, ώστε να χρηματοδοτήσει τις δαπάνες της οι οποίες ξεπερνούσαν την παραγωγή της. Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου της ήταν συνεχώς αυξανόμενο. Παρά την επιτάχυνση των εξαγωγών με μέση αύξηση 7% την περίοδο 2000-2008 - πριν μειωθούν το 2009- οι εισαγωγές αυξήθηκαν ακόμη ταχύτερα. Σχεδόν όλοι οι βιομηχανικοί κλάδοι, ακόμη και οι πιο εξωστρεφής, είναι καθαρά εισαγωγείς. Η ανοδική τάση του ελλείμματος εξηγείται εν μέρει από τον υψηλό ρυθμό ανόδου της εγχώριας ζήτησης, αλλά και από λόγους που αφορούν την ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του Ευρώ, όπως επίσης και από έντονες διαρθρωτικές δυσκαμψίες που παρατηρούνται στην Ελλάδα και προκαλούν απώλειες ανταγωνιστικότητας.

Οι πιο διαδεδομένες αιτίες του προβλήματος των ανισορροπιών αυτών για τις χώρες "οφειλέτες" είναι η οικονομική ενοποίηση και οι προσδοκίες σύγκλισης μέσα στη ζώνη του Ευρώ και η ακαμψία μισθών και τιμών των δανειζόμενων χωρών που είχαν ως αποτέλεσμα τη μεγάλη αύξηση της εγχώριας ζήτησης με τις εγχώριες τιμές και το κόστος εργασίας να αυξάνεται ταχύτερα απ'ότι στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης (πρόβλημα ανταγωνιστικότητας εντός της ζώνης του Ευρώ).

Κεφάλαιο 3: Η πορεία των εισαγωγών/ εξαγωγών της Ελλάδας στην 15ετία 2001-2015

Στόχος της παρούσας ανάλυσης ήταν να διαπιστωθεί η εξέλιξη του εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδας, από την πλευρά των εισαγωγών και των εξαγωγών μετά την καθιέρωση του ευρώ και ιδιαίτερα στα χρόνια μετά το 2010 και την εφαρμογή διαδοχικών Προγραμμάτων Δημοσιονομικής Πολιτικής, καθώς όπως είναι φυσικό τόσο η απομείωση διαθέσιμου εισοδήματος και καταναλωτικής δύναμης, όσο και η εδραίωση φαινομένων αποεπένδυσης και έλλειψης ρευστότητας επηρέασαν σημαντικά το μείγμα των εισαγωγών.

Ακολουθεί σειρά δεδομένων που αποτυπώνουν την εικόνα των εισαγωγών και των εξαγωγών της χώρας.

Η απώλεια της ανταγωνιστικότητας είχε σαν αποτέλεσμα οι ελληνικές εξαγωγές να έχουν σημαντικό πρόβλημα. Παρόλα αυτά θα πρέπει να γίνει μια πιο λεπτομερής ανάλυση. Παρατηρούμε μια αύξηση του μεριδίου των ελληνικών εξαγωγών προς τις χώρες εκτός ευρώ. Ωστόσο αυτή η αύξηση του μεριδίου δεν σημαίνει ότι η Ελλάδα υπήρξε πιο ανταγωνιστική σε σχέση με τις χώρες αυτές. Η ανατίμηση του ευρώ, και η αύξηση των μισθών στην Ελλάδα επιδείνωσε την ανταγωνιστικότητα.³⁶ Επίσης βλέπουμε ότι ενώ η Ελλάδα παρουσίαζε έλλειμμα ανταγωνιστικότητας έναντι των κρατών μελών στην ευρωζώνη υπάρχει μια βελτίωση του μεριδίου των εξαγωγών από το 2003 – 2006. Η κάμψη που παρατηρούμε μετά οφείλεται στους οικονομικούς κύκλους και στην γενικότερη ύφεση των ανεπτυγμένων οικονομιών.

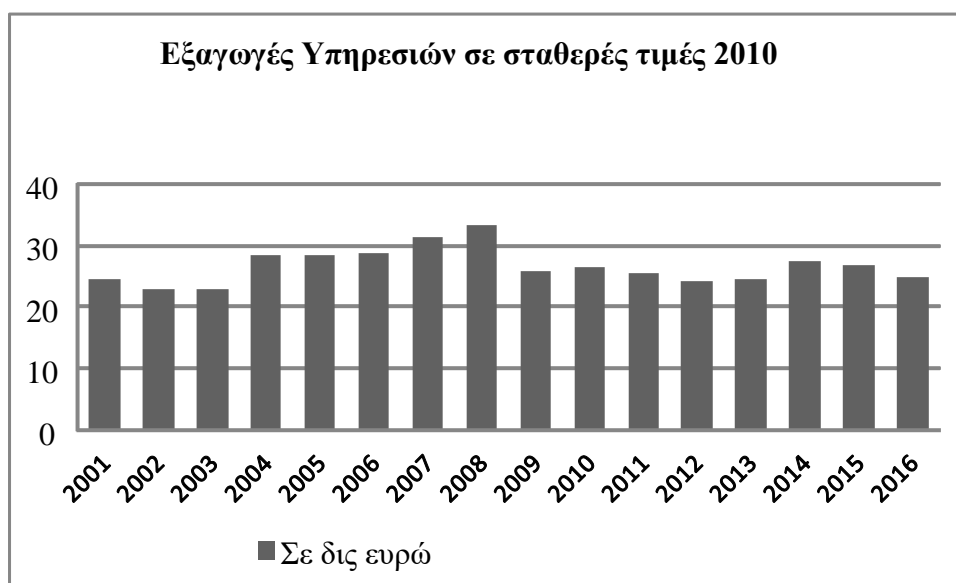
³⁶ Αργεΐτης, Γ., (2002). *Παγκοσμιοποίηση ΟΝΕ και Οικονομική Προσαρμογή, η περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα, Εκδόσεις Τυπωθήτω

Διάγραμμα 7: Εξαγωγές αγαθών σε σταθερές τιμές 2010

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

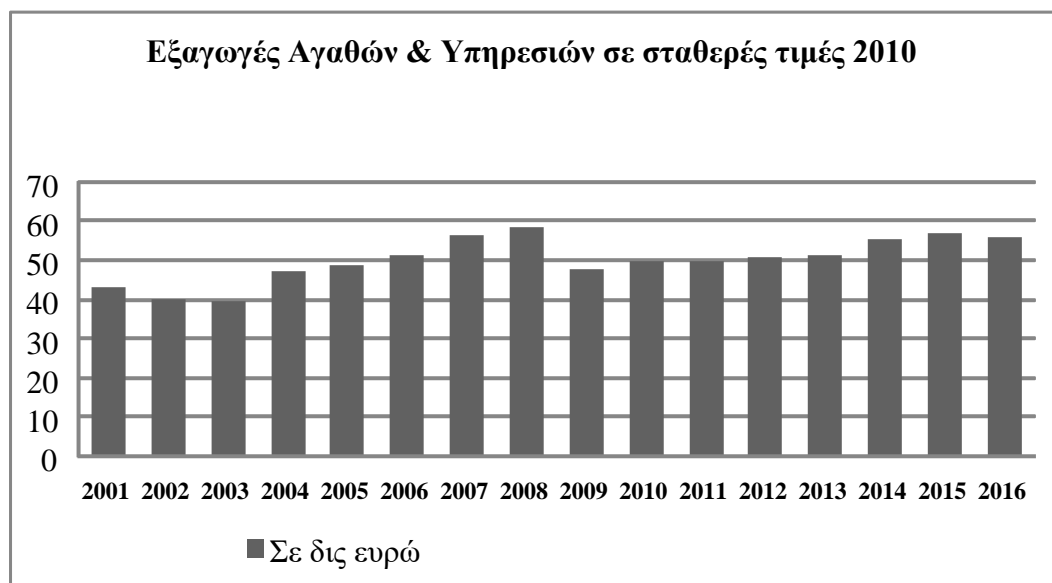
Διάγραμμα 8: Εξαγωγές Υπηρεσιών σε σταθερές τιμές 2010

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

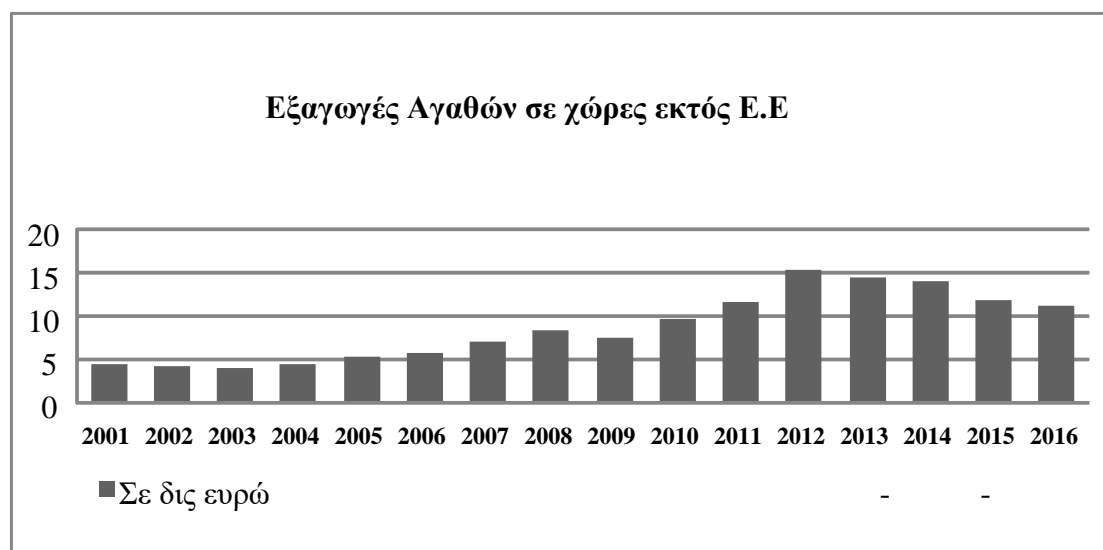

Διάγραμμα 9: Εξαγωγές αγαθών & υπηρεσιών σε σταθερές τιμές 2010

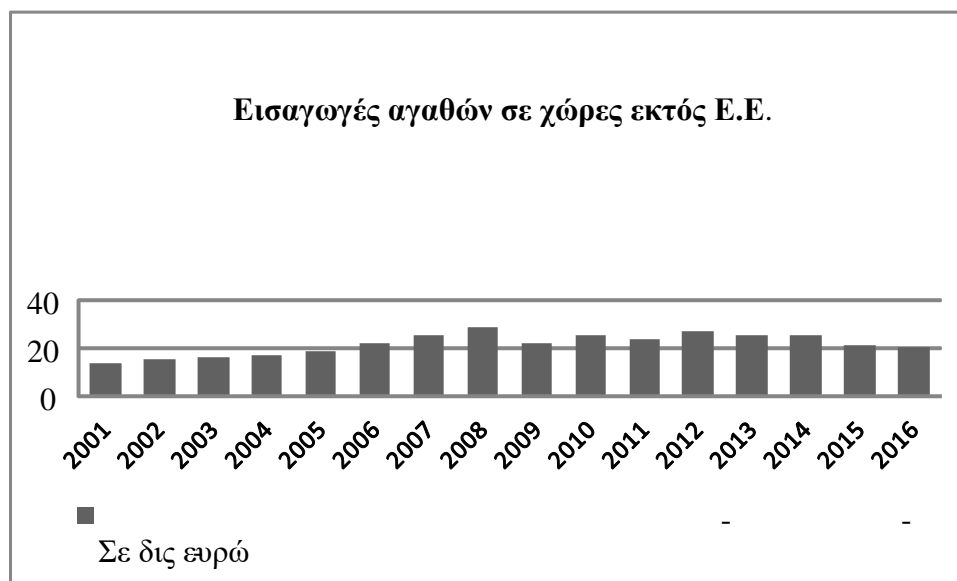
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 10: Εξαγωγές αγαθών σε χώρες εκτός Ε.Ε

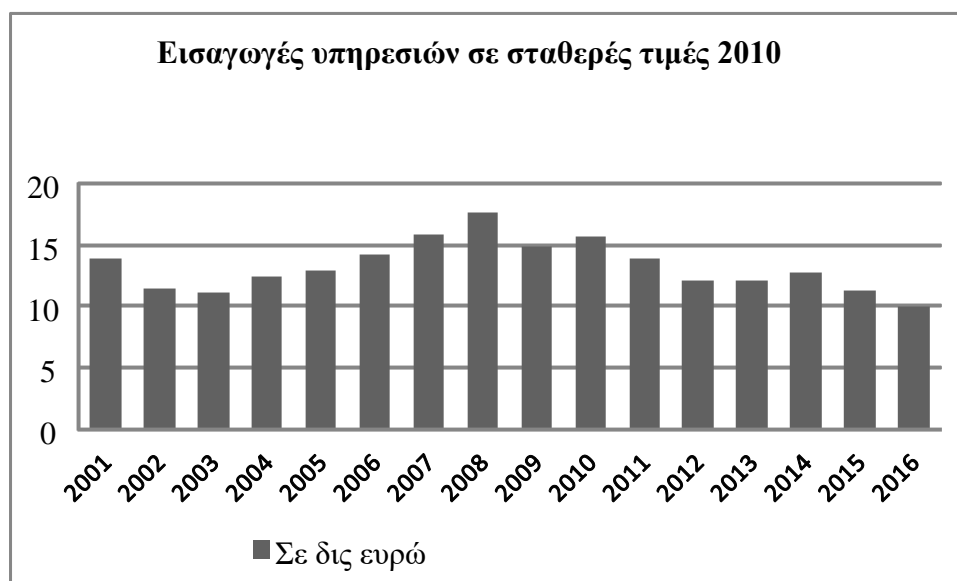
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 11: Εισαγωγές αγαθών σε χώρες εκτός Ε.Ε

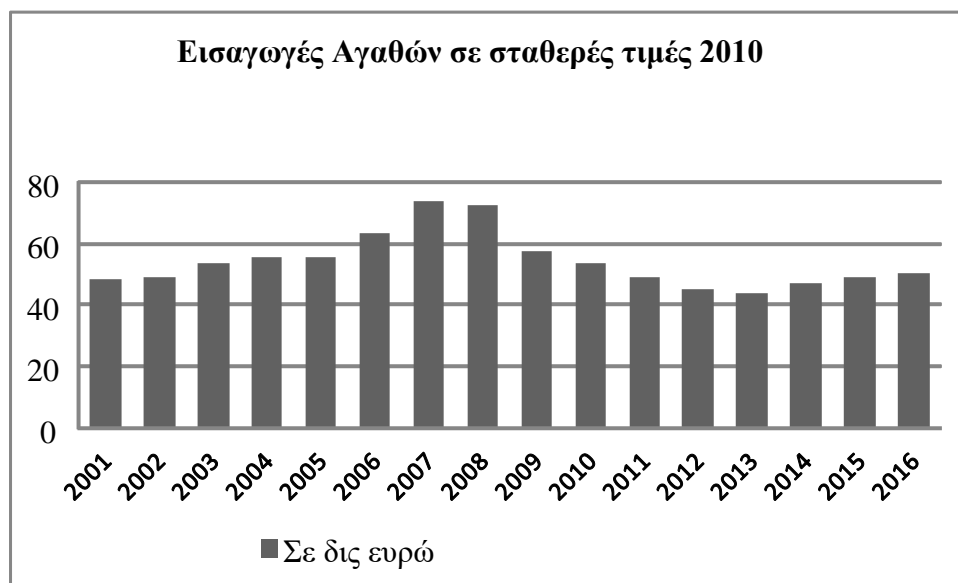
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 12: Εισαγωγές υπηρεσιών σε σταθερές τιμές 2010

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 13: Εισαγωγές αγαθών σε σταθερές τιμές 2010

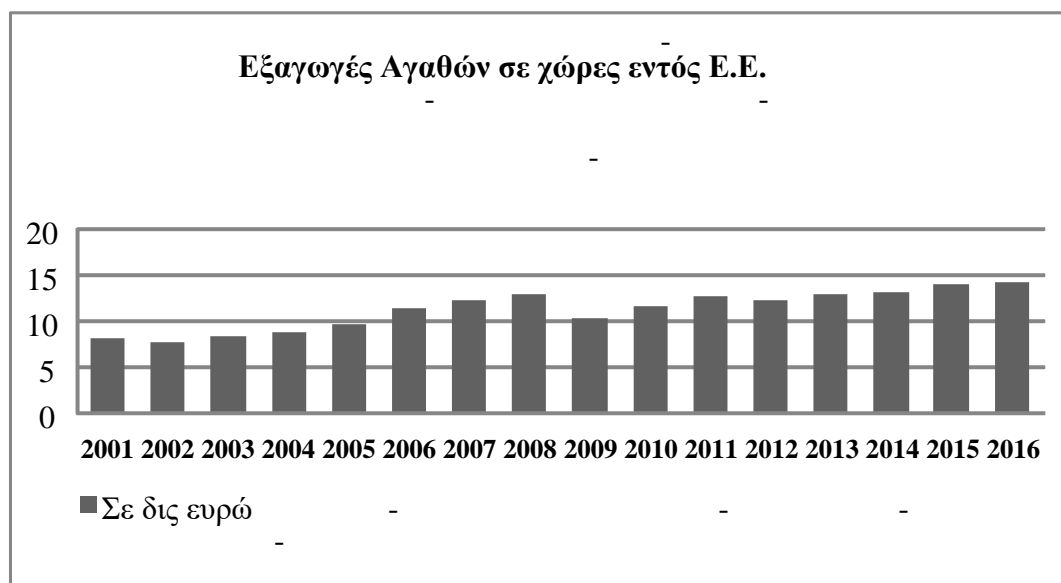
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 14: Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών σε σταθερές τιμές 2010

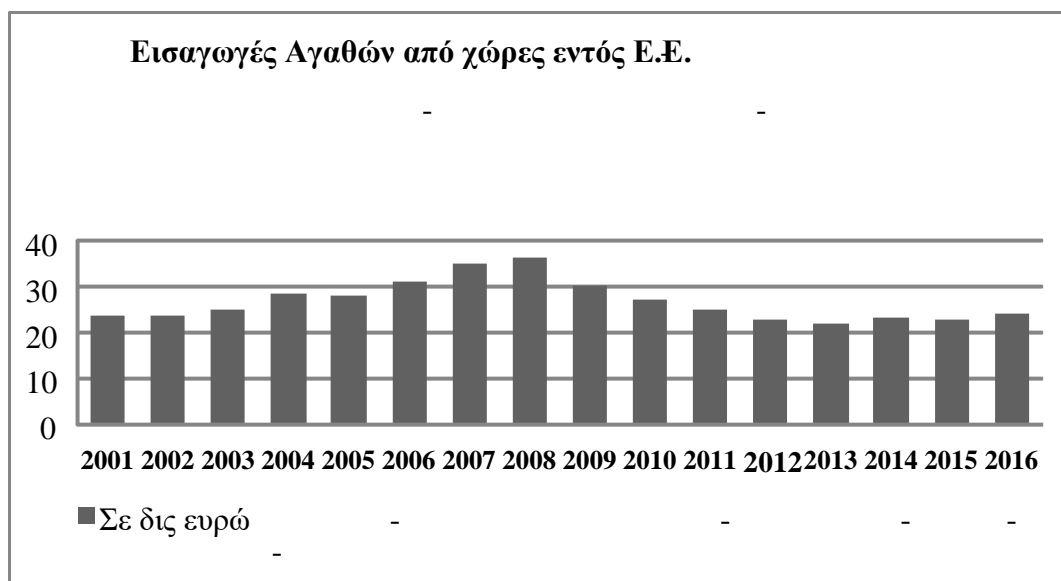
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 15: Εξαγωγές αγαθών σε χώρες εντός Ε.Ε

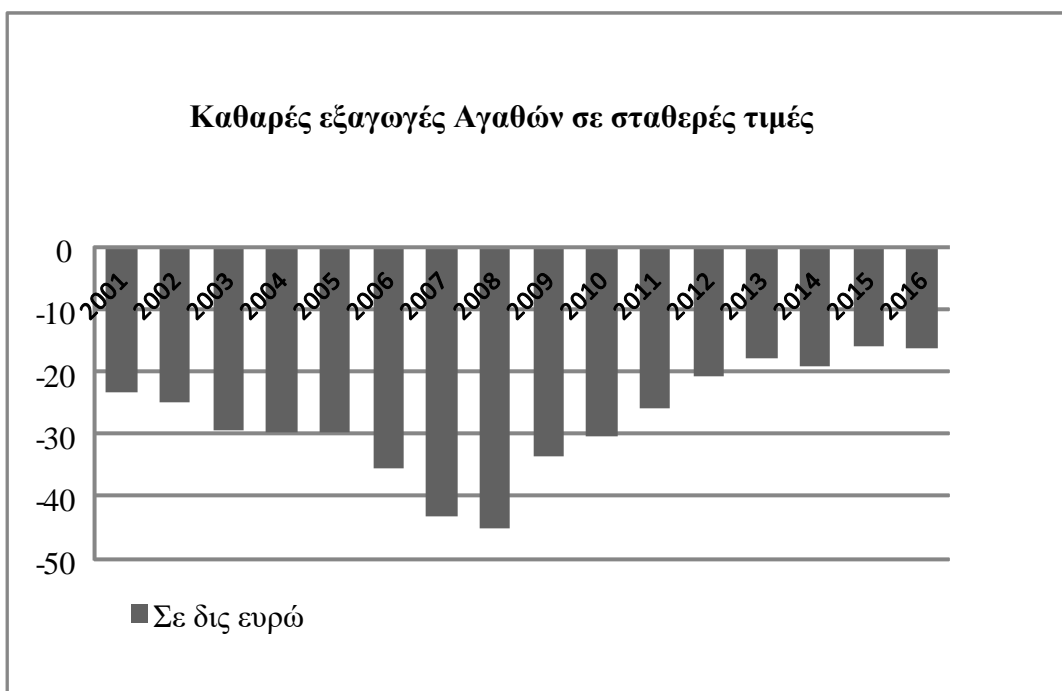
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 16: Εισαγωγές αγαθών από χώρες εντός Ε.Ε

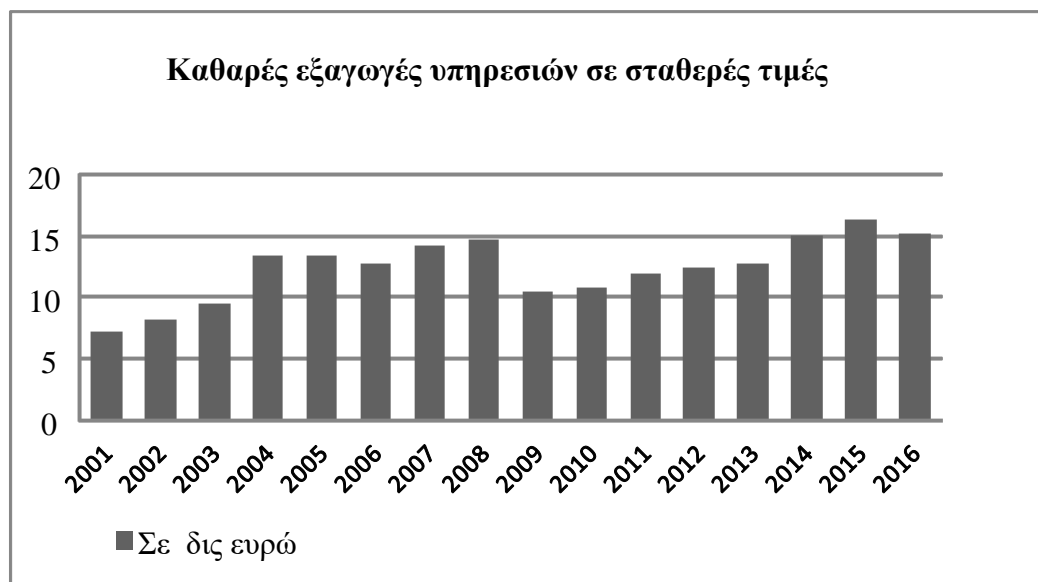
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 17: Καθαρές εξαγωγές αγαθών σε σταθερές τιμές

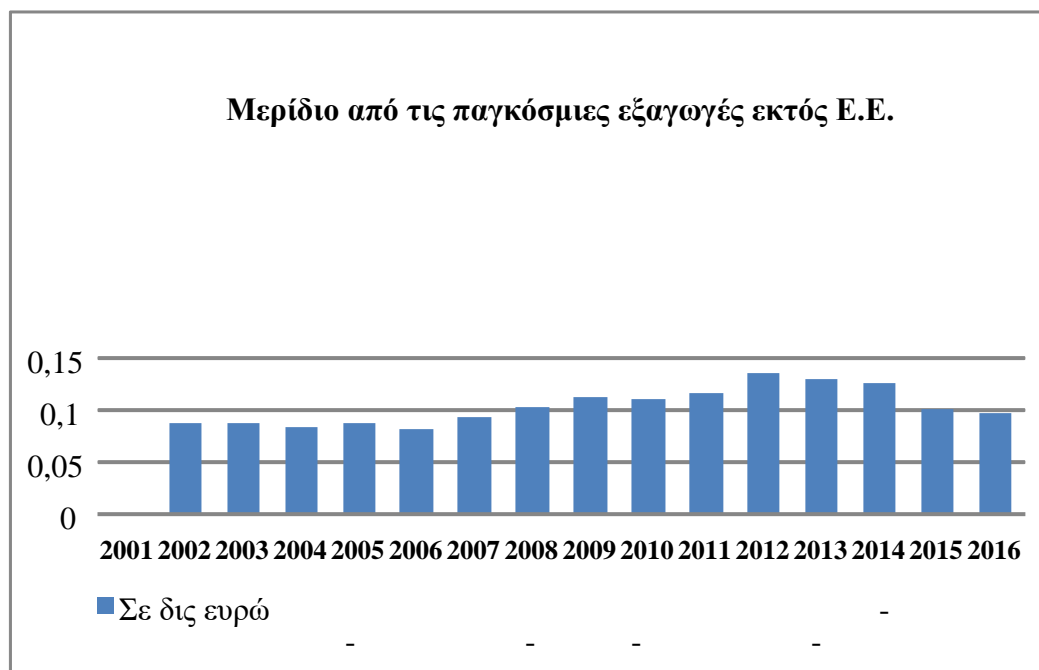
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 18: Καθαρές εξαγωγές υπηρεσιών σε σταθερές τιμές

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 19: Μερίδιο από τις παγκόσμιες εξαγωγές εκτός Ε.Ε

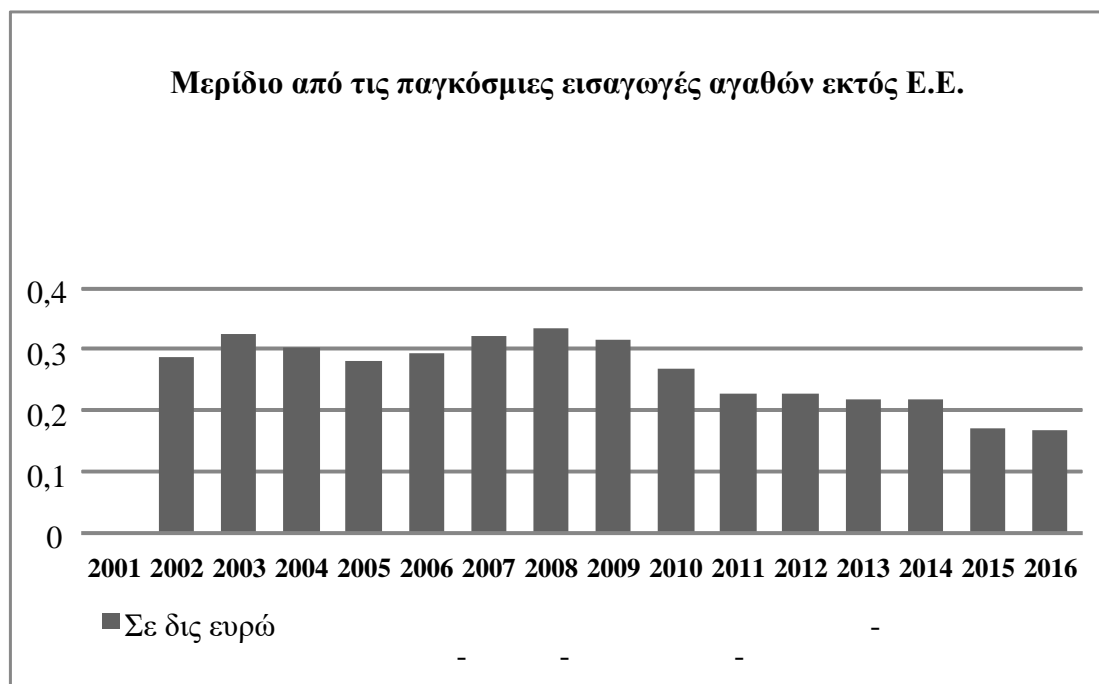
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 20: Μερίδιο από τις παγκόσμιες εξαγωγές αγαθών εντός Ε.Ε

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 21: Μερίδιο από τις παγκόσμιες εισαγωγές αγαθών εκτός Ε.Ε

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

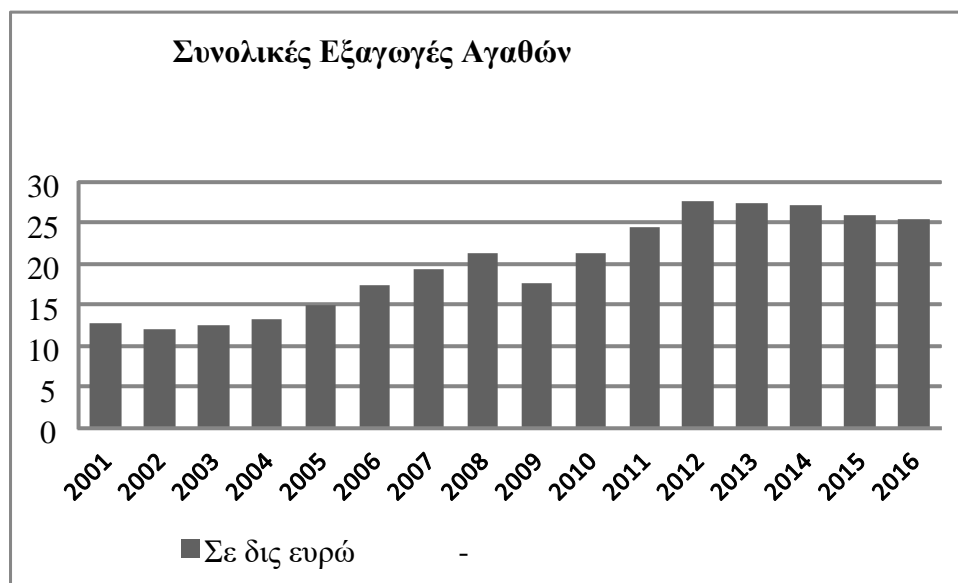
Διάγραμμα 22: Μερίδιο από τις παγκόσμιες εισαγωγές αγαθών εντός Ε.Ε

Η

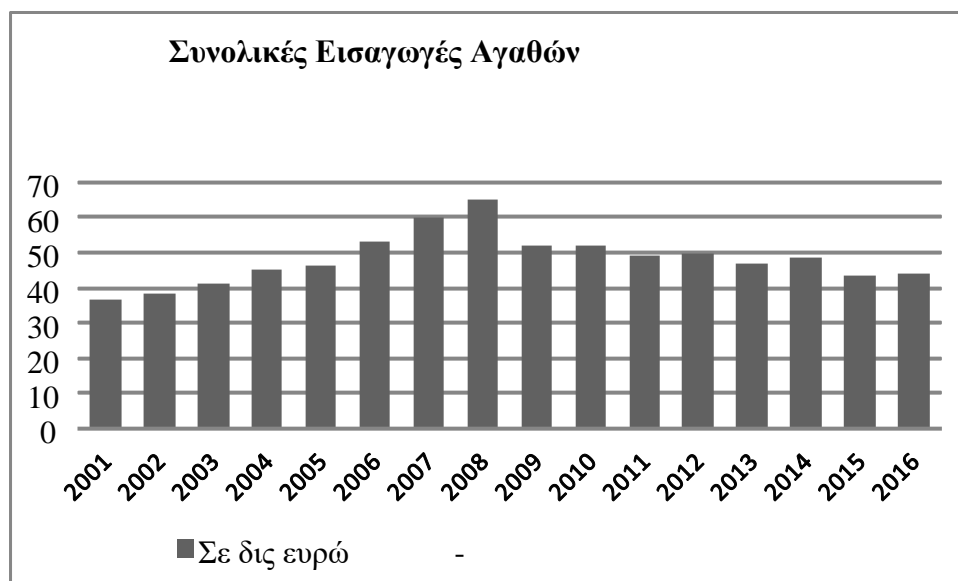
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 23: Συνολικές εξαγωγές αγαθών

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 23: Συνολικές εισαγωγές Αγαθών

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Exports of goods at 2010 prices (OXGN)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	18,45375	17,16769	16,81397	18,66815	20,22083	22,47706	25,08701	25,091	21,75345	23,43335	24,65405	26,27543	26,69501	27,79642	30,19472	31,08047

Exports of services at 2010 prices (OXSN)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	24,64046	22,76713	22,83495	28,33553	28,35493	28,62564	31,43879	33,40633	25,86921	26,52459	25,31746	24,2045	24,54527	27,50933	26,8615	24,91293

Exports of goods and services at 2010 prices (OXGS)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	43,08034	39,92487	39,63176	46,98369	48,5527	51,08363	56,50787	58,47027	47,64197	49,95793	49,97151	50,55783	51,32176	55,29994	57,1576	56,01469

Extra EU exports of goods :- Foreign trade statistics (1960-1998 Former EU-15, 1999-2001 Former EU-27) (DXGE)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	4,5216	4,257	4,1017	4,3598	5,3146	5,7747	6,9843	8,356	7,3958	9,6603	11,7499	15,3461	14,4456	14,0171	11,8531	11,1285

Extra EU imports of goods :- Foreign trade statistics (1960-1998 Former EU-15, 1999-2001 Former EU-27) (DMGE)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	13,122	14,7615	16,2035	16,8273	18,2077	21,6322	25,1353	28,6598	21,9616	24,7231	23,7085	26,7235	24,7982	25,0125	20,5112	19,9366

Imports of services at 2010 prices (OMSN)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	13,83273	11,47674	11,09739	12,39576	12,86045	14,19254	15,80452	17,66616	14,79506	15,70919	13,80991	12,05384	12,01586	12,69115	11,20544	9,92095

Imports of goods at 2010 prices (OMGN)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	48,29353	48,73615	53,70439	55,21338	55,30533	63,05937	73,43823	72,69786	57,16871	53,74326	49,08016	45,09138	43,78152	47,31259	48,93271	50,02346

Imports of goods and services at 2010 prices (OMGS)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	62,35348	60,21339	64,66523	67,52189	68,0986	77,16237	89,12209	90,29913	71,91973	69,45244	62,89007	57,16744	55,79981	60,01932	60,20518	59,93983

Intra EU exports of goods :- Foreign trade statistics (1960-1998 Former EU-15, 1999-2001 Former EU-27) (DXGI)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	8,2414	7,799	8,3244	8,8277	9,5759	11,4985	12,4079	12,963	10,2782	11,64	12,6272	12,2329	12,8497	13,1036	14,0372	14,3123

Intra EU imports of goods :- Foreign trade statistics (1960-1998 Former EU-15, 1999-2001 Former EU-27) (DMGI)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	23,7387	23,5428	25,1818	28,3102	28,2354	31,2149	34,9946	36,1967	30,1254	27,4248	25,1839	22,8141	22,1988	23,3143	23,0631	24,1024

Net exports of goods at current prices (National accounts) (UBGN)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	-23,238	-24,7822	-29,3779	-29,7855	-29,7934	-35,5797	-43,2346	-45,1993	-33,7146	-30,3099	-25,8835	-20,8828	-17,7542	-19,282	-16,0104	-16,3428

Net exports of services at current prices (National accounts) (UBSN)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	7,16252	8,23459	9,51786	13,35406	13,30334	12,69942	14,18536	14,69261	10,48501	10,8154	11,85981	12,37462	12,67371	14,94859	16,26298	15,16333

Share of exports of goods in world exports excluding intra EU exports :- Foreign trade statistics (1960-1998 Former EU-15, 1999-2001 Former EU-27) (AXGE)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	NA	0,08721	0,087157	0,083165	0,086885	0,081901	0,093766	0,102222	0,111452	0,109423	0,115959	0,135491	0,12948	0,12577	0,100989	0,096385

Share of exports of goods in world exports including intra EU exports :- Foreign trade statistics (AXGT)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	0,186532	0,177514	0,18731	0,17993	0,178351	0,180555	0,191441	0,195337	0,19971	0,187092	0,188151	0,194696	0,195023	0,19265	0,174872	0,173566

Share of imports of goods in world imports excluding intra EU imports :- Foreign trade statistics (1960-1998 Former EU-15, 1999-2001 Former EU-27) (AMGE)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
NA	0,285867	0,325395	0,301739	0,280849	0,291886	0,321993	0,334842	0,315182	0,269617	0,226337	0,22798	0,216771	0,218509	0,169656	0,167958	

Share of imports of goods in world imports including intra EU imports :- Foreign trade statistics (AMGT)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	0,519307	0,548649	0,606971	0,594984	0,537268	0,536825	0,577134	0,577836	0,571391	0,44741	0,369528	0,341799	0,330728	0,337922	0,288886	0,295482

Total exports of goods :- Foreign trade statistics (DXGT)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	12,763	12,056	12,4261	13,1875	14,8905	17,2732	19,3922	21,319	17,674	21,3003	24,3771	27,579	27,2953	27,1207	25,8903	25,4408

Total imports of goods :- Foreign trade statistics (DMGT)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	36,8607	38,3043	41,3853	45,1375	46,4431	52,8471	60,1299	64,8565	52,087	52,1479	48,8924	49,5376	46,997	48,3268	43,5743	44,039

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Ενώ, λοιπόν, οι συνολικές εξαγωγές την τελευταία 15ετία αυξήθηκαν κατά 98,52% και οι συνολικές εισαγωγές μειώθηκαν κατά 15,59%, η χώρα αντιμετωπίζει ακόμη και σήμερα υψηλό έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο. Η εικόνα δε διαφοροποιείται σημαντικά, ούτε αν εξαιρεθούν από τον υπολογισμό τα πετρελαιοειδή (παρ' όλη την ενεργειακή εξάρτηση της χώρας), ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι (χωρίς τα πετρελαιοειδή), το σωρευτικό εμπορικό έλλειμμα της χώρας ισούται σχεδόν με το τρέχον χρέος της (348 δις ευρώ ελλείμματος έναντι 338 δις ευρώ χρέους).³⁷

Αυτό όμως που γίνεται αντιληπτό, είναι η χρόνια αδυναμία της ελληνικής οικονομίας να κινητοποιήσει προοπτικές ουσιαστικής υποκατάστασης εισαγωγών (ειδικά από Τρίτες Χώρες), μέσω της αναδιάρθρωσης του παραγωγικού προτύπου, η οποία θα οδηγούσε σε μεγαλύτερη εξισορρόπηση του εμπορικού ισοζυγίου, ιδιαίτερα μετά τη δυσκολία που καταγράφουν οι εξαγωγές να ξεφύγουν ανοδικά από τα ανώτατα όρια του 2012.

Αντίθετα, προκύπτει υψηλή ευαισθησία του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου στις διακυμάνσεις διεθνών τιμών βασικών προϊόντων (πετρέλαιο, αέριο, αγροτικά προϊόντα), αλλά και των ισοτιμιών ευρώ/δολαρίου, η οποία αποτυπώνεται σε κατά διαστήματα σε αντίστοιχα έντονες διακυμάνσεις, κυρίως στην περίπτωση των εισαγωγών. Την ίδια στιγμή, επιβεβαιώνεται ότι η κύρια αγορά της Ελλάδας, τόσο για τα εξαγόμενα, όσο και τα εισαγόμενα προϊόντα είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς παραμένουν σχετικά περιορισμένες οι εμπορικές σχέσεις με Τρίτους.

Σύμφωνα με πρόσφατη ανάλυση του Πανελληνίου Συνδέσμου Εξαγωγέων (ΠΣΕ) και του Κέντρου Εξαγωγικών Ερευνών και Μελετών (ΚΕΕΜ), επί των στοιχείων της ΕΛ-ΣΤΑΤ, το 2015 η συνολική αξία των ελληνικών εισαγωγών διαμορφώθηκε στα 42,6 δις ευρώ, έναντι των 36,8 δις ευρώ του 2001 (+15,6%). Ωστόσο, από τη σύγκριση με το έτος 2010 (49,6 δις ευρώ) προκύπτει μείωση της τάξης του -14,16%.

Κατά την δεκαπενταετία, 2001-2015, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής διαμορφώθηκε στα επίπεδα του +1,45%, ενώ η σωρευτική συνολική αξία των εξαγωγών κατά την εξεταζόμενη περίοδο υπολογίζεται σε 715,26 δις ευρώ. Με το νέο τρόπο υπολογισμού των εξαγωγών καυσίμων από την Eurostat (και την εναρμόνιση προς αυτόν των εθνικών λογαριασμών της ΕΛ-ΣΤΑΤ), από το 2010 και

---

³⁷ www.pse.gr

μετά, ενισχύεται σημαντικά η βαρύτητα των εισαγωγών, αλλά και των εξαγωγών πετρελαιοειδών στο μείγμα του εξωτερικού εμπορίου της χώρας. Έτσι, στην περίοδο 2001-2009, οι εισαγωγές πετρελαιοειδών αντιστοιχούσαν στο 12-20% του συνόλου των εισαγωγών (λόγω και των διακυμάνσεων των διεθνών τιμών), ενώ στην περίοδο μετά το 2010 το ποσοστό αυτό ανήλθε μέχρι και στο 34% του συνόλου (διετία 2012-2013). Κατά μέσο όρο, την περασμένη 15ετία οι εισαγωγές πετρελαιοειδών αντιστοιχούσαν σε ποσοστό 22% των συνολικών εισαγωγών της χώρας.

Εξαιρώντας τα πετρελαιοειδή από τον υπολογισμό των εισαγωγών, η αξία τους το 2015 διαμορφώθηκε στα 32,47 δις ευρώ, έναντι 32,18 δις ευρώ του 2001 (ήτοι αύξηση μόλις 0,9%). Ωστόσο, αν οι εισαγωγές του 2015 συγκριθούν με εκείνες του 2010 (38,8 δις ευρώ) προκύπτει σημαντική μείωση της τάξης του 16,34%. Η μείωση αυτή είναι ακόμη μεγαλύτερη (-37,35%) αν συγκριθούν οι επιδόσεις του 2015 με τα υψηλότερα επίπεδα 15ετίας του 2008 (51,82 δις ευρώ).

Κατά την 15ετία αναφοράς, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής διαμορφώθηκε στα επίπεδα του 0,29%. Παρατηρείται δηλαδή, ότι οι ελληνικές εισαγωγές πλην πετρελαιοειδών, το 2015 επέστρεψαν σε επίπεδα 2001, έχοντας εντωμεταξύ εμφανίσει ακραίες διακυμάνσεις.

Ουσιαστικά, η 15ετία χωρίζεται σε 2 διαφορετικές περιόδους: από το 2001 ως το 2008 όπου ακολουθούνταν συνεχόμενα αυξητικοί ρυθμοί (με εξαίρεση το 2005) και από το 2009-2013 οπότε ξεκίνησε μία έντονα πτωτική πορεία. Η τελευταία διετία χαρακτηρίζεται από αναθέρμανση των εισαγωγών, αν και ουσιαστικά από το 2012 και μετά παρατηρείται το φαινόμενο στασιμότητας γύρω από ένα μικρό εύρος τιμών στην περιοχή των 32 δις ευρώ.

Το σημαντικό στοιχείο αυτής της στασιμότητας είναι ότι παρουσιάζεται και σε επίπεδο εξαγωγών (χωρίς πετρελαιοειδή), γεγονός που μαρτυρά τις επιπτώσεις της αποεπένδυσης των προηγούμενων ετών στην ελληνική οικονομία, αλλά και της τραγικής έλλειψης ρευστότητας προς τις επιχειρήσεις, που δεν επιτρέπει αναθέρμανση της παραγωγής και του εμπορίου.

Όπως αποτυπώνεται και στο σχετικό γράφημα, μετά το 2010 καταγράφεται τάση μείωσης στο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου, η οποία θα ήταν σαφώς μεγαλύτερη εάν και οι εξαγωγές δεν εμφάνιζαν σημάδια κόπωσης από το 2012 και έπειτα.

Επιβεβαιώνεται πάντως η άποψη ότι η ύφεση στην Ελλάδα θα ήταν σαφώς βαθύτερη αν δεν υπήρχαν οι καλύτερες επιδόσεις των εξαγωγών τα τελευταία χρόνια, που

απορρόφησαν ένα σημαντικό μέρος των επιπτώσεων από την καθίζηση της εγχώριας ζήτησης και κατανάλωσης.

Ειδικά στην περίπτωση που εξαιρεθούν από τον υπολογισμό των μεγεθών του εξωτερικού εμπορίου τα πετρελαιοειδή, καθίσταται σαφές ότι οι ελληνικές εξαγωγές αγαθών καθ' όλη τη διάρκεια της περασμένης 15ετίας κινούνται σε ένα σχετικά στενό εύρος τιμών (από 11,1 δις ευρώ το 2002 ως 18 δις ευρώ το 2015), ενώ αντίθετα οι εισαγωγές εμφανίζουν πιο έντονες διακυμάνσεις. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί, ωστόσο, είναι οι σχετικά παράλληλες πορείες από το 2012 και μετά, γεγονός που επιτρέπει προβληματισμό σχετικά με το μείγμα των αναπτυξιακών μεταρρυθμίσεων και της επίδρασής τους στην πραγματική οικονομία τα τελευταία χρόνια (πέραν της γενικότερης αστάθειας που επικρατεί σε σημαντικές για την Ελλάδα αγορές-στόχους).

Η συσχέτιση αυτή αποτυπώνεται και στην πορεία του εμπορικού ισοζυγίου της χώρας που παραμένει διαχρονικά ελλειμματικό, παρά τη σημαντική βελτίωση από το 2010 και μετά.

Εξαιρουμένων των πετρελαιοειδών, το εμπορικό ισοζύγιο μετά την είσοδο της Ελλάδας στο ευρώ το 2001, ακολούθησε πορεία συνεχούς διεύρυνσης του ελλείματός του ως και το 2008, οπότε και κατέγραψε το ιστορικά υψηλότερο έλλειμμα για το νέο αιώνα (-38 δις ευρώ). Με το ξέσπασμα της παγκόσμιας κρίσης και ειδικά μετά την εφαρμογή των Προγραμμάτων Προσαρμογής, εξαιτίας κυρίως της μεγάλης μείωσης των εισαγωγών, αλλά και της αύξησης των εξαγωγών, το έλλειμμα παρουσίασε εικόνα βελτίωσης και σαφούς περιορισμού του, φτάνοντας το 2015 στα -14,42 δις ευρώ. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι από το 2011 και μετά η Ελλάδα εμφανίζει καλύτερες επιδόσεις σε όρους εμπορικού ισοζυγίου σε σχέση με την περίοδο πριν την ένταξή της στη ζώνη του ευρώ.

Ωστόσο, το σωρευτικό έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου (348 δις ευρώ), χωρίς τα πετρελαιοειδή, ταυτίζεται πλέον σχεδόν με το συνολικό ελληνικό χρέος, που υπολογίζεται σήμερα σε 338 δις ευρώ (από 171 δις ευρώ ή 103,7% του ΑΕΠ το 2001).

Συμπεράσματα:

Το έτος 2015 η συνολική αξία των ελληνικών εισαγωγών διαμορφώθηκε στα 42,6 δις ευρώ, έναντι των 36,8 δις ευρώ του 2001 (+15,6%). Ωστόσο, από τη σύγκριση με το έτος 2010 (49,6 δις ευρώ) προκύπτει μείωση της τάξης του -14,16%.

Κατά την 15ετία 2001-2015, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής διαμορφώθηκε στα επίπεδα του +1,45%, ενώ η σωρευτική συνολική αξία των εξαγωγών κατά την εξεταζόμενη περίοδο υπολογίζεται σε 715,26 δις ευρώ.

Εξαιρώντας, τα πετρελαιοειδή από τον υπολογισμό των εισαγωγών, η αξία τους το 2015 διαμορφώθηκε στα 32,47 δις ευρώ, έναντι 32,18 δις ευρώ του 2001 (ήτοι αύξηση μόλις 0,9%). Ωστόσο, αν οι εισαγωγές του 2015 συγκριθούν με εκείνες του 2010 (38,8 δις ευρώ) προκύπτει σημαντική μείωση της τάξης του 16,34%. Η μείωση αυτή είναι ακόμη μεγαλύτερη (-37,35%) αν συγκριθούν οι επιδόσεις του 2015 με τα υψηλότερα επίπεδα 15ετίας του 2008 (51,82 δις ευρώ).

Κατά την 15ετία αναφοράς, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής διαμορφώθηκε στα επίπεδα του 0,29%. Παρατηρείται δηλαδή, ότι οι ελληνικές εισαγωγές πλην πετρελαιοειδών, το 2015 επέστρεψαν σε επίπεδα 2001, έχοντας εντωμεταξύ εμφανίσει ακραίες διακυμάνσεις.

Ουσιαστικά, η 15ετία χωρίζεται σε 2 διαφορετικές περιόδους: από το 2001 ως το 2008 όπου ακολουθούνταν συνεχόμενα αυξητικοί ρυθμοί (με εξαίρεση το 2005) και από το 2009-2013 οπότε ξεκίνησε μία έντονα πτωτική πορεία. Η τελευταία διετία χαρακτηρίζεται από αναθέρμανση των εισαγωγών, αν και ουσιαστικά από το 2012 και μετά παρατηρείται το φαινόμενο στασιμότητας γύρω από ένα μικρό εύρος τιμών στην περιοχή των 32 δις ευρώ.

Το σημαντικό στοιχείο αυτής της στασιμότητας είναι ότι παρουσιάζεται και σε επίπεδο εξαγωγών (χωρίς πετρελαιοειδή), γεγονός που μαρτυρά τις επιπτώσεις της αποεπένδυσης των προηγούμενων ετών στην ελληνική οικονομία, αλλά και της τραγικής έλλειψης ρευστότητας προς τις επιχειρήσεις, που δεν επιτρέπει αναθέρμανση της παραγωγής και του εμπορίου.

Παρά το γεγονός, όμως, ότι οι συνολικές εξαγωγές την τελευταία 15ετία αυξήθηκαν κατά 98,52% και οι συνολικές εισαγωγές μειώθηκαν κατά 15,59%, η χώρα αντιμετωπίζει ακόμη και σήμερα υψηλό έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο.

Η εικόνα δε διαφοροποιείται σημαντικά, ούτε αν εξαιρεθούν από τον υπολογισμό τα πετρελαιοειδή (παρ' όλο που υπογραμμίζει την ενεργειακή εξάρτηση της χώρας), ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι (χωρίς τα πετρελαιοειδή), το

σωρευτικό εμπορικό έλλειμμα της χώρας ισούται σχεδόν με το τρέχον χρέος της (348 δις ευρώ ελλείμματος έναντι 338 δις ευρώ χρέους). Τα 219 δις ευρώ εκ των 348 δις του εμπορικού ελλείμματος σχηματίστηκαν την περίοδο 2001-2008 (ποσοστό 63% του συνολικού σωρευτικού ελλείμματος).

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι από το 2011 και μετά η Ελλάδα εμφανίζει καλύτερες επιδόσεις σε όρους εμπορικού ισοζυγίου σε σχέση με την περίοδο πριν την ένταξή της στη ζώνη του ευρώ.

Σε ότι αφορά τα ίδια τα εισαγόμενα προϊόντα, την περασμένη 15ετία, οι 30 κυριότερες κατηγορίες εισαγόμενων προϊόντων από χώρες της ΕΕ, διαμόρφωσαν εισαγωγές σωρευτικής αξίας 298,25 δις ευρώ, που αντιστοιχούν στο 75,5% των εισαγωγών από χώρες της ΕΕ και στο 41,7% των συνολικών εισαγωγών της περιόδου 2001-2015.

Από πλευράς γεωγραφικής κατανομής των βασικών προμηθευτών της Ελλάδας, τα στοιχεία ενισχύουν την εκτίμηση υψηλής σύνδεσης/εξάρτησης με τις χώρες της ΕΕ. Και αυτό γιατί σε βάθος 15ετίας μόλις 3 χώρες εκτός ΕΕ βρίσκουν θέση το ΤΟΠ 10 των βασικών προμηθευτών (Κίνα, Ν. Κορέα, ΗΠΑ).

Στο παραπάνω δείγμα, 5 χώρες εμφάνισαν το 2015 χαμηλότερες επιδόσεις στις εξαγωγές προς την Ελλάδα, τόσο σε σχέση με το 2010, όσο και με το 2001 (Γερμανία, Ιταλία, Γαλλία, Μ. Βρετανία & ΗΠΑ), ενώ 4 χώρες είχαν μεν χαμηλότερες εξαγωγές προς την Ελλάδα σε σχέση με το 2010, αλλά υψηλότερες σε σύγκριση με αυτές τους 2001 (Κίνα, Ν. Κορέα, Ισπανία, Βέλγιο). Στην περίπτωση των ολλανδικών προϊόντων, οι εισαγωγές του 2015 επέστρεψαν ακριβώς στα επίπεδα του 2001.

Συνοψίζοντας, γίνεται αντιληπτή η αδυναμία της ελληνικής οικονομίας να κινητοποιήσει προοπτικές ουσιαστικής υποκατάστασης εισαγωγών (ειδικά από Τρίτες Χώρες), μέσω της αναδιάρθρωσης του παραγωγικού προτύπου, η οποία θα οδηγούσε σε μεγαλύτερη εξισορρόπηση του εμπορικού ισοζυγίου, ιδιαίτερα μετά τη δυσκολία που καταγράφουν οι εξαγωγές να ξεφύγουν ανοδικά από τα ανώτατα όρια του 2012.

Αντίθετα, προκύπτει υψηλή ευαισθησία του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου στις διακυμάνσεις διεθνών τιμών βασικών προϊόντων (πετρέλαιο, αέριο, αγροτικά προϊόντα), αλλά και των ισοτιμιών ευρώ/δολαρίου, η οποία αποτυπώνεται σε κατά διαστήματα σε αντίστοιχα έντονες διακυμάνσεις, κυρίως στην περίπτωση των εισαγωγών. Την ίδια στιγμή, επιβεβαιώνεται ότι η κύρια αγορά της Ελλάδας, τόσο

για τα εξαγόμενα, όσο και τα εισαγόμενα προϊόντα είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς παραμένουν σχετικά περιορισμένες οι εμπορικές σχέσεις με Τρίτους.

Κεφάλαιο 4: Ανταγωνιστικότητα και Εξαγωγές

Σύμφωνα με το υπόδειγμα Salter and Swan, το οποίο χρησιμοποιείται από πολλούς αναλυτές, για να εκτιμήσουν τις επιπτώσεις στην οικονομία πολλών χωρών, από την εκρηκτική ανάπτυξη κάποιων διεθνών εμπορεύσιμων κλάδων, όπως παραγωγή και εξαγωγή πετρελαίου, οι κλάδοι αυτοί συμβάλλουν, στην διατήρηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας σε υπερτιμημένα επίπεδα³⁸.

Υπάρχουν δυο παραγωγικοί κλάδοι, ένας που παράγει διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες και ένας κλάδος που παράγει μη εμπορεύσιμα διεθνώς αγαθά και υπηρεσίες. Η οικονομία θεωρεί τις τιμές δεδομένες, όπως αυτές καθορίζονται από την παγκόσμια προσφορά και ζήτηση. Η συνεχής εισροή σημαντικών χρηματοοικονομικών πόρων από το εξωτερικό, αυξάνει τις τιμές στα εγχώρια μη διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά, ενώ οι τιμές των εμπορεύσιμων αγαθών παραμένουν σταθερές. Άρα, η εγχώρια ζήτηση αυξάνεται και καλύπτεται με εισαγωγές ή με μειωμένες εξαγωγές. Ο κύριος Μαρούλης Κ. Δημήτριος εφαρμόζει το παραπάνω υπόδειγμα, προκειμένου να αναλύσει την περίπτωση της Ελλάδας³⁹.

Η έρευνα έδειξε πως η Ελλάδα θα ισορροπούσε το ισοζύγιο πληρωμών της, εάν χρηματοδοτούσε τις εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, μόνο με τις εισπράξεις της από τις εξαγωγές της στην ίδια περίοδο. Η Ελλάδα όμως, εκτός από τις χρηματικές ροές των εξαγωγών, δέχεται εισροές χρηματοοικονομικών πόρων και από άδηλες συναλλαγές (καθαρές εισπράξεις από την ναυτιλία, μεταναστευτικά εμβάσματα, εισροές εισοδηματικών και κεφαλαιακών μεταβιβάσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση κ.α.)⁴⁰.

Σε αυτήν την περίπτωση, οι εξαγωγές της είναι λιγότερες κατά το ποσό των άδηλων συναλλαγών και οι εισαγωγές της αυξημένες κατά αυτό το ποσό. Η πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία σε αυτήν την περίπτωση έχει ανατιμηθεί και το έλλειμμα στο ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών είναι όσο και οι άδηλες εισροές.

---

³⁸ Μαρούλης, Δ. (2014). *Διεθνής Ανταγωνιστικότητα- Ισοζύγιο Πληρωμών, κρίση και ανάπτυξη, Ενότητα Α: Ανταγωνιστικότητα, εξαγωγές και νέο αναπτυξιακό πρότυπο στο συλλογικό τόμο: Ανταγωνιστικότητα για Ανάπτυξη: Προτάσεις Πολιτικής*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Επιμέλεια: Μ.Μασουράκης & Χ. Γκόρτσος.

³⁹ Τράπεζα της Ελλάδος (2015). *Νομισματική Πολιτική Ενδιάμεση Έκθεση 2015*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδας Ευρωσύστημα.

⁴⁰ Krugman, P. & Obstfeld, M. (2011). *Διεθνής Οικονομική- Θεωρία και Πολιτική*, Τόμος Α', Εκδόσεις Κριτική.

Τέλος, η Ελλάδα διατηρεί και ένα σημαντικό πλεόνασμα στον Λογαριασμό Κεφαλαίων του εξωτερικού ισοζυγίου πληρωμών. Ως συνέπεια αυτού, μειώνονται περεταίρω οι εξαγωγές και επιτυγχάνεται παραπάνω ανατίμηση⁴¹.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η συνεχής εισροή εισοδηματικών και κεφαλαιακών πόρων από το εξωτερικό, την περίοδο πριν την κρίση, συνέβαλε στην αύξηση της εγχώριας ζήτησης. Έτσι, δημιουργήθηκαν χιλιάδες εμπορικά καταστήματα, η απασχόληση στον δημόσιο τομέα αυξήθηκε και μάλιστα με ιδιαίτερα υψηλές αποδοχές, αναπτύχθηκαν τα προσωπικά επαγγέλματα στα οποία υπήρχε η δυνατότητα φοροδιαφυγής και άλλα παρασιτικά επαγγέλματα. Στους κλάδους του ιδιωτικού τομέα, όπου οι αμοιβές προσαρμόζονταν σε αυτές του δημοσίου δεν ήταν δυνατή η διεθνώς ανταγωνιστική απασχόληση, με αποτέλεσμα να αναπτυχθεί η παράνομη απασχόληση.

4.1 Επίτευξη ανταγωνιστικότητας μέσω της διαμόρφωσης της εγχώριας ζήτησης.

Μετά την εκδήλωση της κρίσης, διατυπώθηκε και από την Τρόικα η άποψη, πως η ελληνική οικονομία θα έπρεπε να σταματήσει να προσπαθεί να πετύχει ανάπτυξη μέσω της αύξησης της εγχώριας ζήτησης με τον ξένο δανεισμό, αλλά να αναπτύξει τους διεθνώς ανταγωνιστικούς κλάδους της οικονομίας της, όπως τουρισμός, βιομηχανία, ορυκτός πλούτος και γεωργία⁴².

Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της Ελλάδας επιδιώκεται μέσω μεταρρυθμίσεων στην εισοδηματική πολιτική και στην πολιτική απασχόλησης στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Συγκεκριμένα, μέσω της μείωσης των μισθών και των συντάξεων, της εξάλειψης της μη παραγωγικής απασχόλησης και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων για την βελτίωση του θεσμικού και οργανωτικού πλαισίου λειτουργίας της οικονομίας⁴³.

---

⁴¹ Τράπεζα της Ελλάδος (2015). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2013*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδας Ευρωσύστημα.

⁴² Αναστασάτος, Τ. & Χαρδούβελης Γ. (2014). *Η μακροοικονομική ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, Ενότητα Α: Ανταγωνιστικότητα, εξαγωγές και νέο αναπτυξιακό πρότυπο στο συλλογικό τόμο : Ανταγωνιστικότητα για Ανάπτυξη: Προτάσεις Πολιτικής*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Επιμέλεια: Μ. Μασουράκης & Χ. Γκόρτσος

⁴³ Τράπεζα της Ελλάδος (2015). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2013*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδας Ευρωσύστημα.

Για να σταματήσει η χώρα να χρηματοδοτεί την εγχώρια ζήτηση από το πλεόνασμα του λογαριασμού κεφαλαίων, πρέπει αυτός από πλεονασματικός να μετατραπεί σε ελλειμματικός, με αποτέλεσμα τον δραστικό περιορισμό της εγχώριας ζήτησης, ο οποίος έχει ως συνέπεια και την μεγάλη πτώση του ΑΕΠ της χώρας. Η μείωση των μεγάλων πλεονασμάτων του λογαριασμού κεφαλαίων, έχει ως αποτέλεσμα την μείωση των εγχώριων εισοδημάτων στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, που έγινε εφικτή με την αναδιάρθρωση των εργασιακών σχέσεων. Επιτεύχθηκε με αυτόν τον τρόπο σημαντική δημοσιονομική προσαρμογή και εντυπωσιακή βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της χώρας⁴⁴.

4.2 Οι λόγοι που οδήγησαν τον ιδιωτικό τομέα να αυξήσει τον δανεισμό και την δαπάνη του.

Η υπόθεση των Balassa – Samuelson μπορεί να μας βοηθήσει να δώσουμε απάντηση στο παραπάνω ερώτημα. Οι Balassa – Samuelson παρατήρησαν πως σε χώρες στις οποίες αυξάνονται τα κατά κεφαλήν εισοδήματα, παρατηρείται και αύξηση του επιπέδου των τιμών.⁴⁵ Αυτό συμβαίνει, διότι όταν αυξάνονται οι επενδύσεις άρα και η παραγωγικότητα στους κλάδους που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά, αυξάνονται και οι μισθοί.

Αντίστοιχα, οι κλάδοι που παράγουν μη διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά και χρησιμοποιούν εντατικά εργασία, προσαρμόζουν τους μισθούς σε αυτούς των εμπορεύσιμων διεθνώς, διαφορετικά οι εργαζόμενοι θα αλλάξουν κλάδο. Σαν συνέπεια, αυξάνεται το γενικό επίπεδο των μισθών και των τιμών των μη εμπορεύσιμων κλάδων και ανατιμάται η οικονομία.

Στην Ελλάδα, παρότι ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ την περίοδο 2001-2008 ήταν υψηλότερος του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το έλλειμμα στο Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών ήταν μεγαλύτερο από αυτό που θα δικαιολογούσε

---

⁴⁴ Μαρούλης, Δ. (2014). *Διεθνής Ανταγωνιστικότητα- Ισοζύγιο Πληρωμών, κρίση και ανάπτυξη, Ενότητα Α: Ανταγωνιστικότητα, εξαγωγές και νέο αναπτυξιακό πρότυπο στο συλλογικό τόμο: Ανταγωνιστικότητα για Ανάπτυξη: Προτάσεις Πολιτικής*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Επιμέλεια: Μ.Μασουράκης & Χ. Γκόρτσος.

⁴⁵ Samuelson, P.A. (1964). "Theoretical notes on trade problems", *The Review of Economics and Statistics*, Vol 46, pp.145-154.

η διαφορά στους ρυθμούς ανάπτυξης. Η παραπάνω υπόθεση δεν βρίσκει εφαρμογή στην χώρα μας, διότι ο τομέας των διεθνών εμπορεύσιμων αγαθών είναι μικρός και δεν μπορεί να επηρεάσει τους μισθούς, οι οποίοι επηρεάζονταν από τον δημόσιο τομέα. Επιπλέον, ήταν μικρή η διαφορά μεταξύ εμπορεύσιμων και μη εμπορεύσιμων τομέων. Η ελληνική οικονομία αναπτυσσόταν με ρυθμούς υψηλότερους του δυνητικού ρυθμού ανάπτυξής της. Η αύξηση του επιπέδου των τιμών σχετίζεται και με την υψηλή ζήτηση, που ήταν αδύνατον να καλυφθεί από την προσφορά. Ωστόσο, ο λόγος που η οικονομία βρισκόταν σε ρυθμούς ανάπτυξης, ήταν η πιστωτική επέκταση.

4.3 Η εξαγωγική επίδοση στην Ελλάδα

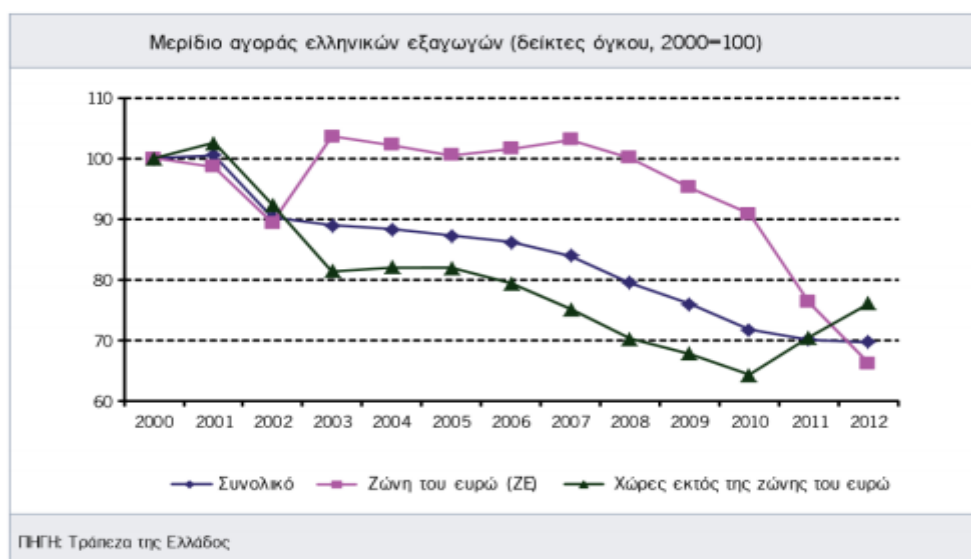
Μέχρι πρόσφατα η ελληνική οικονομία είχε μεγάλα ελλείμματα στον εξωτερικό της τομέα. Ιδιαίτερα την περίοδο 2000-2008, η μεγάλη διεύρυνση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ήταν αποτέλεσμα της μεγάλης επιδείνωσης του εμπορικού ισοζυγίου, που οφειλόταν στον μεγάλο ρυθμό αύξησης της εγχώριας ζήτησης με την παράλληλη στασιμότητα της εξαγωγικής επίδοσης. Σημαντική διόρθωση συντελείται μετά το 2010, όπου υπάρχει βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου, που οφείλεται κυρίως στην αύξηση των εισπράξεων από τον τουρισμό. Αξίζει να σημειωθεί, πως ο λόγος του αθροίσματος του συνόλου των εξαγωγών και εισαγωγών της χώρας ως προς το ΑΕΠ ανερχόταν στην χώρα μας το 2012 στο 38%, ενώ αντίστοιχα της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 27 σε 70%. Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε τον χαμηλό βαθμό ανοίγματος της ελληνικής οικονομίας στο διεθνές εμπόριο.

Ο βαθμός ανοίγματος και η ικανότητα μιας χώρας να διεισδύσει στις διεθνείς αγορές, αντανακλούν τον βαθμό της διεθνούς ανταγωνιστικότητάς της.⁴⁶ Η ανταγωνιστικότητα αναλύεται ως προς την τιμή και η διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα.

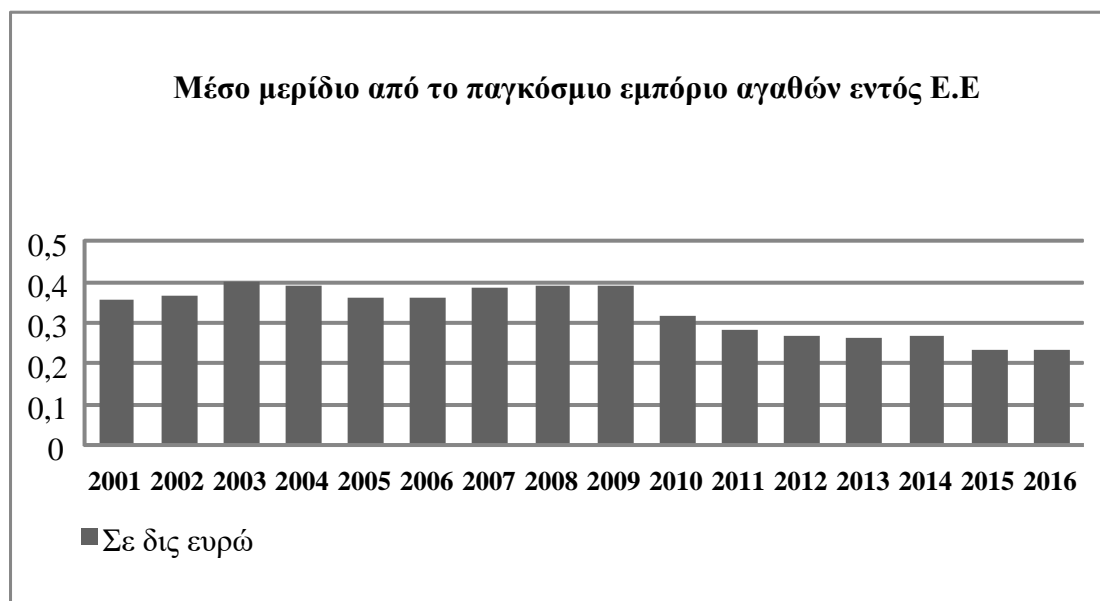
⁴⁶ Μαρούλης, Δ., (2014). *Διεθνής Ανταγωνιστικότητα - Ισοζύγιο Πληρωμών, κρίση και ανάπτυξη*, Ενότητα Α: Ανταγωνιστικότητα, εξαγωγές και νέο αναπτυξιακό πρότυπο στο συλλογικό τόμο: Ανταγωνιστικότητα για Ανάπτυξη: Προτάσεις Πολιτικής, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Επιμέλεια: Μ. Μασουράκης & Χ. Γκόρτσος.

Η διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα περιλαμβάνει χαρακτηριστικά των εξαγωγικών προϊόντων όπως, ποιότητα, τεχνολογικό πλεονέκτημα και καινοτομία, κλαδική διάρθρωση και επιχειρηματικό περιβάλλον⁴⁷.

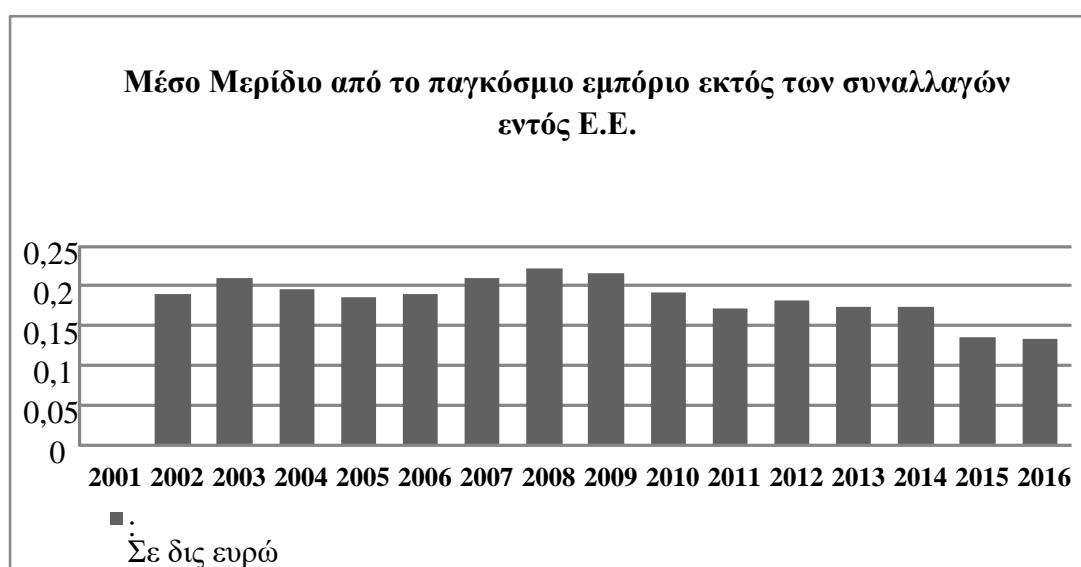
⁴⁷ Αναστάτος, Τ. (2008). *Η Επιδείνωση του Ελληνικού Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών: Αίτια, Επιπτώσεις και Σενάρια Προσαρμογής*, Eurobank Research, Οικονομία & Αγορές, Τόμος III, Τεύχος 6.

Διάγραμμα 24: Μέσο μερίδιο από το παγκόσμιο εμπόριο αγαθών εντός Ε.Ε

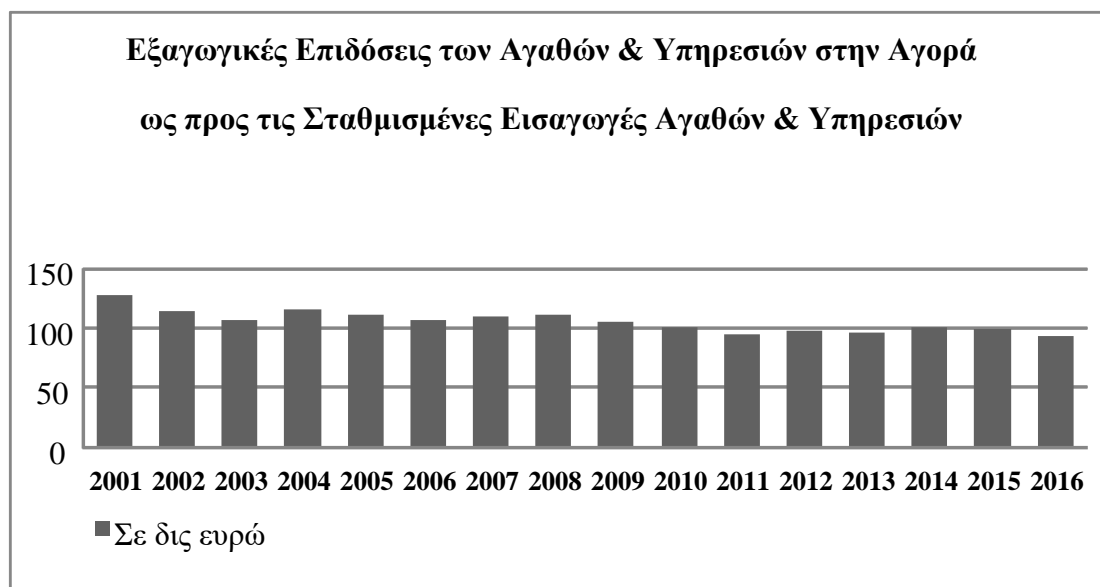
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 25: Μέσο μερίδιο από το παγκόσμιο εμπόριο εκτός συναλλαγών εντός Ε.Ε

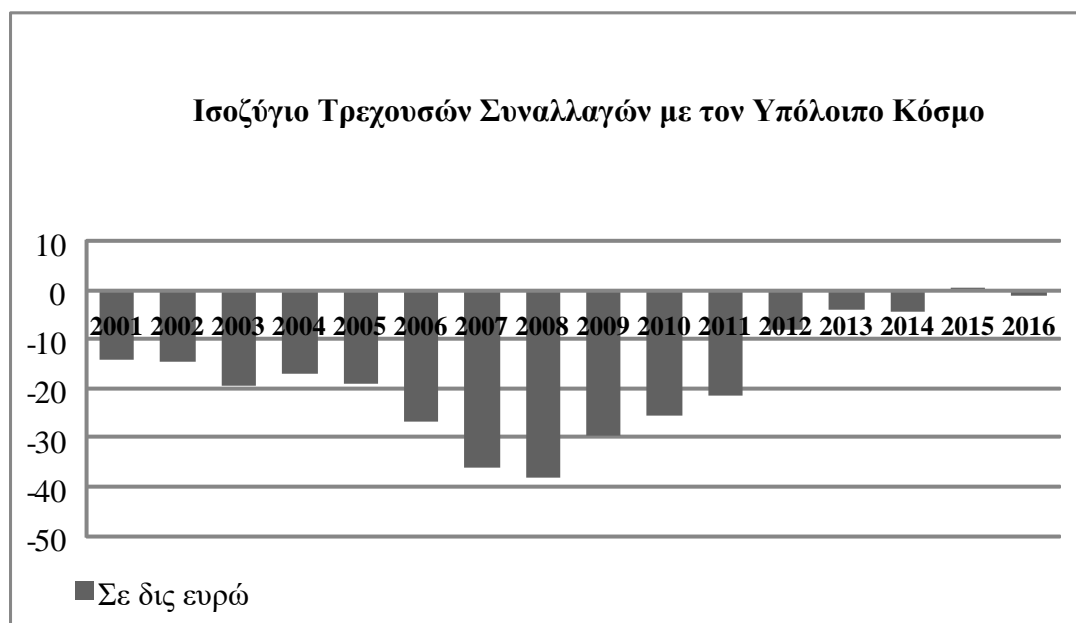
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 26: Εξαγωγικές επιδόσεις των αγαθών & υπηρεσιών στην αγορά ως προς τις σταθμισμένες εισαγωγές αγαθών & υπηρεσιών

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

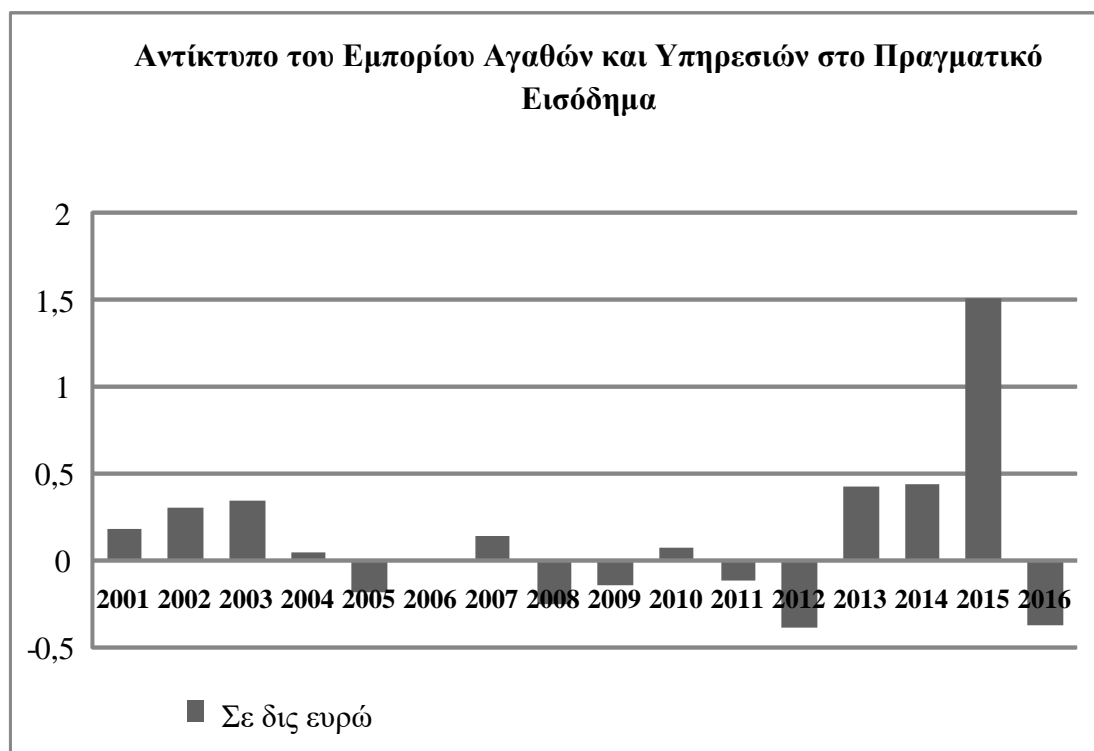
Διάγραμμα 27: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών με τον υπόλοιπο κόσμο

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

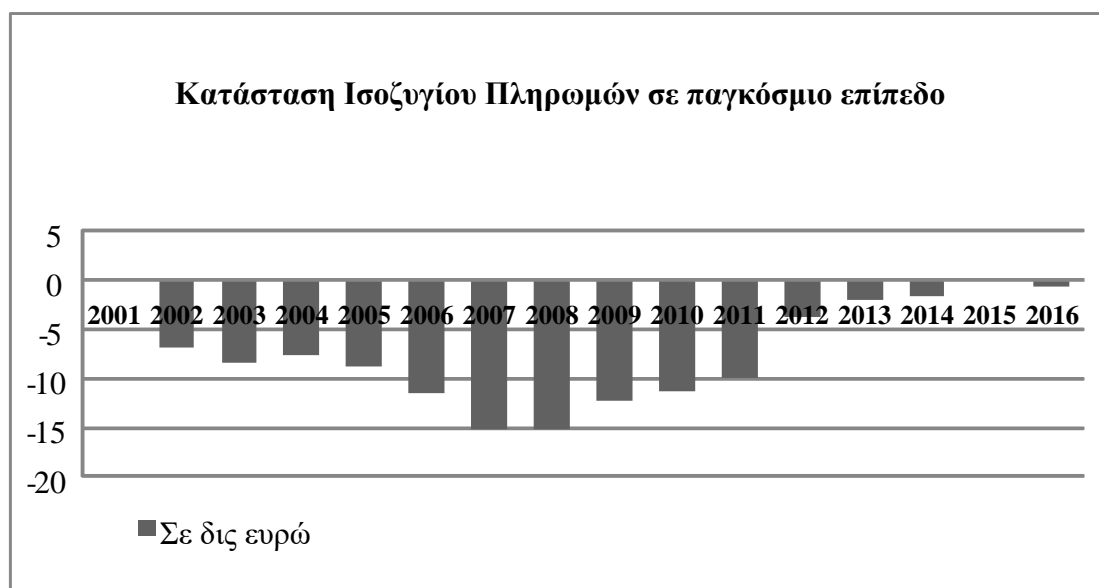

Διάγραμμα 28: Αντίκτυπο του εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών στο πραγματικό εισόδημα

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Διάγραμμα 29: Κατάσταση του ισοζυγίου πληρωμών σε παγκόσμιο επίπεδο

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Average share of imports and exports of goods in world trade including intra EU trade :- Foreign trade statistics (AAGT)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	0,355973	0,365641	0,400016	0,391034	0,360928	0,361238	0,387001	0,389265	0,388302	0,31878	0,279791	0,26909	0,26339	0,265858	0,23241	0,235032

Average share of imports and exports of goods in world trade excluding intra EU trade :- Foreign trade statistics (1960-1998 Former EU-15, 1999-2001 Former EU-27) (AAGE)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
NA	0,189331	0,209639	0,19583	0,186686	0,18951	0,210554	0,221207	0,215804	0,191039	0,172064	0,182529	0,173672	0,172759	0,135831	0,132667	

Market performance of exports of goods and services on export weighted imports of goods and services :- 36 industrial markets : EU-27, TR CH NR US CA JP AU MX NZ (VXGSP)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	127,0022	114,0359	107,158	115,4494	111,3919	107,0369	109,0221	111,2624	104,9218	100	95,32091	97,22316	96,39827	100,3372	98,97207	93,50538

Balance on current transactions with the rest of the world (National accounts) (UBCA)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	-14,1042	-14,4004	-19,6149	-16,8306	-18,9374	-26,7971	-36,2618	-38,3535	-29,72	-25,6304	-21,3049	-8,09563	-3,97925	-4,56637	0,03738	-0,92951

Impact of terms of trade goods and services on real income (APTA)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	0,183765	0,304995	0,33607	0,045174	-0,1838	-0,00088	0,137639	-0,25931	-0,14242	0,073691	-0,11798	-0,39007	0,42771	0,428516	1,505911	-0,37885

Current account balance, Balance of payments statistics (BPM6) :- Partner: world (UBCABOP)																
(Percentage of gross domestic product at current prices)																
Greece																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
NA	-6,83161	-8,4503	-7,71026	-8,8696	-11,4867	-15,1877	-15,1122	-12,3447	-11,3838	-10,0049	-3,83047	-2,03981	-1,63875	0,117247	-0,63563	

Impact of terms of trade goods and services on real income (APTA)																
Greece																
(Percentage of gross domestic product at constant prices of preceding year)																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	0,183765	0,304995	0,33607	0,045174	-0,1838	-0,00088	0,137639	-0,25931	-0,14242	0,073691	-0,11798	-0,39007	0,42771	0,428516	1,505911	-0,37885

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

Συγκεκριμένα, παρατηρούμε πως η χώρα μας έχει χάσει μεγάλο μερίδιο αγοράς από το 2000 έως και το 2010, περίπου 70%. Για το διάστημα 2003-2008 για τις χώρες του ευρώ το μερίδιο παρέμεινε σταθερό, ενώ είχε κάμψη στις τρίτες χώρες. Μετά το 2008, στις χώρες του ευρώ παρατηρούμε ραγδαία κάμψη, η οποία αντισταθμίζεται μετά το 2010 από την ανάκαμψη του μεριδίου στις τρίτες χώρες⁴⁸.

Στην συνέχεια εξετάζεται η επίδραση δυο δεικτών ανταγωνιστικότητας ως προς την τιμή, στη διαμόρφωση του μεριδίου αγοράς των ελληνικών εξαγωγών⁴⁹.

A) Το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (σε Πραγματική Σταθμισμένη Συναλλαγματική Ισοτιμία ή ΠΣΣΙ) και

B) Οι σχετικές τιμές των εξαγομένων.

Το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος

Στα διαγράμματα που ακολουθούν φαίνεται η σχέση μεταξύ μεριδίου αγοράς των ελληνικών εξαγωγών και της ΠΣΣΙ, με βάση το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος για το διάστημα 2000-2012. Άνοδος του δείκτη συνεπάγεται απώλεια ανταγωνιστικότητας.

Σύμφωνα με το πρώτο διάγραμμα καταγράφεται συνεχής απώλεια μέχρι το 2009, λόγω της σημαντικής αύξησης του κόστους εργασίας στην χώρα μας, αλλά και της ανατίμησης του ευρώ μετά το 2002, για χώρες εκτός ΕΕ. Μετά το 2009, λόγω των μειώσεων στους μισθούς, ανακτήθηκε μεγάλο μέρος της απώλειας⁵⁰.

Ωστόσο, παρά την μεγάλη απώλεια ανταγωνιστικότητας, στο δεύτερο διάγραμμα διαπιστώνουμε πως το μερίδιο αγοράς των ελληνικών εξαγωγών δεν μεταβλήθηκε αντίστοιχα. Μέχρι το 2008 υπάρχει σχετική σταθερότητα στο μερίδιο αγοράς. Μετά το 2008, ο δείκτης πέφτει, που σημαίνει ότι βελτιώνεται η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας στις χώρες του ευρώ. Αυτή η αντίθετη σχέση αιτιολογείται από το μεγάλο μερίδιο των ανεπτυγμένων αγορών της Ευρώπης⁵¹.

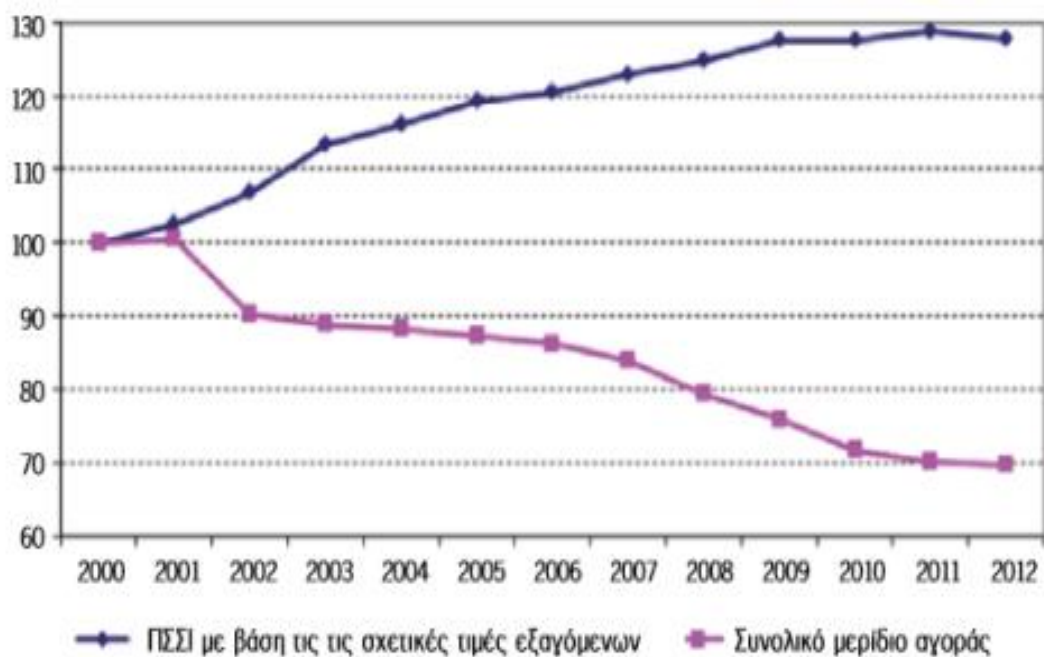
---

⁴⁸ Αργεΐτης, Γ. (2009). *Δημόσιο Έλλειμμα, Δημόσιο χρέος, και η φερεγγυότητα του Ελληνικού Δημοσίου Τομέα*. «ΣΠΟΥΔΑΙ», Τόμος 50, Τεύχος 1ο-2ο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς

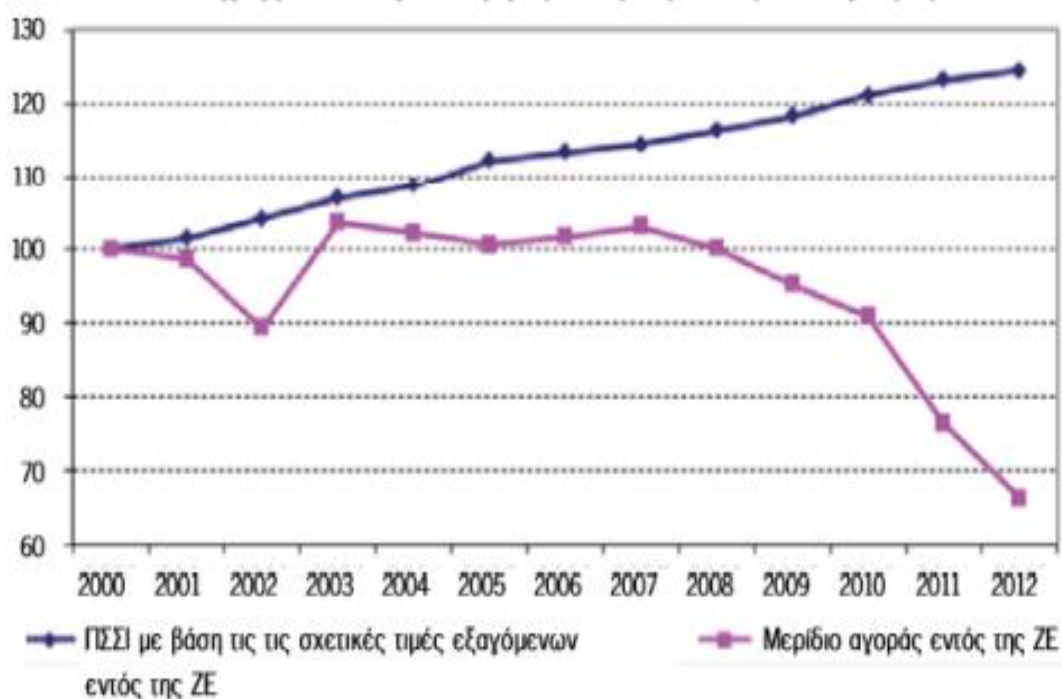
⁴⁹ Τράπεζα της Ελλάδος (2015). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2013*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδας Ευρωσύστημα.

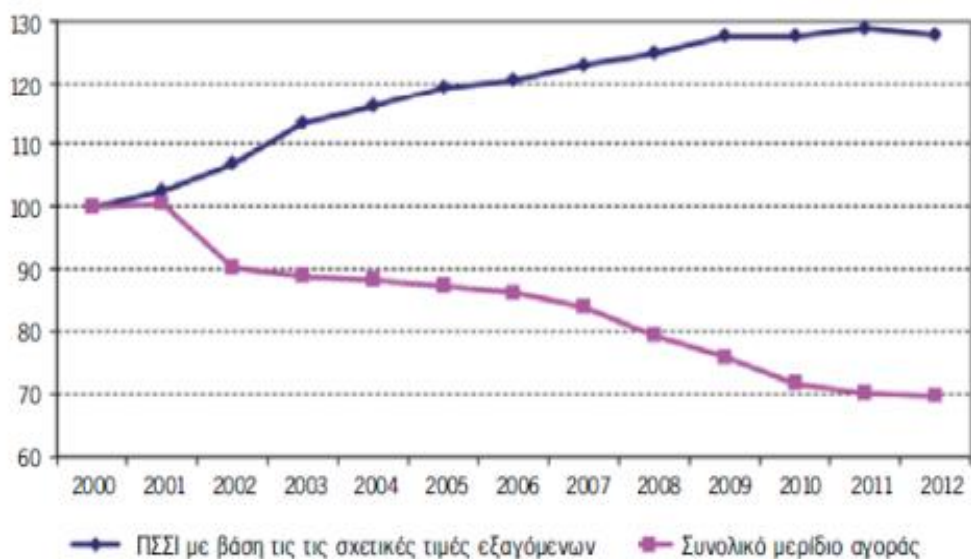
⁵⁰ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ (2015). *Η Ελληνική Οικονομία και απασχόληση*. Ετήσια έκθεση, Αθήνα, Αύγουστος ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ.

⁵¹ Αργεΐτης, Γ. (2009). *Δημόσιο Έλλειμμα, Δημόσιο χρέος, και η φερεγγυότητα του Ελληνικού Δημοσίου Τομέα*. «ΣΠΟΥΔΑΙ», Τόμος 50, Τεύχος 1ο-2ο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς

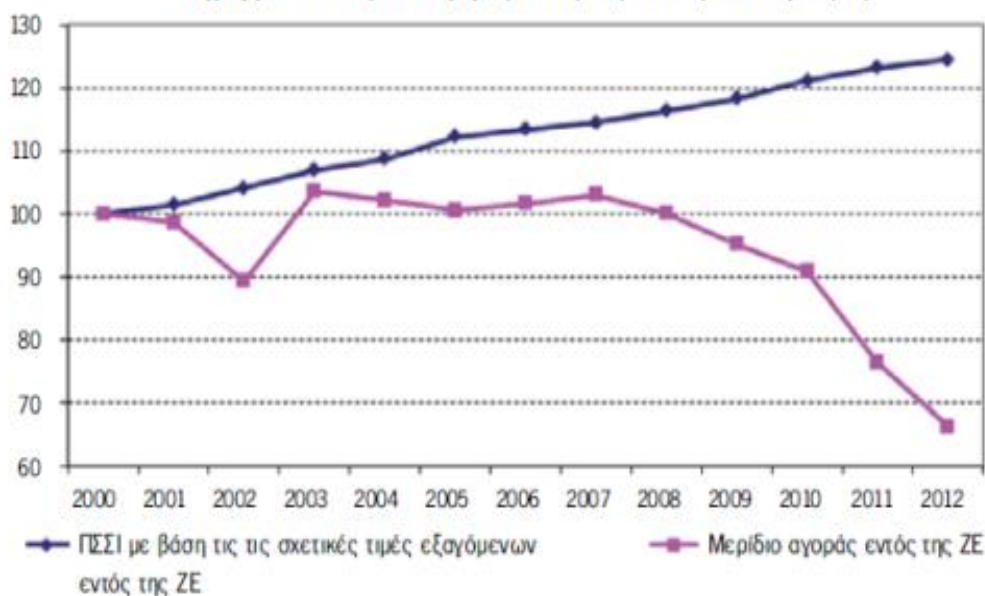

Διάγραμμα Β. Μερίδιο αγοράς εντός της Ζώνης του Ευρώ (ΖΕ)

Διάγραμμα Β. Μερίδιο αγοράς εντός της Ζώνης του Ευρώ (ΖΕ)

Σύμφωνα με το παραπάνω διάγραμμα, η άνοδος του δείκτη αποτυπώνει την απώλεια της ανταγωνιστικότητας, η οποία είναι σχεδόν για όλο το διάστημα 2000-2012 σε πτώση. Μάλιστα, η μείωση στο κόστος εργασίας που συντελέστηκε μετά το 2009, δεν αποτυπώθηκε σε μείωση των τιμών των εξαγόμενων προϊόντων. Αυτή η διαπίστωση αντανάκλα ακαμψίες στην αγορά προϊόντων, υψηλότερους έμμεσους φόρους, πιθανή αύξηση περιθωρίου κέρδους. Όσον αφορά το συνολικό μερίδιο αγοράς, παρατηρούμε πως μέχρι το 2008, όπου ο δείκτης εμφανίζει έντονη αύξηση, δεν εμφανίζεται ιδιαίτερη κάμψη στο μερίδιο αγοράς. Από το 2008, όπου ο δείκτης επιβραδύνεται, η απώλεια σε μερίδια αγοράς επιβραδύνεται. Ειδικότερα στην

ευρωζώνη, όπως φαίνεται στο δεύτερο διάγραμμα, το μερίδιο αγοράς παραμένει σχετικά σταθερό έως και το 2008⁵².

Από την παραπάνω ανάλυση διαπιστώνουμε, πως η εξωτερική ζήτηση και η ανταγωνιστικότητα ως προς την τιμή, που αποτελούν βασικές μεταβλητές για την εκτίμηση της εξαγωγικής επίδοσης μιας χώρας, δεν έχουν ερμηνευτική ικανότητα στην περίπτωση της Ελλάδας. Αυτό σημαίνει πως οι παράγοντες εκτός της τιμής, διαδραματίζουν σημαντικότερο ρόλο στην εξαγωγική επίδοση της χώρας μας⁵³.

Η μείωση του κόστους σίγουρα συμβάλλει στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, από μόνη της ωστόσο δεν αρκεί, καθώς θα πρέπει η οικονομία να δώσει έμφαση στο τι προϊόντα εξάγει.

Είναι λογικό, λόγω της μειωμένης ανταγωνιστικότητας σε προϊόντα υψηλής τεχνολογίας, η χώρα να περιορίζει την διεισδυτικότητα των εξαγωγών της σε αγορές ανεπτυγμένες, όπως η ευρωπαϊκή. Η ζήτηση για εισαγωγές από τους εμπορικούς μας εταίρους αυξάνεται, σε προϊόντα όμως υψηλής και μεσαίας-υψηλής τεχνολογίας. Αυτό εξηγεί γιατί οι εξαγωγές της χώρας μας, δεν επηρεάζονται από αυξήσεις της εξωτερικής ζήτησης. Η μικρή ανάκαμψη που εμφάνισαν οι εξαγωγές μετά το 2010, οφείλεται όπως προαναφέραμε σε εξαγωγές προς τρίτες χώρες, όπου οι αγορές τους είναι αναπτυσσόμενες⁵⁴.

Προκειμένου οι επιχειρήσεις κατορθώσουν να βελτιώσουν την ποιότητα των προϊόντων τους, απαιτούνται δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη.

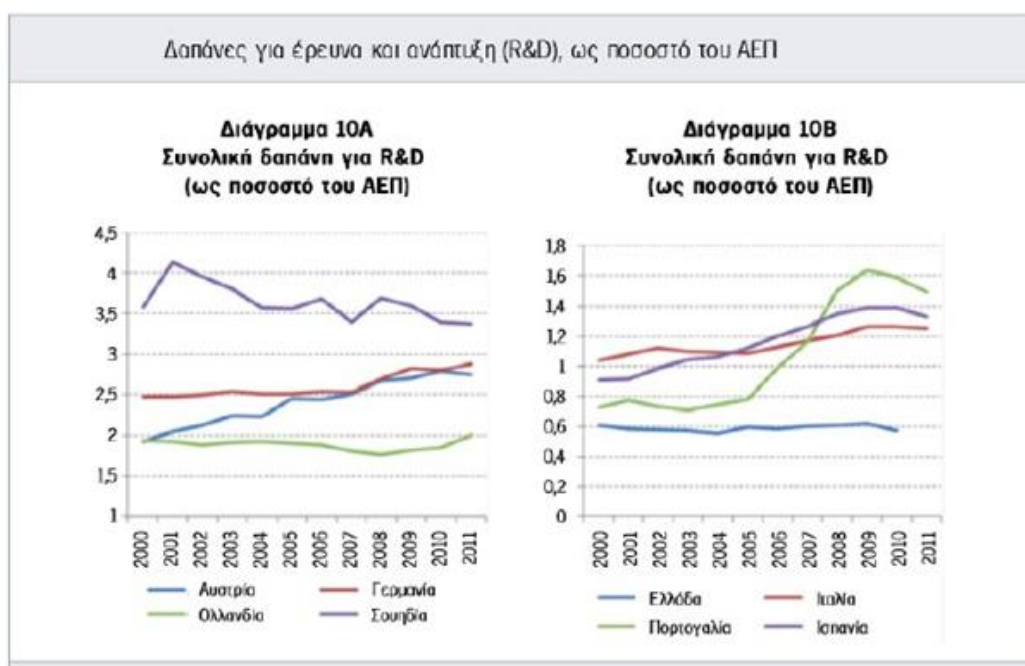
---

⁵² ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ (2015). *Η Ελληνική Οικονομία και απασχόληση*. Ετήσια έκθεση, Αθήνα, Αύγουστος ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ.

⁵³ Τράπεζα της Ελλάδος (2016), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2015*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδας Ευρωσύστημα.

⁵⁴ Τράπεζα της Ελλάδος (2016), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2015*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδας Ευρωσύστημα.

Διάγραμμα 30: Δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη ως ποσοστό του ΑΕΠ

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

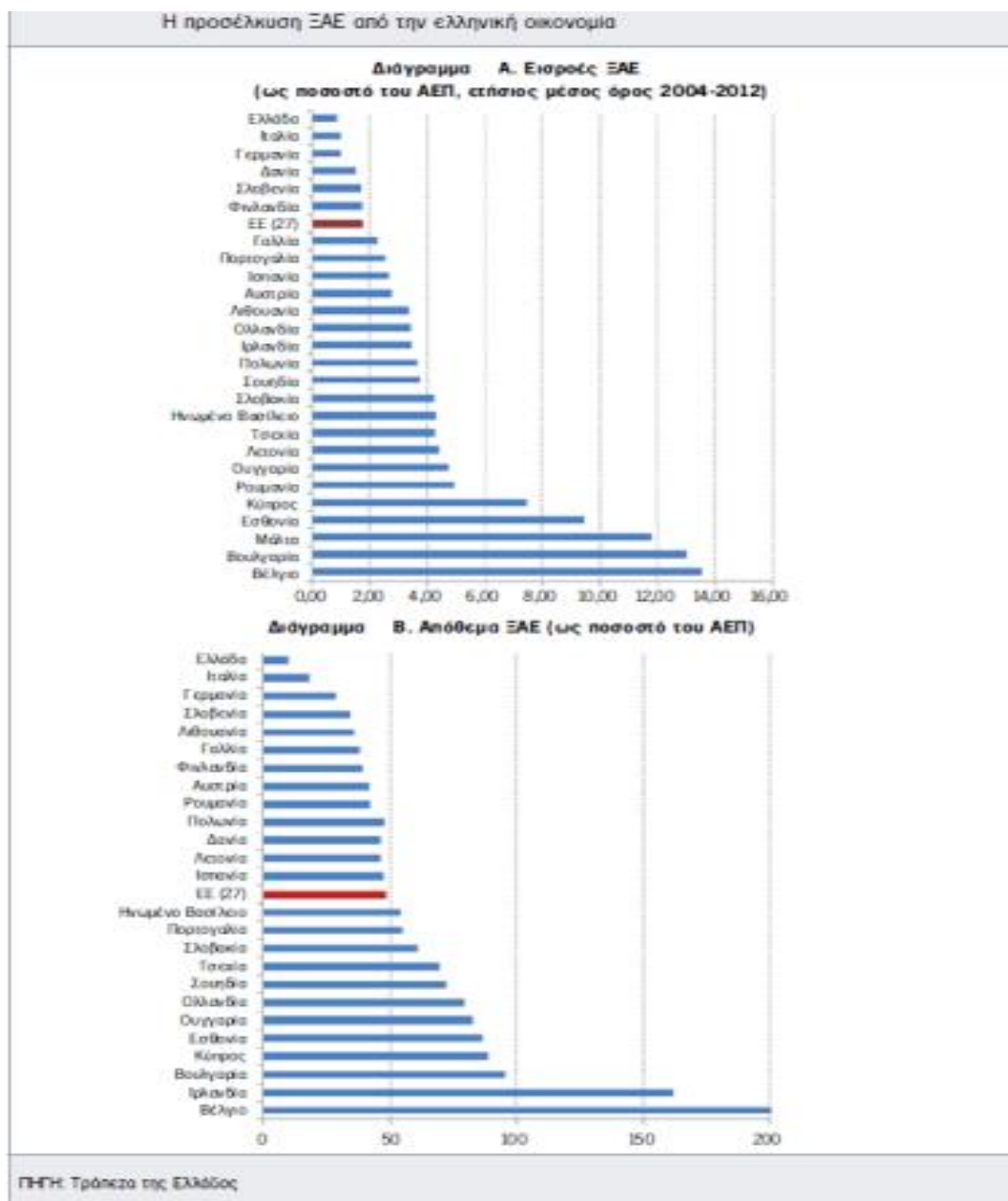
Οι ξένες επενδύσεις αποτελούν μέσο μεταφοράς τεχνολογίας και τεχνογνωσίας από την μια χώρα στην άλλη, συμβάλλοντας στην ποιοτική αναβάθμιση της παραγωγικής βάσης και κατά συνέπεια στην βελτίωση της παραγωγικότητας. Οι ξένες επενδύσεις μπορούν να είναι κάθετες ή οριζόντιες. Στην περίπτωση των οριζόντιων επενδύσεων, η επίδραση στο διεθνές εμπόριο είναι αρνητική, διότι η εταιρεία αντί να εξάγει το προϊόν της στην εγχώρια αγορά, μεταφέρει την παραγωγή του εκεί.

Οι επενδύσεις κάθετης μορφής βοηθούν το διεθνές εμπόριο και ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα, μιας και οι πολυεθνικές επιλέγουν διαφορετικές τοποθεσίες για τα διάφορα στάδια παραγωγής, με στόχο την ελαχιστοποίηση του κόστους, με την αξιοποίηση στις διαφορές των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών. Η ύπαρξη

επενδύσεων κάθετης μορφής, διευρύνουν την παραγωγή ενδιάμεσων αγαθών και αυξάνουν κατά συνέπεια το περιεχόμενο των εξαγωγών⁵⁵.

Στο διάγραμμα που ακολουθεί αποτυπώνεται η προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων από την ελληνική περίπτωση.

Διάγραμμα 31: Προσέλκυση ΞΑΕ στην ελληνική οικονομία.

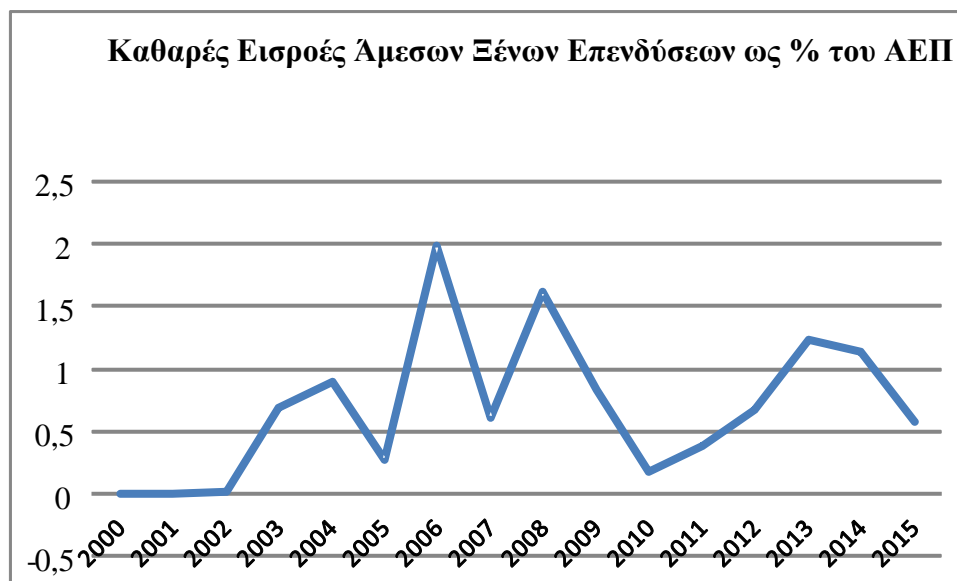
Πηγή: Τράπεζα Ελλάδος

Επιπλέον στοιχεία σε ότι αφορά τις άμεσες ξένες επενδύσεις.

⁵⁵ Τσόμσκι, Ν. (2013). *Πως λειτουργεί ο κόσμος*, Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος.

Διάγραμμα 32: Καθαρές εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων ως % του ΑΕΠ

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2017

Διάγραμμα 33: Καθαρές εκροές άμεσων ξένων επενδύσεων ως % του ΑΕΠ

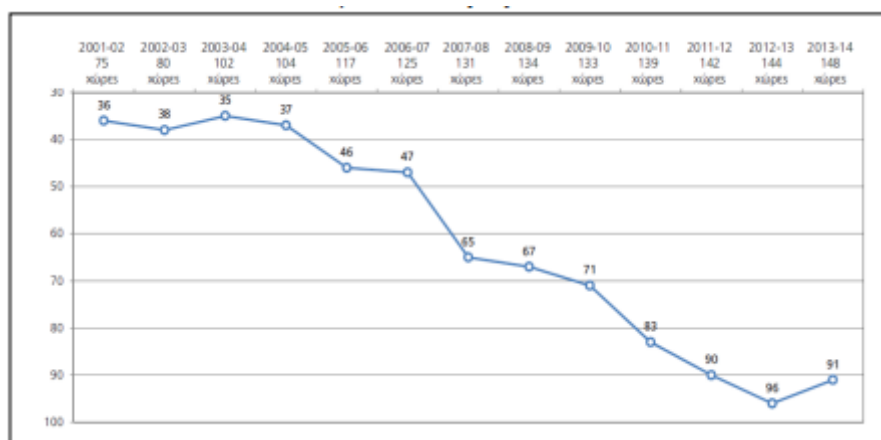
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2017

GREECE	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Foreign direct investment, net (BoP, current US\$)	1015100000	-974000000	614742164,1	-956527619,7	-1076853135	818350755,2	-1175033341	3303102385
Foreign direct investment, net inflows (% of GDP)	-0,006301205	0,001468522	0,022230787	0,697028195	0,892831182	0,278453411	1,979103017	0,614657039
Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)	-8200000	2000000	34197830,1	1407469096	2147448817	689960219,9	5409239581	1957669989
Foreign direct investment, net outflows (% of GDP)	0,77374183	-0,713701696	0,421852694	0,223322078	0,44511478	0,608722537	1,54918824	1,651744569
Foreign direct investment, net outflows (BoP, current US\$)	1006900000	-972000000	648939994,2	450941476,5	1070595682	1508310975	4234206240	5260772374

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, 2017

Από την παραπάνω ανάλυση διαπιστώνουμε πως ήδη έχει ξεκινήσει η αναδιάρθρωση της παραγωγής με στροφή στους εμπορεύσιμους τομείς, όμως η ύφεση και η έλλειψη επενδύσεων δεν βοηθούν στην άνθιση των τομέων αυτών και κατά συνέπεια στην βελτίωση της εγχώριας οικονομίας. Μόλις επανέλθει η ανάπτυξη στην χώρα μας και οι επενδύσεις, θα επιταχυνθεί ο ρυθμός ανάπτυξης των εμπορεύσιμων⁵⁶.

Διάγραμμα 341: Κατάταξη Ελλάδας σύμφωνα με τον Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας 2001-2014

Πηγή: www.sepe.gr

Βέβαια οι αδυναμίες που εμφανίζει η Ελλάδα όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα της, δεν είναι καινούριες, και δεν εμφανίστηκαν τώρα. Επιπλέον, ούτε η οικονομική κρίση από μόνη της θα ήταν σωστό να επωμιστεί όλο το βάρος της υπαιτιότητας για την κατάσταση της ανταγωνιστικότητας στην οποία βρίσκεται η χώρα. Η καλύτερη απάντηση που μπορεί να δοθεί για την αδυναμία της χώρας να εμφανίσει υψηλό δείκτη ανταγωνιστικότητας, από το 2001 μέχρι σήμερα θα μπορούσε να προέλθει μέσα από συστηματική μελέτη και έρευνα των αναλυτικών βαθμολογιών της χώρας κατά πύλωνα σύστασης του Δείκτη Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας, ώστε να μπορούν να εξαχθούν χρήσιμες διαπιστώσεις και συμπεράσματα. (ΣΕΠΕ, 2013)

⁵⁶ Brissimis, S., Hondroyiannis, G., Papazoglou, C., Tsaveas, N. & Vasardani, M., (2010). *Current Account Determinants and External Sustainability in periods of Structural Change*, European Central Bank- Eurosystem- Working Paper Series No 1243.

Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα-Προοπτικές

5.1 Συμπεράσματα

Με την ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη, διαμορφώθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες στην ελληνική οικονομία, λειτουργώντας πλέον σε ένα σταθερό οικονομικό περιβάλλον, τόσο για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας αλλά και την βελτίωση των κοινωνικών δεικτών. Η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση, παρά το γεγονός ότι αρχικά δεν άγγιξε το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα λόγω της μη έκθεσής του σε «τοξικά» προϊόντα, σε συνδυασμό με την αμφισβήτηση τόσο της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας, όσο και των παρεχόμενων στατιστικών στοιχείων δημιούργησαν συνθήκες αδυναμίας προσφυγής της στις αγορές. Για την αντιμετώπισή της επιλέχθηκε η ενεργοποίηση του Μηχανισμού Στήριξης με τη υπογραφή τριών μνημονίων την περίοδο 2010-2015 που προέβλεπαν την κάλυψη του χρηματοδοτικού κενού με την παροχή χαμηλότοκων μακροπρόθεσμων δανείων, αλλά ταυτόχρονα την λήψη μέτρων αύξησης των κρατικών εσόδων, μείωσης των δαπανών και μια σειρά παρεμβάσεων σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας. Τα αποτελέσματα αυτής της επιλογής αναλύθηκαν διεξοδικά και παρουσιάζονται συνοπτικά στις επόμενες ενότητες.

Κατά τη χρονική περίοδο 2001-2007 παρουσιάστηκε έντονη οικονομική ανάπτυξη, η οποία όμως βασίστηκε κυρίως στην υψηλή κατανάλωση τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα της οικονομίας και στις υψηλές δαπάνες για κατοικίες. Το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών, την ίδια περίοδο, σημείωνε συνεχή επιδείνωση λόγω της μεγάλης αύξησης των εισαγωγών που δεν μπορούσαν να καλυφθούν από την αναιμική αύξηση των εξαγωγών. Τέλος, την περιοριστική δημοσιονομική πολιτική των προηγούμενων ετών ακολούθησε επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, μέχρι το 2004, με αύξηση των ελλειμμάτων της Γενικής Κυβέρνησης. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την ένταξη της χώρας στην Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος (ΔΥΕ), που προβλέπεται στο άρθρο 126 της Συνθήκης του Μάαστριχτ και εφαρμόζεται σε χώρες που δεν πληρούν τα κριτήρια σύγκλισης. Για τα επόμενα τρία (3) έτη, 2005-2007, ακολουθήθηκε δημοσιονομική πολιτική ήπιας προσαρμογής, που επέφερε την άρση της ΔΥΕ το δεύτερο εξάμηνο του 2007.

Το ΑΕΠ που παρουσίαζε μέχρι το 2008 αύξηση, παρουσίασε μείωση το 2009 (-1,8%) η οποία συνεχίστηκε και τα επόμενα έτη εφαρμογής των μνημονιακών μέτρων, με αποτέλεσμα το 2015 να έχει μειωθεί κατά 26,0% σε σχέση με το 2009.

Το έλλειμμα του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών, το οποίο διαμορφώνονταν σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα για τα έτη μέχρι το 2009, άρχισε να βελτιώνεται τα επόμενα έτη για να μετατραπεί το 2015 σε πλεόνασμα, λόγω κυρίως της μείωσης των εισαγωγών και της αύξησης των εισπράξεων από τον τουρισμό.

Η αλλαγή μίγματος οικονομικής πολιτικής που θα δώσει ώθηση στην έξοδο της χώρας από την κρίση είναι μονόδρομος. Η συνεχής υποχώρηση στις απαράδεκτες απαιτήσεις των δανειστών (για συνεχή αύξηση της φορολογίας και μείωση μισθών, συντάξεων και κοινωνικών παροχών), για την προσωρινή αντιμετώπιση των δανειακών αναγκών της χώρας, οδηγεί σε περαιτέρω κατακερματισμό της κοινωνικής συνοχής, σε υποβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών υγείας, πρόνοιας, παιδείας και ασφάλειας, σε διαρκή ύφεση, στην διατήρηση της ανεργίας σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα, στην αδυναμία προσέλκυσης επενδύσεων και εν κατακλείδι στην ολοένα διευρυνόμενη φτωχοποίηση της χώρας. Τα παραπάνω περιγράφονται στην ανακοίνωση του Διοικητικού Συμβουλίου της Ένωσης Δικαστών και Εισαγγελέων στις 6 Φεβρουαρίου 2016 στην οποία αναφέρεται «Η οικονομική διάσωση της χώρας δεν θα επέλθει με συρρίκνωση των δικαιωμάτων των πολιτών (δικαίωμα στην υγεία, στην παιδεία κλπ), δεν θα επέλθει με τη θέσπιση ενός ασφαλιστικού συστήματος εισπρακτικού και μόνο χαρακτήρα, όπως αυτό που προωθείται, ούτε με την υπερφορολόγηση των πολιτών, με τον εξαναγκασμό σε μετανάστευση των νέων επιστημόνων, με το μαρασμό της ελληνικής επαρχίας και του αγροτικού τομέα και τη φτωχοποίηση των πόλεων..... Η Ελλάδα πρέπει να παύσει να είναι το οικονομικό πειραματόζωο της Ευρώπης ».

5.2 Προοπτικές

Οι ενδείξεις για τις προσδοκίες στον τομέα της απασχόλησης και για επενδύσεις είναι θετικές. Οι δείκτες οικονομικού κλίματος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, υποδηλώνουν πως οι προοπτικές της ζήτησης και της απασχόλησης είναι πιο ευνοϊκές για την μεταποίηση σε σχέση με τις κατασκευές. Ωστόσο, οι καλύτερες προσδοκίες αφορούν την ζήτηση στις διεθνείς αγορές, από την οποία θα ωφεληθούν οι εξαγωγικές επιχειρήσεις.

Για να ανακατανεμηθούν σωστά οι παραγωγικοί πόροι, πρέπει να λειτουργούν εύρυθμα η αγορά προϊόντων, εργασίας και κεφαλαίων, για την διασφάλιση των οποίων ευθύνεται η πολιτική της χώρας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνωρίζει την αδυναμία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος στην χρηματοδότηση επενδύσεων, για τις ανάγκες του τομέα των εμπορεύσιμων προϊόντων και υπηρεσιών. Η ρευστότητα θα πρέπει να αποκατασταθεί με άλλες δράσεις, όπως την χρηματοδότηση από τις κεφαλαιαγορές και την καλύτερη αξιοποίηση των ευρωπαϊκών πόρων.

Οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας τα τελευταία έτη, ευνοούν την ορθή κατανομή της απασχόλησης μεταξύ των οικονομικών μονάδων. Για την καλύτερη αξιοποίηση των εργατικών πόρων θα πρέπει να βελτιωθούν οι δεξιότητές τους και αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, την επιχειρησιακή κατάρτιση και πολιτικές απασχόλησης. Επίσης, θα πρέπει το επιχειρηματικό περιβάλλον να είναι βέλτιστο, το γραφειοκρατικό κόστος να είναι χαμηλό για τις επιχειρήσεις, ο δημόσιος τομέας να είναι αποτελεσματικός, ενώ το φορολογικό σύστημα σταθερό⁵⁷.

Η κρίση σίγουρα είχε αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία, ωστόσο τα προβλήματα που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα της χώρας μας συσσωρεύονταν έτη πριν και έπρεπε να αντιμετωπιστούν νωρίτερα. Λόγω της κρίσης θεωρήθηκε επιτακτική η αναδιάρθρωση των εξαγωγικών κρίσης.

Η ανταγωνιστικότητα επιβάλλεται να διορθωθεί μέσω των τιμών, οι οποίες όσον αφορά το εργατικό κόστος έχουν προσαρμοστεί σε χαμηλότερα, πιο ανταγωνιστικά επίπεδα. Μόνο αυτή η προσαρμογή δεν είναι αρκετή. Οι επιχειρήσεις θα πρέπει να περιορίσουν το περιθώριο κέρδους τους.

---

⁵⁷ Monokroussos, P. & Thomakos D. D. (2012). *Can Greece be saved? Current Account, fiscal imbalances and competitiveness*, Hellenic Observatory Papers in Greece and Southeast Europe-Greece Paper No. 59.

Οι εγχώριες παραγωγικές μονάδες θα πρέπει να βελτιώσουν την ποιότητα τόσο των παραγόμενων αγαθών, όσο και υπηρεσιών. Επιπλέον, πρέπει να εξελιχθούν τεχνολογικά. Θα πρέπει η οικονομία να αναπτύξει τα διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες. Χρησιμοποιώντας τις αναλύσεις που έχουν γίνει και αφορούν στα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, θα πρέπει να στραφεί προς αυτούς τους τομείς και να αποσυρθεί από τους μη παραγωγικούς.

Οι εισαγωγές θα πρέπει να αφορούν αγαθά υψηλής προστιθέμενης αξίας. Δηλαδή, αγαθά και υπηρεσίες που θα χρησιμοποιηθούν στην παραγωγή και λιγότερα καταναλωτικά αγαθά. Η χώρα πρέπει να λάβει μέτρα για την βελτίωση των διαδικασιών διεξαγωγής διεθνούς εμπορίου, διευκολύνοντάς τες. Ως προς αυτήν την κατεύθυνση, επιχειρεί μέσω της «Επιχειρησιακής Συντονιστικής Επιτροπής για την διευκόλυνση του εξωτερικού εμπορίου».

Η ελληνική οικονομία πρέπει να κάνει διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, έτσι ώστε να υπάρξει βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, η οποία θα λειτουργήσει ευεργετικά για την οικονομία. Κατά συνέπεια, τα βήματα που πρέπει να ακολουθηθούν είναι πολύ συγκεκριμένα και ο χρόνος εφαρμογής κρίσιμος.

Πρέπει να εξαλειφτούν οι στρεβλώσεις στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών και ειδικότερα στους μη εμπορεύσιμους τομείς.⁵⁸ Πρέπει να υπάρξει ποιοτική αναβάθμιση των υπηρεσιών του δημοσίου, μείωση του κόστους μέσω μείωσης της γραφειοκρατίας για τους επιχειρηματίες.

Προσέλκυση παραγωγικών και εξωστρεφών αμέσων ξένων επενδύσεων. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις θα έχουν ως αποτέλεσμα τόσο την εισροή κεφαλαίων όσο και την μείωση του μεγαλύτερου προβλήματος της ανεργίας. Οδηγός στην προσέλκυση επενδύσεων θα μπορούσε να είναι οι ιδιωτικοποιήσεις. Βελτίωση των υποδομών μεταφορών, έτσι ώστε να ενισχυθεί η γεωπολιτική θέση της χώρας και να γίνει εκμετάλλευση του συγκριτικού πλεονεκτήματος που έχει σαν κόμβος. Αύξηση του μεγέθους των εγχώριων επιχειρήσεων και κατεύθυνση προς τους τομείς της καινοτομίας και τεχνολογίας. Η αύξηση του μεγέθους των επιχειρήσεων έχει σαν

---

⁵⁸ Μυλωνάς, Π. & Παπακωνσταντίνου, Γ., (2002). *Μεταρρύθμιση της αγοράς προϊόντων στην Ελλάδα: Προτεραιότητες και Προοπτικές*, στο συλλογικό τόμο Οικονομικές Επιδόσεις και Προοπτικές της Ελλάδος, Τράπεζα της Ελλάδος και Brookings Institution, Επιμέλεια Έκδοσης : R. C. Bryant, N. Γκαργκάνας & Γ. Ταβλάς.

αποτέλεσμα τη δημιουργία οικονομιών κλίμακας, τους επιτρέπει να είναι πιο ανταγωνιστικές ως προς τις τιμές, βελτιώνει τις ικανότητες διαπραγμάτευσης σε διεθνές επίπεδο, μειώνει το κόστος, έχουν πρόσβαση σε περισσότερες και μεγαλύτερες αγορές και τέλος έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση σε δανεισμό. Ο κλάδος των εξαγωγικών επιχειρήσεων πρέπει να αποκτήσει μεγαλύτερη ρευστότητα, έτσι ώστε να μπορεί να κάνει επενδύσεις. Θα πρέπει να γίνουν οι κατάλληλες πολιτικές κινήτρων προκειμένου να κατευθυνθούν πόροι της οικονομίας από τους μη εμπορεύσιμους τομείς στους εμπορεύσιμους. Τέτοια κίνητρα θα μπορούσαν να είναι φορολογικού χαρακτήρα. Εθνικός στρατηγικός στόχος πρέπει να είναι η μετάβαση σε μεθόδους παραγωγής και σε τεχνολογία αιχμής για το σύνολο της οικονομίας. Τα προϊόντα υψηλής τεχνολογίας ενσωματώνουν πολύ μεγάλη προστιθέμενη αξία που είναι και το ζητούμενο. Στον τομέα της εργασίας προγράμματα εκπαίδευσης των εργαζομένων σε νέες τεχνολογίες έτσι ώστε να αντιμετωπιστεί ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας και να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά η διαθρωτική ανεργία.

Βιβλιογραφία

Αγαπητός, Γ. (1993). *Εξελίξεις και Διαρθρωτικά Προβλήματα της Ελληνικής Οικονομίας*, εκδόσεις Σμίλια.

Αναστασάτος, Α. (2001). *Η εξωτερική ανισορροπία της ελληνικής οικονομίας, Αίτια, Χαρακτηριστικά και Σενάρια Προσαρμογής, Ενότητα Ε: Ανταγωνιστικότητα στο συλλογικό τόμο: Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Επιμ. Γ. Χαρδούβελης & Χ. Γκόρτσος.

Αναστασάτος, Τ., & Χαρδούβελης Γ. (2014). *Η μακροοικονομική ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, Ενότητα Α: Ανταγωνιστικότητα, εξαγωγές και νέο αναπτυξιακό πρότυπο στο συλλογικό τόμο: Ανταγωνιστικότητα για Ανάπτυξη: Προτάσεις Πολιτικής*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Επιμέλεια: Μ. Μασουράκης & Χ. Γκόρτσος

Αναστάτος, Τ. (2008). *Η Επιδείνωση του Ελληνικού Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών: Αίτια, Επιπτώσεις και Σενάρια Προσαρμογής*, Eurobank Research, Οικονομία & Αγορές, Τόμος III, Τεύχος 6.

Αντζουλάτος, Α. (2011) *Κυβερνήσεις, Χρηματαγορές & Μακροοικονομία*, εκδ. Διπλογραφία, Αθήνα.

Αργεΐτης, Γ., (2002). *Παγκοσμιοποίηση ΟΝΕ και Οικονομική Προσαρμογή, η περίπτωση της Ελλάδας*, Αθήνα, Εκδόσεις Τυπωθήτω.

Δημέλη, Σ. (2010). *Μακροοικονομικά Μεγέθη και Ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας*, Εκδόσεις ΟΠΑ.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ (2015). *Η Ελληνική Οικονομία και απασχόληση*. Ετήσια έκθεση, Αθήνα, Αύγουστος ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ.

Μαλλιαρόπουλος, Δ. & Αναστασάτος, Τ. (2011). *Ανταγωνιστικότητα, Εξωτερικό Έλλειμμα και εξωτερικό χρέος της Ελληνικής Οικονομίας*, Eurobank Research, Οικονομία και Αγορές, Τόμος VI, τεύχος 3.

Μαλλιαρόπουλος, Δ., (2011). *Η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ* , Ενότητα Ε: Ανταγωνιστικότητα στο συλλογικό τόμο : Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό

χρηματοπιστωτικό σύστημα, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Επιμέλεια: Γ. Χαρδούβελης & Χ.Γκόρτσος.

Μαρούλης, Δ., (2014). *Διεθνής Ανταγωνιστικότητα - Ισοζύγιο Πληρωμών, κρίση και ανάπτυξη*, Ενότητα Α: Ανταγωνιστικότητα, εξαγωγές και νέο αναπτυξιακό πρότυπο στο συλλογικό τόμο: Ανταγωνιστικότητα για Ανάπτυξη: Προτάσεις Πολιτικής, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Επιμέλεια: Μ. Μασουράκης & Χ. Γκόρτσος.

Μυλωνάς, Π. & Παπακωνσταντίνου, Γ., (2002). *Μεταρρύθμιση της αγοράς προϊόντων στην Ελλάδα: Προτεραιότητες και Προοπτικές*, στο συλλογικό τόμο Οικονομικές Επιδόσεις και Προοπτικές της Ελλάδος, Τράπεζα της Ελλάδος και Brookings Institution, Επιμέλεια Έκδοσης : R. C. Bryant, Ν. Γκαργκάνας & Γ. Ταβλάς.

Πουρναράκης, Ε. (2010). *Διεθνής Οικονομική, Μια Εισαγωγική Προσέγγιση*, 4η Έκδοση.

ΤτΕ (2003), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2003*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

ΤτΕ (2004), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2004*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

ΤτΕ (2005), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2005*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

ΤτΕ (2006), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2006*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

ΤτΕ (2007), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2007*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

ΤτΕ (2008), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2008*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

ΤτΕ (2009), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2009*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

ΤτΕ (2010), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2010*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

ΤτΕ (2010), *Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών της Ελλάδας: Αιτίες Ανισορροπιών και προτάσεις Πολιτικής* Επιμ. Οικονόμου Γ., Σαμπεθαί Ι., Συμιγιάννης Γ.

ΤτΕ (2011), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2011*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

ΤτΕ (2012), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2012*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

ΤτΕ (2013), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2013*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

ΤτΕ (2014), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2014*. Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

ΤτΕ (2015), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2015*, Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα.

ΤτΕ (2016), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2016* , Αθήνα: Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος Ευρωσύστημα

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Balassa, B., (1964), *"The purchasing-power parity doctrine: A reappraisal"* *The Journal of Political Economy*, Vol.72, pp. 584-596.

Blanchard O., (2006). *"Adjustment within the Euro. The difficult case of Portugal"*, MIT Working Paper 06-04.

Blanchard, O. & Giavazzi, F. (2002). *Current Account Deficits in the Euro Area: The End of the Feldstein-Horioka Puzzle?*, *Brookings Papers on Economic Activity* 2, p.p. 147-209.

Brissimis, S., Hondroyiannis, G., Papazoglou, C., Tsaveas, N. & Vasardani, M., (2010). *Current Account Determinants and External Sustainability in periods of Structural Change*, European Central Bank- Eurosystem- Working Paper Series No 1243.

Corsetti, G. & Muller, G. (2006). *Twin deficits: squaring theory, evidence and common sense*. *Economic policy*, 597-638.

Fagan, G. & Gaspar, V. (2005). *Adjusting to the Euro Area: Some issues inspired by the Portuguese experience*, mimeo, Banco de Portugal and ECB .

Fleegler, E. (2006). *Twin Deficits Revisited: A Cross-Country, Empirical Approach*. Duke University Durham, NC.

IMF , Greece: *Request for Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility*, IMF Country Report No.12/57, March, 2012.

Kearney, C. & Monadjemi, M. (1990). *Fiscal Policy and Current Account Performance: International Evidence on the Twin Deficits*. Journal of Macroeconomics 12, 197-219

Krugman, P. & Obstfeld, M., (2011). Διεθνής Οικονομική- Θεωρία και Πολιτική, Τόμος Α', Εκδόσεις Κριτική.

Malhotra, N., & Birks D. (2007). *Marketing Research: an applied approach* (3rd edition). Harlow: Financial Times Prentice Hall.

Samuelson, P.A. (1964), "Theoretical notes on trade problems", *The Review of Economics and Statistics*, Vol 46, pp.145-154

Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2007). *Research Methods for Business Students* (fourth edition). Harlow uk : Financial Times Prentice Hall.

Δικτυακοί Τόποι:

<http://www.bankofgreece.gr>- Τράπεζα της Ελλάδος.

<http://www.ecb.europa.eu>-Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

<http://epp.eurostat.eu.europa.eu-Eurostat>.

http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/SelectSerie.cfm

<http://www.imf.org>-Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

<http://www.pse.gr>- Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων.

<http://www.statistics.gr>- Ελληνική Στατιστική Αρχή.

<http://www.wto.org>-Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου.

<http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/externalsector/funds.aspx>

	1. Current account											
	Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
2002	-847,5	-1.261,4	-988,4	-1.600,4	-863,5	-544,3	-173,8	492,9	-462,5	-1.259,4	-1.760,1	-1.899,4
2003	-1.301,1	-1.463,8	-1.402,8	-1.547,9	-1.276,0	-1.035,6	-382,5	432,9	-1.403,0	-1.404,2	-2.214,9	-2.118,3
2004	-1.469,3	-1.235,3	-1.642,9	-1.681,6	-1.579,8	-1.499,7	-431,2	1.056,0	-978,6	-1.151,3	-2.246,3	-2.075,9
2005	-2.069,2	-1.412,1	-2.151,1	-1.887,2	-978,3	-1.152,8	-475,2	86,4	-1.085,6	-1.530,9	-2.642,0	-2.375,0
2006	-2.304,0	-2.507,2	-2.968,8	-2.278,2	-2.526,0	-2.229,5	-703,7	-87,8	-1.628,6	-2.284,8	-3.044,7	-2.461,1
2007	-3.177,7	-3.666,4	-4.276,3	-3.086,6	-2.634,2	-2.518,6	-2.191,6	-260,0	-1.675,8	-3.448,1	-3.677,0	-4.730,3
2008	-3.601,5	-2.245,2	-4.173,6	-3.619,8	-2.987,5	-3.224,6	-2.570,7	-604,0	-2.786,1	-3.889,7	-3.692,3	-3.171,4
2009	-3.274,9	-1.292,6	-3.053,5	-2.898,2	-1.924,6	-2.731,7	-1.951,7	-638,5	-1.903,6	-2.774,9	-3.599,4	-3.279,3
2010	-3.352,6	-3.224,8	-3.846,8	-2.742,3	33,9	-2.045,3	-1.170,6	-92,2	-1.651,4	-2.784,6	-2.247,6	-2.607,7
2011	-2.079,4	-1.811,1	-2.780,4	-2.178,4	-1.823,2	-2.021,9	-639,8	-375,9	-1.283,5	-1.350,8	-2.211,8	-2.159,1
2012	-1.186,9	-984,4	-3.001,2	-1.184,7	-705,4	-43,8	766,3	1.290,3	940,8	-1.116,6	-1.116,5	-983,2
2013	-913,9	-1.164,9	-1.672,8	-1.219,9	-449,8	287,8	2.601,4	1.074,3	554,5	-1.008,4	-1.119,5	-656,5
2014	-334,7	-1.036,6	-406,5	-1.558,5	-628,0	675,1	1.377,8	1.927,3	678,7	-386,8	-1.426,7	-1.793,8
2015	-257,4	-1.430,6	-1.454,6	-1.014,3	-116,0	532,8	2.530,7	2.199,7	904,1	264,8	-1.169,7	-783,8
2016	-771,4	-828,1	-772,4	-872,2	-457,3	909,8	1.356,1	1.726,8	927,6	-205,1	-1.187,1	-945,3

	3. Financial account												
	Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος	Total
2002	-860,8	-870,8	-765,5	-798,6	-1.042,9	-690,6	-464,3	8,3	-654,0	-844,2	-1.394,4	-1.932,6	-10.310,4
2003	-1.188,8	-987,9	-1.539,2	-1.074,1	-1.260,2	-431,1	45,6	657,5	-977,6	-808,7	-1.729,8	-2.008,4	-11.302,7
2004	-1.056,4	-16,3	-1.319,9	-1.486,7	-1.042,5	-1.226,5	78,7	1.238,6	-363,3	-1.110,3	-1.982,4	-1.724,1	-10.011,1
2005	-1.666,6	-332,4	-2.107,9	-1.762,5	-664,9	-981,7	-145,3	340,8	-505,8	-1.149,1	-2.099,3	-2.065,7	-13.140,4
2006	-2.081,1	-2.465,4	-3.172,5	-1.698,2	-1.862,1	-2.104,7	674,4	329,8	-1.377,5	-1.555,8	-2.578,4	-2.242,7	-20.134,2
2007	-2.404,5	-2.226,2	-2.985,4	-3.355,5	-2.226,2	-2.195,9	-1.718,4	-248,4	-2.160,8	-2.893,9	-2.712,2	-3.535,9	-28.663,3
2008	-3.854,2	-1.298,7	-3.413,4	-3.153,4	-3.080,8	-2.269,7	-1.554,4	-667,3	-2.396,2	-3.687,3	-2.597,9	-2.855,9	-30.829,2
2009	-3.546,6	-472,6	-2.891,0	-3.021,5	-1.875,0	-2.299,4	-1.876,9	-374,9	-1.284,7	-2.489,6	-2.929,8	-2.881,4	-25.943,4
2010	-4.118,4	-2.242,0	-3.039,3	-3.240,9	152,8	-1.579,6	-1.135,0	-618,6	-534,0	-2.502,6	-2.296,8	-856,5	-22.010,9
2011	-2.192,3	-1.509,8	-2.883,5	-2.436,6	-2.222,6	-1.302,8	-1.046,4	105,0	-1.340,5	-1.135,5	-1.147,9	-899,3	-18.012,2
2012	-1.842,9	-678,8	-2.220,7	-154,2	-1.588,3	212,8	1.159,0	1.687,4	903,5	-553,2	-1.059,8	461,1	-3.674,1
2013	-415,0	138,3	-702,3	-1.791,4	349,1	939,1	4.247,0	689,8	303,5	-616,2	-220,4	-359,3	2.562,2
2014	343,7	493,4	300,5	-1.748,2	-170,3	1.272,5	1.349,4	1.425,6	1.060,5	27,0	-792,3	-2.100,1	1.461,7
2015	-1.004,9	-623,1	-521,7	-862,9	220,1	320,6	2.100,0	2.225,6	375,4	1.927,6	-398,8	-327,5	3.430,4
2016	-179,1	-340,0	-673,9	-610,2	-462,7	736,2	947,3	1.505,5	411,3	-293,4	-649,9	-529,7	-138,6